

پنجابی تے پنجاب دا بھار

ABC Certified

اِنٹرنیشنل

سرگرم

2000 جون (37)

کیہ تئیں کوئی کتاب چھوانا چاہندے او؟

شاعری دا کوئی مجموعا؟ کہانیاں دا پراگایاں ہو ر کوئی کتاب؟؟؟

کتاب چھپن وچ سبھ توں پہلا کم کمپوزنگ دا ہوندا اے۔ یعنی کمپوٹر راہیں امیدی لکھائی کرنا۔ عام کمپوزنگ کرن والے پنجابی نہیں جاندے جس پاروں اوہناں کولوں پنجابی کتاب دی کمپوزنگ کرائٹری سردردی اے۔ بھانویں چھہ وار پروف پڑھو، غلطیاں رہ جانداں نیں جو کتاب چھپن مگروں شرمندگی دا کارن وی بن جانداں نیں۔ فیر اردویاں کے ہو ر زبان دی کمپوزنگ وچ ڈھیر سارے پنجابی لفظ ٹھیک تے سوہنے لکھے جان دا سوال ای پیدا نہیں ہوندا

بہتر ای اے کہ تئیں اپنی کتاب

سویر کمپوزرز

کولوں کمپوز کرواؤ

ساڈے کمپوٹر نوں پنجابی زبان بہت چنگی طرحاں آوندی اے۔

اصلوں ساڈا کمپوٹر کمپوزنگ پروگرام خاص پنجابی لئی ای بتایا گیا اے۔ جس پاروں لفظ ڈنگے چے نہیں ہوندے
(”سویر“ دے ایس پرچے دی لکھائی ای دیکھ لو)

جے تئیں چاہو کہ اڑٹون واسطے گول جزم تے اعراب دی سولت وی مناسب حد تک موجود اے۔ ”کنک“ لکھو بھانویں ”کنک“ ”انکھ“ ”لکھویاں“ ”انکھ“ ”تھاڑی مرضی..... بندا، بندا، بندا، بندا..... سارے اک ڈوبے توں لکھوویں۔
تھانوں چکر لان دی اکالوڑ نہیں۔ ڈاک راہیں مسودا گھلو، ایس تھانوں بہت چھیتی ایہدا پروف پرنٹ گھل دیاں گے۔
تئیں پروف پڑھ کے گھلوتے تھانوں کتاب دی کمپوزنگ گھر بیٹھے مل جاوے گی۔ پیسے وی بہت مناسب

اج ای خط لکھ کے ویروا منگوالو

سویر انٹرنیشنل، پوسٹ بکس نمبر 1131، لاہور

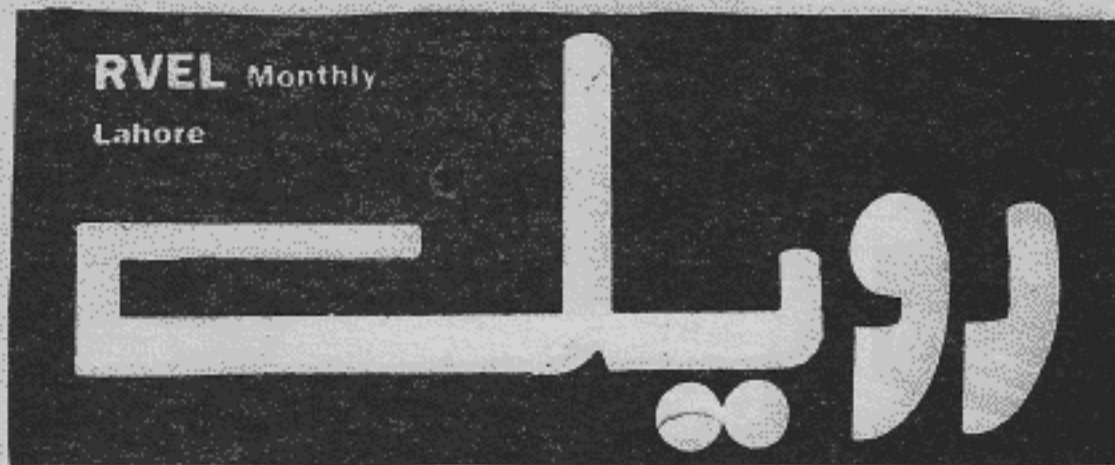
تازا پرچا چھپ گیا اے

نویں انداز، نویں طور طریقے، نویں مزاج نال
 نوجوان پرچا کار رضوان احمد دی ادارت وچ
 اکیسویں صدی دا پرچا جو یقینی طور تہانوں پسند آوے گا
 زندگی دے ہر کھیتر نال تعلق رکھن والیاں لکھتاں

• دلچسپ لیکچر • من سیکویاں کہانیاں • ودھیا فیچر • اعلا شاعری

اوہ سبھ کچھ جو پنجابی ادب نوں نویں سچ دھج تے وقار دیوے گا

پنجاب تے پنجابی داسیویک

اک کاپی: 20 روپے سلا نا چندا: 225 روپے

ہیں ڈائجسٹ روپ وچ ساہمئے آریا اے

”رویل“ وچ اوہ سبھ کجھ ہووے گا جو تسیں پڑھن دے چاہوان او

اوہ لکھتاں جو تہاڈے دل دی دھڑکن نیں

لکھتاں تے چندا گھٹن لئی

”رویل“ کوچا محمدی، سلطان پورا، لاہور 54900

جوڑ سے بے نیاز، غیر مکی سے زیادہ مضبوط

اٹلس

100% اسٹیل
سین سٹیل

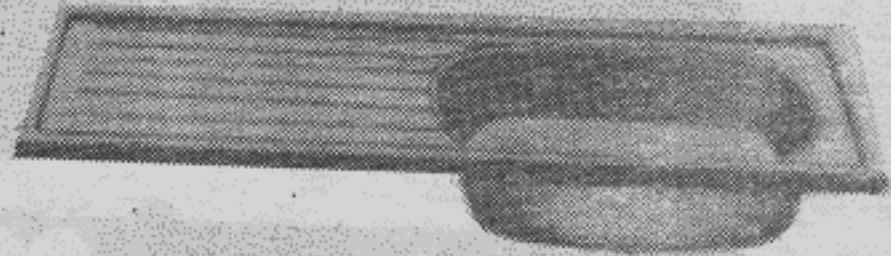
پاکستان میں سب سے پہلے بنائے والے

اٹلس وائیگل برانڈ

کچن سینک

واٹر بیسنے

لیبارٹری باؤل

100% Imported Stainless Steel

حسین سٹیل انڈسٹریز

بازار خراواں گوجرانوالہ

فون: 0431-216865-222947 ٹیکس: 0431 210945

فضل کریم اینڈ سنز

(سابقہ وی موٹ بلاک انڈسٹری)

مینو فیکچرز

جالی آہنی، پیتل، تانبہ،

ایلو مینیم برائے ویٹ تھریشر، ہارویسٹر،

فلور ملز، شوگر ملز، وال ملز،

رائس ملز، پیپر ملز، کیمیکل پلانٹ،

موٹر کار سپیر پارٹس اینڈ اکو کمپونینٹس

گوند انوال روڈ نزد ناز سینما گوجرانوالہ

فون دفتر: 222587 - 0431-222586 فون رہائش: 0431-266837

پنجابی بولی دی تواریخ دا سمجھ توں سمان لوہی پرچا

پوری دنیا وچ رچے جانڈے پنجابی ادب دی چون

ورھے وار

سائپت

سائپت 1996، سائپت 1997 نے سائپت 1998 دی بے مثال کامیابی مگر دن سائپت 1999 دی نیاری چھوڑ دتی گئی اے کُل جگ دے پنجابی لیکھکاں نوں ایس تاریخ ساز ادبی پرچے وچ اپنیاں رچناواں نل سانجھ پاون دا کھلا سدا دتا جائدا اے۔ ورھے وار "سائپت" لئی پنجاب دی تواریخ، جغرافیے، پنجابی رنٹل، بہتل، پنجابیاں دے حق بہتلیں، تے پنجابی بولی تے ادب دے کسے وی کھیتر، کسے وی انگ وچ لکھیاں رچناواں گھلویں جویں کہ:

☆ **تواریخ:** بھاگاں بھری دھرتی دے اتھاس دیاں لکھیاں ہوئیاں پر تیں، ٹیکسلا، ہڑپا تے اہمیاں ہور پرانیاں تھیں ہارے جانکاری۔ پنجاب دے جم پل گروواں، صوفیاں، جوگیں تے پنجابی سوراں ہارے لیکھ۔

☆ **کھوج:** پنجابی کلاسیک، تھہ لکھتاں، پرانیاں پنجابی کتابیں، بھٹلے دوسرے لکھیاراں تے کلاکاراں ہارے کھوج لیکھ۔

☆ **بولی سار:** (لسانیات): پنجابی بولی دی تواریخ، بھت تے اتنی ہارے وچار، پنجابی لپی، اطاء تے لکھائی پڑھائی ہارے لیکھ۔

☆ **تنقید:** جانے پچھانے پنجابی شاعراں، کہانی کاراں، ناول کاراں دے فن دی پرکھ پڑچول، پنجابی کتابیں اُتے تبصرے

☆ **لوک ادب، فن تے رہتل:** لوک شاعری، لوک رقصے کہانیاں، لوک ناچ، لوک ناٹک، اجوکا ناٹک، پنجابی قلم، پنجابی شغیت، چترکاری، پنجابی دستکاری، رساں برتاں تے ورثے دے کسے وی کچھ اُتے لیکھ۔

☆ **گلب (فکشن):** کہانیاں، مثنی کہانیاں، ناول تے ناول۔

☆ **پہنکل:** اپنیاں جیون کھتاواں، انٹرویوز، سفرنامے، ہاس رس، کومل لیکھ، وچار لیکھ تے ہور نثری لکھتاں۔

☆ **شاعری:** نغماں، غزلاں، کافیاں تے ہور رنگاں وچ کوتاواں۔

ایہناں ترنوں وکھ تھیں "سائپت" وچ پڑھو گے

- پنجابی لکھائی پڑھائی دے حوالے نال وکھ وکھ دیساں وچ کتے گئے کامیاب تجزیہاں ہارے لیکھ۔
- بھارت، امریکا، کینیڈا، انگلینڈ، عرب دیساں تے ہور ہر تھاں رچے جارہے پنجابی ادب دی چون۔
- انگریزی، چینی، فرانسیسی، روسی، جرمن، عربی، فارسی، ہندی تے جگ دیاں ہور وڈیاں زباناں دے ادب دے پنجابی ترجمے۔

سائپت 1999 وچ سانجھ ہاون لئی اہسی ودھیا اُن چھٹی لکھت گھلویں

محکمہ تعلیم دی چھٹی نمبر 4-16/99 SO(A-IV) تاریخ 10.5.1999 مطابق سارے پنجاب ویاں سکول، کالج لائبریریاں تے پبلک لائبریریاں لئی منظور

نل: 15 روپے
جون 2000
جلد: 6
نمبر: 6
درھے لئی (دیس): 150 روپے
بھارت: 350 روپے باقی دیس: 50- امریکی ڈالر

ABC Certified

پنجابی تے پنجاب داسیوک

سور انٹرنیشنل

مہیناوار

ایڈیٹر: جمیل احمد پال

سب ایڈیٹرز: ● محمد عرفان ● کرامت علی معتل ● انور چودھری

رسمان

☆ نظمناں	33	شیشا/خلیل احمد	☆ حمد، نعت
8 ڈہڑے/عامم وٹو	42	بجلی/جمیل احمد پال	8 حمد/علی محمد ملوک
49 گیت/فلک شیر تبسم	☆ منی کہانی	☆ منی کہانی	8 نعت/اکرم حسین اکرم
49 جی گل/خالد جمیل عرشی	36	پڑادا گھر/رفیق عزیز	48 نعت/ریاض احمد قادری
48 دو نظماں/سلمان سعید	☆ دوجا پنجاب	☆ دوجا پنجاب	☆ پنجابیات
35 بیروڈی/صابر علی صابر	38	ماتا دھری/جنر	9 بابا پنج دریاواں دا/جنید اکرم
35 لیڑے/آغا گل	☆ غزلاں	☆ غزلاں	9 علی حیدر دی زبان/ڈاکٹر شوکت علی قر
55 ایات/نعیم ثمر	8	ڈاکٹر یونس اختر	50 اج دا پنجاب/رنجیت سنگھ رانا
☆ تبصرے	49	حکیم ارشد شہزاد/شاہد محمود نوری	☆ لیکھ
51 نو چھپتاں	37	کلیم شہزاد/سلیم دلاوری	22 ساہت تے معروضی حقیقت/
56 پنڈ دی لچ/رحیم پے	☆ اقدار کرامت	☆ اقدار کرامت	ابن حسن
☆ راواں	37	اعجاز اسیر/آس محمد عامم	☆ کہانیاں
7 پوسٹ بکس/سو پریمی	47	بشیر بادا/عاشق	25 وڈی مچھی/الیاس گھمن
☆ ٹائٹل	47	راجا رسالو/فدا بخاری	27 پاتھی/ڈاکٹر مسعود احسان
— عابدہ اکرم	48	ہاجرہ مشکور/ناصری/کامران عاجز	

● لکھتاں سادا یاں رجسٹری راہیں پوسٹ بکس نمبر 1131 لاہور دے پتے اُتے گھلیاں جاون

● چندا گھلن لئی پتا: 7 اے، سٹریٹ 6، کوچا محمدی، سلطانپورا، لاہور 54900 ● فون: 6821247

● ”سور انٹرنیشنل“ دا مقصد پنجابی زبان تے ساہت دا ودھانے تے امیدے سارے کارندے آکا اعزازی طور کم کردے نیں۔

● ایس پرچے ویاں لکھتاں وچ دس پائے وچار لکھاریاں دے اپنے نیں جنہاں نال ادارے دا کے پکھوں وی اتفاق کرنا ضروری نیں۔

● ایڈیٹر پبلشر جمیل احمد پال نے محمد شفیق دے بندوبست بیٹھ ایم ایس اینڈ اسٹیٹیاک پرنٹرز، بلال گنج لاہور توں چھپوا کے 4-156/A-156 عظیم منزل، کوچا محمدی، سلطان پورا روڈ لاہور 54900 توں ٹوریا

E.MAIL: SVER@HOTMAIL.COM

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

”قومی“ زبان توں انجان کمپیئر

ہی ٹی وی ورلڈ ویان نشریات 24 گھنٹے مسلسل کہتے جان دے پروگرام سے اک سوانی کمپیئر نے ایس گل دا اظہار کیتا کہ اوہنوں اردو بولتی نہیں آوندی ایس لئی اوہ رلی ملی زبان بولے گی۔ ایہدے گمروں اوہنے انگریزی تے اردو دے ملغوبے نال ای اپنا کم ساریا۔ ایہدے بارے نظریاء پاکستان دے ٹھیکیدار اخبار وچ خبر لگی جہدے مطابق ”محب وطن قارئین“ نے ناپسندیدگی تے شدید ردء عمل دا اظہار کیتا اے۔ ٹیلی وژن اُتے اگے وی کئی سوانیاں تے مرد کمپیئر انج دی پھڑی بولی بولدے نیں۔ ”اردو نہ جانتا“ فیشن بندا جا رہیا اے۔ پر کدی کوئی احتجاج نہیں ہويا۔ شاید ایہ احتجاج (جے واقعی ہويا اے تاں) ایس پاروں ہويا اے کہ کمپیئر نے سچ بول کے اعتراف کر لیا سی؟

اخباراں وچ ای کجھ دن پہلاں اک ہور خبر چھپی سی کہ اک سروے مطابق لوک اپنے باللاں توں اردو (تے سندھی) میڈیم سکولوں دی تھاں ہن انگریزی میڈیم سکولوں وچ پڑھانا ہوتا پسند کردے نیں۔ کجھ جے پہلاں تائیں اردو میڈیم دے حق وچ لوکاں دا جڑا تاسب سی، اوہ ہن ادھارہ گیا اے۔ قدرتی طور انگریزی میڈیم راہیں پڑھان دے چاہوان ڈگنی ماترا وچ ہو گئے نیں۔

ایہ دوویں خبراں اکو مینے کجھ دنوں دے وقفے نال چھپیاں نیں۔ لیہناں توں ایس گل دا اندازا لایا جا سکدا اے کہ ساڈی لوکاں دی ذہنیت کیہ اے تے کس پاسے جا رہی اے۔

انگریزی میڈیم سکول بنانا ایس ویلے سبھ توں منافع بخش کاروبار اے۔ ایہو کارن اے کہ گلی گلی کھلے جا رہے نیں۔ کجھ جے پہلاں جدوں ایہدی اجارا داری مشنری اداریاں کول سی تاں اپروکت ”محب وطن حلقے“ ایس گل اُتے بڑی تشویش تے پریشانی دا دکھالا کردے رہندے سن کہ عیسائی ادارے، ”محصوم مسلم باللاں“ دے ذہن مسموم کر رہے نیں تے اوہناں توں عیسائی بنا رہے نیں۔ ایس گل دے جواب وچ اک پادری ہوراں آکھیا سی کہ ایس کسے دے گھر جا کے باللاں توں زبردستی نہیں چک لیاوندے۔ لوک باللاں توں اپنی مرضی نال ساڈے سکولوں وچ داخل کراندے نیں، ساڈے ولوں نہ کرایا کرن۔ گل معقول سی۔

کوئی وی عمل کر کے ایہ سوچ لینا کہ ایہدا ردء عمل نہیں ہووے گا، احتمال دی جنت وچ رہن والی گل اے۔ تے ایس سارے اوہدے وچ ای رہندے پئے آں۔ عجیب لوک آں۔ پہلاں اک کم کردے آں تے فیر جدوں اوہدا ماڑا سا نکلا اے تاں رولا پاندے آں کہ ساڈے نال زیادتی ہو گئی، کمپیئر دا اردو نہ جانتا تے لوکاں دا انگریزی میڈیم سکولوں ول مہاڑ ظاہری طور دو وکھو وکھ گلاں لگدیاں نیں پر دوہاں دا مڈھ اکو اے۔ تھوہر گڈ کے گلاب دے پھل آگن دی آس رکھن والی ساڈی لوکاں توں ایس گل دا احساس ای نہیں کہ کجھ ورھے پہلاں جو بیجا گیا سی، اج اوہی فصل وڈھی جا رہی اے تے اگلے ورھیاں وچ وی وڈھی جائدی رہوے گی۔

ایہدیاں جڑھاں وڈی حد تائیں ”اردو شاونزم“ وچ وی نیں۔ پہلاں دیس دی سبھ توں وڈی زبان پنجابی دے خلاف نفرت دی فضا پیدا کیتی گئی۔ ایہنوں کدی سکھاں دی زبان آکھیا گیا، کدی پسماندا زبان مٹھیا گیا۔ ایہنوں بولنا مٹنا بنا کے پنجابی دشمنیاں نے ایہدا پتا پوری طرحاں صاف کرن وچ کوئی کسر اپنے ولوں نہیں سی چھڈی۔ ایہ تاں پنجابی دا اپنا زور تے تران سی کہ ایہ گلیاں بازاراں وچ اچے وی جیوندی اے، نہیں تاں اگلیاں نے ایہنوں سنسکرت تے لاطینی وانگ مردا زبان بنان دا پورا پورا بندوبست کیتا ہويا سی۔

قدرت دے معاملے لوکاں نے طے نہیں کرنے ہوندے۔ پنجابی دے خلاف سازشاں کرن والے بھل گئے کہ جڑا توہیا اوہناں نے پٹیا اے، کل توں آپ اوہناں دے سامنے آ جائے گا۔ پنجابی جے اپنی زبان چھڈ دے جا رہے نیں تے تاں ایہ کیوں ممکن اے کہ کل توں اوہ اپنائی ہوئی ڈوجی زبان چھڈ کے کسے تہی بولی دے مگر نہ ٹرپین گے۔ جدوں بندا گھروں بے گھر ہو جائدا اے تاں فیر اوہ تہی گھر جاوے، بھاویں چوتھے گھر، فرق کیہ پیندا اے؟

اج جے ساڈے لوک اپنے باللاں توں انگریزی سکولوں وچ داخل کراندے نیں، اوہنوں پڑھ کے نکلن والے کمپیئر توں اردو نہیں آوندی تاں ڈکھی کیوں ہوندے او؟ تاں آپ ای تاں اوہناں توں ایس پاسے لایا سی۔ مقابلے دے ایس دور وچ لوک تاں اوہی شے ول اُرن گے جہڑی بہتر ہووے گی۔ لوکاں توں انگریزی بہتر لگدی اے، اوہ اوہدے ول جانندے نیں۔ نرا احتجاج کر کے یاں حب الوطنی دے نعرے لا کے اوہناں توں روکیا نہیں جا سکدا۔

تے ہاں، کمپیئر دے انگریزی بولن اُتے لوکاں دے احتجاج والی گل مینوں تاں فراڈ لگدی اے۔ فرض کیتا انج ہويا وی ہووے تاں کد تائیں؟ کل توں انج ہون دا وی کوئی امکان نہیں۔

جمیل احمد پال

پوسٹ بکس

☆ قدا بخاری، اوکاڑا

ہوئی ایہ بولی پاکیزگی دے راکھے جاگ
کیوں نہیں رہے؟

☆ آغا گل، کوئٹا

نوویں دسویں دی پنجابی کتاب اُتے مئی
2000 دے سویرے وچ بھرا دیکھیا۔ جی بڑا
راضی ہویا۔ اصل وچ جدوں ”ستیاں دے من
بھلے ہو جان“ اودوں ”کلمے وی سیانے“ ہو
جاندے نیں نالے ایہ گل وی اے۔

☆ سلطان کھاروی، کھارہ

ایس واری سویرا پڑیا تے میں تردی نظرے
دیکھن لئی کلمہ مورت توں لے کے آخری صفحے
تیکر اڑ گیا۔ کجھ چیزاں دل توں جتھ وی پایا پر
اک نظم نے اصلوں پیر پھرنے۔ کیہ پنجابی وچ
ایہ کجھ وی ہون لگ پیا اے؟ صفحہ 55 اُتے
اک نظم چھپی اے جدا عنوان رکھیا گیا اے
”اوہناں دے پیر پٹھے نیں“ تے لکھاری دا ناں
حفیظ احمد لکھیا گیا اے۔ میں سوچ وی نہیں
سکدا کہ کوئی بندا انج وی کر سکدا اے۔ ایہ
نظم میری کتاب ”کرلاپ“ وچ شامل اک نظم
ٹوں توڑ مروڑ کے لکھی گئی اے۔ دلچسپ گل
ایہ جے پئی لکھاری نے نظم دا ناں رکھدیاں
ہویاں وی میری نظم ”ہوا دے پیر پٹھے نیں“
ٹوں پہلا لفظ بدل کے اپنے مطلب دی بنا لیا
اے۔ حوالے لئی تئیں میری کتاب ”کرلاپ“
دے صفحہ نمبر 38 اُتے ایہ نظم دیکھ سکدے
او۔

دوہاں نظماں ٹوں پڑھ کے سچ تے جھوٹھ دا
نتارا آپے کر لوو۔ میں تے بس ریکارڈ دی
درستی لئی ایہ سطران لکھ چھڑیاں نیں۔
(○ کھاروی جی! گل تے تماڑی ای ٹھیک
جاپدی اے۔ جو ہويا، ایہ بڑا افسوس ناک اے۔
ہن دیکھیے اگلی دھرو لوں ایہ دے بارے کیہ
صفائی آوندی اے۔ آوندی وی اے یاں
نہیں۔)

اوہناں کالی رات بنیرے تے کیہ دیوا دھرتا
جھولی گھت کے پالے ہوون جڑے بال بنیرے
”انگلش میڈیم“ رواج وچ تہاٹوں پنجابی دا
ایہو جیہا نصاب ای ملے گا۔ کتاب دیاں غلطیاں
اُتے نشان لا کے اوہناں لوکاں ولے گلن دی
لوڑا اے جنہاں لوکاں نے ایہ کم ایہناں دے
ذمے لیا سی۔ فیر تاں ایہ وی لکھیا اے جو
”ترتیب کار مسودا بنا کے دے دیندے نیں“
مسودا اوہناں کولوں گناہ وانگ لگا کے رکھیا
جاندا اے۔ بورڈ دے کم ”خفیاً“ ہوندے نیں
بورڈ اینیاں غلطیاں والا مسودا کیوں قبولدا اے۔
ایہ احتجاج بورڈ نال ای کیوں نہ کیتا جاوے تاں
جو اوہ نصاب دیاں کتاباں دا کم کسے دے ذمے
پان توں پہلاں ایہ دیکھ لوے جو ایہ ”مارے
مضمون“ اے یاں ”ماہر مضمون“ اے۔

ایہ چٹھی صرف تبھرے دی داد دین لئی
نہیں لکھی سگوں ایس گلے تماڑی ہاں وچ ہاں
رلائی اے جو ایہ دھرو پنجابی نال ای کیوں اے
انگریزی یاں اردو دے نصاب وچ اینیاں
غلطیاں کیوں نہیں ہوندیاں (○ ہور مضموناں
وچ وی لگ بھگ ایہو حال اے، پنجابی وچ
مندحالی ذرا بھتی اے) ایہ سارا کجھ اگلی اے
یاں سوچے سمجھے منصوبے بیٹھاں ہو رہیا اے۔
پنجابی دا نصاب پنجابی پڑھیاراں ٹوں پنجابی
پڑھان تے پنجابی سکھان لئی اے۔ سوچن دی
گل اے اے جو ایہناں نصابی کتاباں وچ
پڑھیاراں نے پڑھنا کیہ اے تے سکھنا کیہ
اے؟ پنجابی دا کھاکے، پنجابی دا پی کے، پنجابی دا
ہنڈا کے فیر پنجابی دے روپ رنگ ٹوں انج
کوڑھا کرن دا مقصد کیہ اے۔ پنج پائی نہاتی

سویر بڑا خوبصورت اے۔ شکلوں صورتوں
وی، نال ای نال ایہ دے اندر پڑھن لئی وی
بہت کجھ ملدا اے۔ تئیں پنجابی ٹوں زندا رکھیا
ہویا اے۔ بڑی عجیب گل اے کہ سارے
صوبے ”پنجابی استعمار“ دے نعرے لاندے
پئے نیں جدوں کہ پنجابی لہئی زبان بولن وچ
وی شرمندگی محسوس کردے نیں۔ ہے ناں بڑی
عجیب گل کہ لہئی پرائی زبان دم توڑ رہی اے
پنجابیاں دے ہتھوں۔ اوہناں ٹوں تاریخ کدی
معاف نہیں کرے گی۔ جدوں باقی سارے لوک
لہئی زبان بول کے فخر محسوس کردے نیں تے
سانوں لہئی زبان توں شرمندگی کیوں؟

جے لطفی سکھاں لئی بنے نیں، اوہ سارے
اصل وچ پنجابیاں لئی نیں جمدے توں نسلی
نفرت دا اظہار ہوندا اے۔ پڑھن والے ذرا
غور کرن تاں پتا چلے گا کہ سارے لطفی
پنجابیاں دے ای نیں جدوں کہ ناں صرف
سکھاں دا لیا جاندا اے تاں جے لوک زیادا
مخالفت نہ کرن پر کردارماری پنجابیاں دی ای
کرنی مقصود ہوندی اے۔

سوگ سطران

○ جاتے پچھانے شاعر عبدالکریم قدسی ہوراں
دے والد محترم پچھلے دینیں پورے ہو گئے۔
○ نوجوان شاعر تے ”کوک“ دے ترتیب کار
عاشق علی فیصل دے والد محترم وی پچھلے دینیں
فوت ہوئے نیں۔
○ شاعر تے لکھاری محمد ایوب فاطمی ہوراں
دے ماں جی فاطمہ تاج الدین وی پچھلے دینیں
چلانا کر گئے نیں۔
ساڈی دعا اے کہ رب مرن والیاں ٹوں
جنت وچ اچھری تھاں دیوے تے اوہناں دے
دارھاں ٹوں صبر دی نعمت توں نوازے۔

نت پر ایماں باہواں پاروں کندھاں رہن اوہ ڈھاندے
اپنے ہتھیں چنناں توں نہیں تیلے توڑے جانڈے
صد افسوس اج اوہو ڈیری بجن پئے اکھواون
سکھاں دے ناں تے پئے چڑے اگاں نیں ورتاندے
نھیریاں دے سگ جیون دے دن کٹن والیو لوکو
پھڑو ساٹوں روڑھ لے چلے جے ہڑ روشنیاں دے
بھولے بھالے لوکاں دا کیہ حال اے کجھ نہ پچھو
موت کنارے جا بجن اوہ دھوکھے کھاندے کھاندے
آؤندی نسل وی جے اوہناں ٹوں چھاں نہ مادی دے
مالی چھتی تھک پیندے نیں بوٹے لاندے لاندے
انساناں توں خورے کھڑیاں شیواں نے موخہ موڑے
جنگل وانگ ڈراؤنے لگن ڈیرے آدمیاں دے
ڈوسریاں بر دوساں والی کسر کوئی نہیں چھڈی
ساتھوں ایہ نہ ہویا لہنی کیتی تے پچھتاندے
خبر جے ہونڈی لہناں دے تل مہنگی پئے گی یاری
گارے دی تھال اٹاں دے تل کدی نہ پیار ودھاندے
نہ دھرتی دے مجرم بندے نہ انج بے وس ہوندے
احقر جے نہ آگو سانوں بھلاں دے راہ پاندے

ڈہڑے ○ عاصم وٹو

ایہ منظر میلے دولت دنیا اوہدے باجھ مرے کس کم ہن
خشیال ہاسے لے گیا نالے میرے واسطے رہ گئے غم ہن
سہ سہ کے درد وچھوڑیاں دے میری کمر 'چ آگئے غم ہن
اوپنے آس وفا دی کیہ رکھتی جہدے عاصم جے ہمد ہن

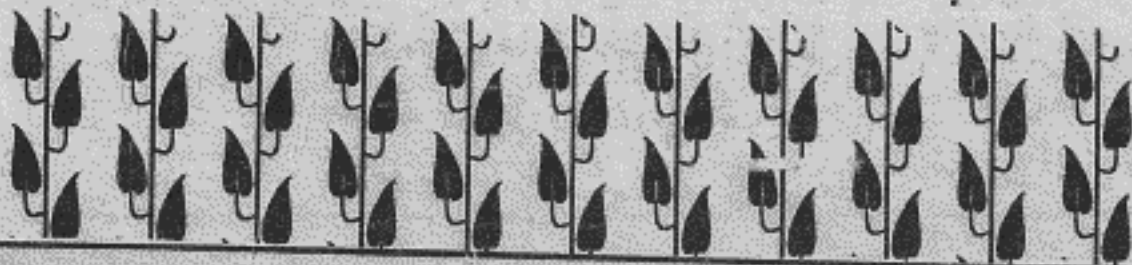
○ ○ ○ ○ ○

میتھوں آٹھ گوانڈھ پئے پچھدے ہن کدوں آؤنا اے بجن پیارے
دس کیہ میں یار جواب دیاں تہاں وت نہ پھیرے مارے
وچ ہجر سمندر غم دیاں چھلاں میتھوں کیتے دور کنارے
میرا ہنجواں اج رڑھ گیا دل عاصم کدوں دیسیں آن سہارے

عرش فرش تے تیریاں حماں کاندے سارے اللہ ہو
ہر کوئی لہنی بولی دے وچ روز پکارے اللہ ہو
آدم جن فرشتے تھال تھال انبر اُتے تارے وی
جھلمل جھلمل کردے جلیں کردے تارے اللہ ہو
جنگل دے وچ ٹاہنی ٹاہنی تیرے ای جس گاؤندے نیں
پچھی پی پی کو کو بولن سینا تھارے اللہ ہو
پریت صحرا جھیل سمندر تے دریاواں چھلاں نال
کنے منظر بن جانڈے نیں اکھ کنارے اللہ ہو
انبر اُتے بیٹھے سائیاں صدقے تیریاں شانیاں توں
دل ورتے تے کنے سوچے حرف اُتارے اللہ ہو
ہر دل اوہدی دوسے گوانی ہر شے اندر روپ سروپ
کتے نہ نظرس آون والے دے لشکارے اللہ ہو
چار چھیرے رنگی رچنا پھلاں وچ تیری خشبو
اکھ ملوک چ کھجے جاون مست نظارے اللہ ہو

نعت ○ اکرم حسین اکرم

نبی محبوب سبھ دا اے نبی دلدار سبھ دا اے
دلاں ٹوں تھار دیندا اے نبی من تھار سبھ دا اے
اسیں سبھ اوس دے نوکر اسیں سبھ اوس دے خادم
جہدا اخلاق اعلا اے جہزا عنخار سبھ دا اے
دلاں ٹوں موہ لیندا اے جدوں وی بات کھندا اے
دلاں دا چین سوہنا اے ایہو اقرار سبھ دا اے
عرب دی خاک ٹوں جس نے بڑے ای بھاگ لائے نیں
مدینے وچ جو لایا اے گل و گلزار سبھ دا اے
عرب دے پائیاں تے سی سفینا ٹھیلیا جس نے
اوپنے تے ڈبدا بیڑا وی دتا ہن تار سبھ دا اے
جتنے تاریک غاراں ٹوں ہمیشا چانتی وندتی
جو وندے روشنی ہر سو رخ انوار سبھ دا اے
لکھے کیہ مدحتاں اکرم نبی دی شان پاروں اج
اوپدی تعریف کردا خدا جو پالنہار سبھ دا اے

بیانج دریاواں دا

محمد جنید اکرم

عمران بدمی ڈکھی حیاتی وین کرندے لے
تد کدھرے کوئی مرد سیانا دھرتی ککھوں جے
سو ورھے پہلوں پنج دریاواں دی ایس
دھرتی اُتے وسدی دکھی حیاتی دے وین
سندیاں سندیاں جد قدرت توں رحم آیا تے
دھرتی دے اک مردم خیز خطے گجرانوالے توں
بٹی چکی تے عرش تے اوہدا سنگ اک سیانے
مرد وی رُوح نال جوڑ کے اوہدے متھے تے
”بیانج دریاواں دا“ لکھ ویا۔ 5 جون 1900
دی سویرے توں حکیم میاں لال دین دے گھروں
چڑیاں دے چوہن دی اواز بڑی مترنم تے
بھاگاں والی بن کے سائی وتی۔ پنجاب دے اک
چھوٹے جے گھر وچ پنجاب دے ڈکھاں دا مسیحا
جنم لے چکیا سی۔ قدرت دے کم ویکھو، اوہنے
ایس حکیم دی زندگی دا آغاز ای حکمت توں
کروایا۔ لوکاں دے ڈکھاں دا، لوکاں ویاں
بیماریاں دا دارو درمل کردا کردا اوہ لوکاں دی
زبان دا حکیم بن گیا۔

فقیر محمد پندرہاں سالان دا بال 1915
وچ یتیم ہو گیا۔ کئی عمرے یتیمی دا ایہ دکھ کلم
کلی فقیر محمد لئی ہوں وڈا پہاڑ بن گیا۔ اوہنے
محسوس کیتا کہ اوہدے اُتھو بولنا چاہندے نیں
پر قلم دی زبان راہیں۔ اوہنے قلم پھڑی تے
کانغڈ نال قلم دا سنگ جوڑ لیا۔ تھوڑے چ
پچھوں اوس محسوس کیتا پئی اوہدے اُتھو جھڑی
گل کر رہے نیں اوہ تے شاعری اے!
دل دی وسدی بستی اجاڑ میری
وایں آپ نیں متھے سدھار طے
روتادے کے میریاں اکھیاں توں

لے کے دل دا صبر قرار چلے
ایہ تے شعر بن گیا اے! میں تے شاعر
آں! میرے اندر کوئی شاعر موجود اے! ہن
میں کیہ کراں؟ عجیب و غریب سوال سن چنناں
اوس معصوم جان توں پریشان کر ویا۔
ایس کائنات وچ اج تاں نیں جے وی وڈے

لوک ہوئے نیں، اوہناں توں ڈکھاں دی بھنٹی
وچ سزنا ضرور پیا اے۔ ہوش سنبھال دیاں ای
یتیمی دا روگ۔ نہ کوئی بھین نہ کوئی بھرا۔ صرف
اک ماں امی ماں۔ میرا ربتا! کیہ کراں تے
کدھر جاواں۔ پڑھن پڑھان لئی پیسے دی لوڑ
اے۔ جے محنت مزدوری کر کے چار پیسے کما
لواں تے اوہناں نال پڑھائی کراں کہ گھردا مگڑ
روٹی چلاواں۔

یتیموں وی دلقریب نیں غم روزگار
دے
کے سیانے دے مشورے نال کنگ ایڈورڈ
میڈیکل کالج لاہور وچ میڈیکل دا ڈپلوما کرن
لئی داخلے لیا۔ اوس زمانے وچ لوک ایہ
ڈپلوما کر کے ڈاکٹری دی پریکٹس کرن لگ
پیدے سن۔ فقیر مرحوم نے وی ایم بی ایس

ایم بی ایچ دے ڈپلومے پاس کر کے ایم پی ایچ
سی دا سرٹیفکیٹ لیا تے گجرانوالا وچ ڈاکٹری دا
کم شروع کر ویا۔ فقیر مرحوم اکھاں دے بڑے
ماہر معالج تے سرجن سن۔ گجرانوالے دے
مشہور تے پرانے چارلس آئی ہسپتال وچ کئی
سال تک باقاعدہ کم کردے رہے۔ میرے والد
اللہ اوہناں توں جنت نصیب کرے، یتیم
الرفیقین سن تے رشتے وچ ڈاکٹر فقیر ہوواں
دے بھتیجے تے داماد لگدے سن۔ ڈاکٹر فقیر نال
اوہناں جتنی قربت گھٹ ای لوکاں دی رہی
اے۔ اوہ دسدے ہوندے سن کہ چارلس آئی
ہسپتال وچ اوہناں توں اکھاں دے اپریشن
کردیاں میں کئی وار دیکھیا اے۔ اکھاں دے
مرضاں دے اوہ بڑے قابل تے مشہور معالج
کجھے جاندے سن۔ اکھاں ویاں بیماریاں بارے
اوہناں دے ہتھ نال لکھے بڑے بڑے نادر نسخے
اچھے وی موجود نیں۔

1930-32 دے گیارھے وچ ڈاکٹری توں
اوہناں دا دل اُچاٹ ہویا تے سبھ کجھ چھڈ چھڈا
کے لاہور آ بیٹھے۔ ایہ اوہ دور سی جدوں ڈاکٹر
فقیر دی شاعری دی ڈھم پورے ہندستان وچ
پھیلی ہوئی سی۔ انجمن حمایت اسلام دے جلسیاں
وچ نظماں پڑھنیاں کسے معمولی شاعر دے وس
دا روگ نہیں سی۔ ایہناں جلسیاں وچ پڑھیاں
نظماں دا مجموعا ”صدائے فقیر“ دے نال توں
1924 وچ چھپ چکیا سی۔ ”صدائے فقیر“
چھپن تے ڈاکٹر علامہ اقبال توں جدوں لہئی کتاب
پیش کیتی تے اوہناں نے اوس کتاب دے
پڑھن بعد لہئی راء لہناں لفظاں وچ وئی۔
”صدائے فقیر کی یہ نظمیں
دکھن اور وقت کے تقاضے کو پورا
کرتی ہیں۔ ایک مفکر کا اس وقت کی
منصب ہے کہ وہ قومی اور نسلی
تقاضوں کو پورا کرنے میں کوتاہی نہ
کرے۔ پورے ایشیاک اور محنت
سے اس کام کو جاری رکھو۔“
اپنا مشہور عشقیہ قصا ”دامن“ وی
1924-25 دے دور وچ لکھیا۔ سسی پنوں

دے عشق دا ایہ شاہکار دامن ڈاکٹر فقیر نوں پورے ہندستان وچ مقبولیت دوا چکیا سی۔ پہلی جنگ عظیم دے ختم ہون تے سارے ہندستان وچ انگریز دی مدح سرائی لئی جلسے جلوس تے مشاعرے منعقد ہوئے۔ لاہور دے موچی دروازے وچ وی اک بہت وڈا مشاعرہ منعقد ہویا جہدی صدارت نواب قزلباش نے کیتی۔ ایس مشاعرے وچ جدوں استاد عشق لہر اپنا کلام سنان لئی آئے تے اوس ویلے دے معروف شاعر لال دین قیصر نے سٹیج تے آکے اعلان کردتا کہ استاد عشق لہر ایچھے شاعری نہیں سنا سکدا کیوں کہ ایہ ان پڑھ تے اُمی اے تے میں پڑھیا لکھیا شاعر آں۔ جتھے میں پڑھاں گا، اوتھے ایہ نہیں پڑھ سکدا۔ مجھے وچ رولا پئے گیا۔ لال دین قیصر نال آئے لوک اوہدے حق وچ تے استاد عشق لہر دے چاہن والے اوہناں دے حق وچ نعرے لان لگ پئے۔ عجیب جہی صورت پیدا ہو گئی۔ ڈاکٹر فقیر اوہوں منڈیپے دی عمر وچ سن۔ مشاعرے دے صدر نواب قزلباش کولوں اجازت لے کے سٹیج تے آئے۔ لوکاں توں چپ کروایا تے آکھن لگے کہ لال دین قیصر نے بڑی چھوٹی حرکت کیتی اے۔ استاد عشق لہر استاد شاعر نہیں۔ اوہناں دی توہین کرنا کوئی چنگا کم نہیں۔ جے قیصر نوں اپنے وڈے شاعر ہون دامن اے تے ایہ میرے نال مقابلہ کرے۔ ایہ مقابلہ کانڈ پنن توں بغیر ہووے گا۔ لال دین قیصر طرح مصرع دیوے، میں ایہدے اُتے شعر کہواں گا۔ فیر میں طرح دیاں گاتے ایہ شعر آکھے۔ ایہ مقابلہ اوہوں تک جاری رہے گا جدوں تک ساڈے وچوں اک جناہار من کے تھلے نہیں اُتر جاندا۔ قیصر نے ڈاکٹر فقیر توں اپنی بانہ وچ لے کے آکھیا میں تیرے نال مقابلہ نہیں کراں گا۔ میں تے تینوں اپنا چھوٹا بھرا سمجھناں۔ اپنی کتاب ”پنجاب کی لسانی اور ادبی تاریخ“ وچ ڈاکٹر فقیر لکھدے میں کہ گل تے ٹک گئی پر لوکی مشاعرے دے اختتام تے لال دین قیصر تے آوازاں کسدے رہے۔

ای مشہور عشقیا داستان ”ہیر“ توں نظم کیتا۔ ایسے زمانے وچ ای اوہناں میاں محمد بخش دی بحر وچ اک طویل عشقیا مثنوی ”سنگی“ لکھی جہڑی تقریباً بیس سو صفحیاں اُتے مشتمل اے۔ ”رباعیات فقیر“ دا پہلا ایڈیشن وی 1940 وچ چھپ چکیا سی۔

1940 وچ مہاراجا پٹیالا نے اپنے دربار وچ ڈاکٹر فقیر ہورواں دی دستار بندی کیتی۔ ”سنگی“ کتاب لکھن اُتے بیس سو پئے آپ دی خدمت وچ پیش کیتے تے ایس کتاب دے کجھ حصے گر لکھی لپی وچ چھپوان دی خواہش دا اظہار کیتا۔ پاکستان بنن توں پہلاں پورے ہندستان دی سطح تے اک ادبی تنظیم سی جدا نال ”سنٹرل پنجابی سبھا“ سی۔ ایس سبھا دا سرپرست

لال دین قیصر نے ڈاکٹر فقیر نوں اپنی بانہ وچ لے کے آکھیا میں تیرے نال مقابلہ نہیں کراں گا۔ میں تے تینوں اپنا چھوٹا بھرا سمجھناں

مہاراجا پٹیالا سی تے صدر ڈاکٹر فقیر محمد فقیر سن۔ 1940 تک دے دور وچ ڈاکٹر فقیر نوں پورے ہندستان وچ اک مہان پنجابی شاعر دی حیثیت نال شناخت حاصل ہو چکی سی۔ ایس گل کر رہے ساں کہ 1930 دے کیرے وچ ڈاکٹر فقیر ہورواں ڈاکٹری توں خیرباد آکھیا تے لاہور آکے اپنا کاروبار شروع کر لیا۔ ڈاکٹر فقیر دی زندگی دا ایہ زمانا بڑا ای دلچسپ اے۔ اوہناں نے ٹھیکیداری کیتی تے کمال کر دتی۔ میرے کول اوہناں دی ٹھیکیداری کمپنی دے چھپے لیٹر پیڈ اچے وی ہین جہڑے اوہناں دی شخصیت دا حسن بیان کردے نیں۔ ایس دور وچ اوہناں نے بڑا پیسا کمایا۔ اوہناں دے یار بیلے جہڑے اوس دور وچ اوہناں نال رہے، میں اوہناں وچوں کئیاں توں ملن دا اعزاز

حاصل کر چکاں، اوہ دسدے نیں کہ فقیر مرحوم ورگا صاف ستھرا، خوبو تے خوب صورت رکھ رکھاء والا پنجابی شاعر کوئی نہیں سی۔ اوہناں اک ٹانگا گھوڑا وی رکھیا ہوندا سی تے اک کار وی رکھی ہوندی سی۔ شام توں یاراں بچناں نال لاہور دیاں سڑکاں تے سیراں کرنیاں تے موج میلے وی کرنے۔ بشیر حسین ناظم ہورواں دے والد غلام حسین ٹھیکیدار، ڈاکٹر فقیر ہورواں دے چنگے یار بیلے سن۔ اوہ اپنے والد صاحب کولوں روایت کردے نیں کہ لاہور وچ ڈاکٹر فقیر ورگا شاید ای کوئی مسلمان ٹھیکیدار ہووے۔ ڈاکٹر صاحب نقد و نقد کم کرن والے شاید گلے ای ٹھیکیدار سن۔ مسلم لیگ پنجاب ونگ توں جدوں پنڈ و پنڈ اپڑ کے جلسے جلوس کرن لئی اک گڈی دی لوڑ دا احساس ہویا تے ڈاکٹر فقیر ہورواں اپنی کار مسلم لیگ توں چندے دے طور تے مفت ای دے دتی۔

ای جی دسدے نیں کہ ساڈے ابا جی جیڈا دریا دل بندا شاید ای کوئی ہووے۔ اوہ ستاندے نیں کہ ابا جی نے اکثر آکھنا کرنا، پتر مثل مشہور اے، جوڑ جوڑ تیرے کھان والے ہور، تے فیر سمجھاندے کہ پیسا کول ہووے تے جوڑ کے رکھن دی بجائے خرچ کرنا چاہیدا اے۔

ڈاکٹر فقیر دے عشق دا آغاز اسلام توں ہوندا اے۔ اوہ بڑے جنونی مسلمان سن پر متعصب نہیں سن۔ اوہناں دا یقین سی پئی ”دین“ ؎ دلائل نبیل اللہ فساد“ اوہ اسم باسمنی سن۔ 1857 وچ فقیر مرحوم دے وڈے جہوں کشمیر دے اک علاقے راول پور توں ہجرت کر کے گجراتوالا آکے جہڑے محلے، محلایکیا معصوم شاہ وچ آباد ہوئے، اوتھے بٹتے گھر ہندوواں تے سکھاں دے سن۔ اوس محلے وچ مسجد کوئی نہیں سی۔ ڈاکٹر فقیر دے دادا حکیم میاں امام دین نے اوتھے مسجد بنوائی تے شہر وچ اک جناز گاہ وی تعمیر کروائی۔ حکیم میاں امام دین دی شہر دے مسلماناں تے غیر مسلماناں وچ بڑی عزت تے آدر سی۔ جہڑی گل وچ اوہ رہندے سن، اوہدا نال وی گل حکیم امام دین والی مشہور سی۔ 1947 وچ قیام پاکستان توں بعد اک بڑا

دلخراش واقعہ ہوا۔ ڈاکٹر فقیر مرحوم دے سبھ توں وڈے توں نکلے پتر محمد اسلم محلے دی اک لڑائی وچ قتل ہو گئے۔ محمد اسلم دی شخصیت اپنی تھاں تواریخ دا اک خوبصورت باب اے۔ اوہناں دی شخصیت تے زندگی بارے اک بھرواں مضمون تمہاں ”پنجابی“ لاہور دے ”بابائے پنجابی نمبر“ وچ شامل کیتا جا رہیا اے۔ محمد اسلم دے قتل نے فقیر مرحوم والک ای توڑ دتا۔ امی جی دسدے نیں بھاء جی اسلم ابا جی دا پتر گھٹ تے بھرا بھتا لگدا سی۔ ہر کم وچ اوہناں دا مشورہ تے صلاح شامل ہوندی سی۔

میں جدوں ڈاکٹر فقیر دی زندگی بارے شروع توں لے کے سوچتا آں تے مینوں اوج چا پدا اے جو میں اپنے پتر محمد اسلم دے قتل ہو جان دے بعد فقیر مرحوم دے اندر دی دنیا وچ بڑی توڑ پھوڑ ہوئی۔ اوج لگدا اے جو میں ایہی اوہ دور اے جدوں اوہناں دے اندر اوہ ”فقیر“ زندا ہویا جہڑا صاحب فقر تے صاحب حال سی۔ اپنے باپ دی موت نے اوہناں دے اندر اوہ جہڑا فقیر پیدا کیتا، اوہ شاعر سی۔ عشق نے دل تے اجھی واردات کیتی کہ اوہ شاعر پنجاب دی پھرتی توں اٹھ کے پوری دنیا وچ وسدے پنجابیاں دے دلاں دماغ تے راج کرن لگ پیا تے پتر دی موت دے صدے نے اوہناں دے اندر جس فقیر توں جنم دتا اوہ صاحب فقر تے صاحب حال فقیر سی۔

1947 وچ پاکستان بن گیا۔ فقیر نے فرنگی دی غلامی تے ہندو لالے دی گندی ذہنیت توں چوڑیاں جانیا، اوہدا رنگ اوہناں دی شاعری وچ جا بجا نظر آوندا اے۔ پاکستان بنن توں بعد پاکستان وچ دو طرحاں دے لوک سامنے آون لگے۔ اک اوہ جہڑے پاکستان بنن توں پہلوں چنگے کھاندے پیندے سن تے اوہناں اپنا سبھ کجھ پاکستان تے پاکستانیت اُتے قریان کر دتا۔ اوہ آپ کنگال ہوندے گئے تے پاکستان توں رنگ لاندے گئے۔ دوجا طبقا اوہ سی جہڑے پاکستان بنن توں پہلاں کنگال سن، پاکستان جیا تے اوہ خشمال ہو گئے۔ دیس تے قوم توں جو نکال وانگ چہڑے قوم تے دیس دا

خون چوسن والے ایہ لوک ماضی دے مجاہداں تے مزدوراں دے کارنامے اپنے کھاتے وچ پا کے اپنا ناں اُچا کردے رہے۔ ڈاکٹر فقیر دا شمار پہلے طبقے دے لوکاں وچ ہوندا اے۔ ساڈے سوہنے دیس وچ دوجیاں دے کم کاج اپنے ناویں لا کے اپنا ناں اُچا کرن دا رواج شروع توں ای چلدا چلا آ رہیا اے تے لگدا اوج ای اے کہ جدوں تک اسپس جیوندے آں، اسپس تے اوج ای دیکھدے رہاں گے۔

دیوار کی ہر اینٹ پہ لکھا ہے مرا نام
دیوار مگر آپ سے منسوب ہوئی ہے
1950 توں 1960 تک دی دہائی،
پاکستان وچ پنجابی زبان تے ادب دی تواریخ

وچ میل پتر دی حیثیت رکھدی اے۔ اوج تیک پاکستان وچ پنجابی دے حوالے نال جو کجھ دی کم ہویا، ہو رہیا اے تے ہوندا رہوے گا، اوس سارے کم تے کارنامیاں دیاں کندھاں ایسے دہائی دیاں نیماں اُتے اُساریاں جان گیاں۔

1951 گورنمنٹ دیال سنگھ کالج لاہور وچ ڈاکٹر فقیر ہوراں دے آکھن تے اوس ویلے دے پرنسپل سید عابد علی عابد ہوراں علماء دا اک اکٹھ کیتا جمدے وچ مولانا عبدالجید سالک، صوفی غلام مصطفیٰ تبسم، ڈاکٹر محمد باقر، مولانا غلام رسول مر، ڈاکٹر محمد دین تاثیر تے کجھ ہور بزرگ شریک ہوئے۔ اکٹھ دی صدارت عبدالجید سالک ہوراں کیتی۔ ڈاکٹر فقیر ہوراں توں اپنی گل بات کرن لئی آکھیا گیا۔ فقیر مرحوم نے ویلے دی لوڑ تے پنجابی لئی بڑا کجھ کرن دی

لوڑ دا احساس دوا یا، جمدے اُتے خوب بحث ہوئی۔ آخر وچ مولانا عبدالجید سالک توں صدارتی گل بات کرن لئی آکھیا گیا۔ ڈاکٹر فقیر اپنے اک مضمون مطبوعا مبیناوار ”سپونٹک“ لاہور جون 1995 وچ لکھدے نیں ”میں حیران رہ گیا ایہ دیکھ کے پئی مولانا عبدالجید سالک نے اپنی صدارتی گفتگو وچ سولھاں آنے میری گل تے لیک آکھیاں ہویاں میری گل دی تائید کیتی۔“

”پاک پنجابی لیگ“ دے ناں نال اک ادبی تنظیم بنائی گئی جمدی چھتر چھاویں اک مبیناوار رسالا شروع کرن دا اعلان کیتا گیا۔ عبدالجید سالک نے ڈاکٹر فقیر محمد فقیر ہوراں دے ذمے ایہ کم لگا۔ عبدالجید سالک کیوں کہ اوس ویلے اردو صحافت دی دنیا وچ پہلی صف دے قلم کاراں وچوں اک سن اسپس لئی اوہناں دا پنجابی دے کلاوے وچ آ جانا ڈاکٹر فقیر دی پہلی کامیابی سی۔ رسالے دا ناں ”پنجابی“ رکھیا گیا۔ رسالے دے باہر بنان سنوارن والیاں وچ عبدالجید سالک تے فقیر محمد فقیر دے ناں چھپدے رہے۔ رسالے دے پبلشر پرنٹر تے ایڈیٹر دے طور ڈاکٹر فقیر دا ناں چھپدا سی۔ حقیقت وچ رسالے دا سبھ کجھ بنان سنوارن وچ اکوای ناں سی تے اوہ ڈاکٹر فقیر محمد فقیر دا۔ عبدالجید سالک دا ناں اردو دان طبقے وچوں کجھ لوکاں توں چپ کران لئی لکھیا جاندا سی۔

”پنجابی“ دے چھپن تے پوری دنیا وچ وسدے پنجابیاں ولوں ہلا شیری تے شاباش وی ملی پر اپنے دیس وچوں کجھ ”عالماں“ نے کت کت وی بڑی کیتی۔ پر شاباش اے اوس شیر جوان توں، جتنے جتنے گل کرن لئی موٹہ کھولھیا، اوہدا نہ صرف موٹہ بند کیتا بلکہ کنیاں کولوں پنجابی لکھوا لئی۔ کتنی دے کجھ ناں دیکھو جہڑے اوس فقیر دے در تے اپڑے تے اوہدے ہتھ تے بیعت کر کے مخالفان دا موٹہ کالا کیتا۔ اوہناں وچ مولانا ظفر علی خاں، وقار انبالوی، صوفی تبسم، شورش کاشمیری، حمید نظامی، مولانا غلام رسول مر، ڈاکٹر محمد دین تاثیر، ڈاکٹر محمد باقر، ڈاکٹر عبدالسلام خورشید، تے ہور کئی ناں لے

جاسکدے نیں۔

مہیناوار ”پنجابی“ لاہور 1960 تک چھپدا رہیا۔ فیر بند ہو گیا۔ پچھلے تین ورہیاں (جنوری 1998) توں تمانی ”پنجابی“ دے روپ وچ فیر ایس خاکسار دی ایڈیٹر شپ وچ چھپ رہیا اے۔ مہیناوار پنجابی لاہور دے ستمبر 1951 توں 1960 تک دے رسالیاں وچ کیہ کجھ چھپیا، ایہ اک دکھ کہانی اے۔ اگلے سال 2001 وچ ان شاء اللہ ایس رسالے دیاں مکمل فایلاں اک وڈی جمبو سائز جلد وچ ”پنجابی“ دے گولڈن جوبلی دے موقعے تے ”گولڈن جوبلی نمبر“ دے روپ وچ چھاپ رہے آں۔

ایتے دہاکے 1950-60 وچ پہلی وار فیصل آباد دی دھوبی گھاٹ گراؤنڈ وچ پنجابی زبان نوں درسی تے نصابی سطح تے منظور کروان لئی اک یادگار عوامی کانفرنس بزم ادب لایل پور (ہن فیصل آباد) ولوں منعقد کروائی گئی۔ ایس کانفرنس دا انعقاد وی حقیقت وچ ڈاکٹر فقیر ہوراں دی بیج ووڑ دا سٹا سی۔ ایس کانفرنس وچ ڈاکٹر فقیر ہوراں دے آکھن تے مولانا عبدالمجید سالک تے ہور علماء نے شرکت کیتی۔ ایس کانفرنس نے پنجابی زبان دے ودھاء لئی بڑا اہم کردار ادا کیتا۔

ایس دہائی وچ اک ہور وڈا کم جتنے پنجابی دے ماضی توں حال نال جوڑ دتا، اوہ سی ”پنجابی ادبی اکادمی“ دا قیام۔ ممتاز حسن ایس کم دے سبھ توں وڈے ہیرو سن۔ اوہناں دا نال خورے کیوں گھٹ لیا جاندا رہیا اے۔ مگر نوالے دا جایا ایہ پڑھیا لکھیا تے عالم فاضل پیور و کریت اوس ویلے وفاقی حکومت وچ سیکرٹری خزانہ دے عہدے تے کم کر رہیا سی۔ ممتاز حسن افسر ہون دے نال نال ادبی شعور وی رکھدے سن۔ ڈاکٹر فقیر محمد فقیر نال عقیدت تے ڈاکٹر محمد باقر نال یاری دوستی ہون پاروں اوہ ایہناں دے قریب سن۔ پنجابی زبان دے فروغ لئی جدوں ادارا بنان دی گل بات تری تے ادارے دا نال وی ”پنجابی ادبی اکادمی“ ممتاز حسن ہوراں آپ ای رکھیا۔ تے ساری دفتری

کارروائی مکمل کر کے پہلی گرانٹ سٹھ ہزار روپے منظور کروا دتی۔

ڈاکٹر فقیر محمد فقیر ہوراں اکادمی دی چھتر چھاویں جزا کم کیتا، اوہ پنجابی دی تواریخ وچ شہرے حرفاں نال لکھے جان دے لایق اے۔ پنجابی دے کلاسیکی شاعراں حضرت بلھے شاہ دا کلام اکٹھا کر کے ترتیب دتا۔ مقدا لکھیا تے ”کلیات بلھے شاہ“ شائع کیتی۔ بلھے شاہ دے فن تے شخصیت اُتے اک تنقیدی کتاب دکھری لکھی۔ کلیات بلھے شاہ مرتبا ڈاکٹر فقیر محمد فقیر توں اقوام متحدہ دے ادارا یونیسکو نے دنیا دیاں مختلف زبانوں وچ ترجما کرن لئی منتخب کیتا۔ پنجابی زبان دی ایہ پہلی کتاب سی جنوں ایہ اعزاز حاصل ہویا۔ حضرت بابا فرید گنج شکر

مہاراجا پشیالا نے ڈاکٹر فقیر ہوراں نوں ”سنگی“ کتاب لکھن اتے پنج سو روپے دے تے گرمکھی لپی وچ چھپوان دی خابش دا اظہار کیتا

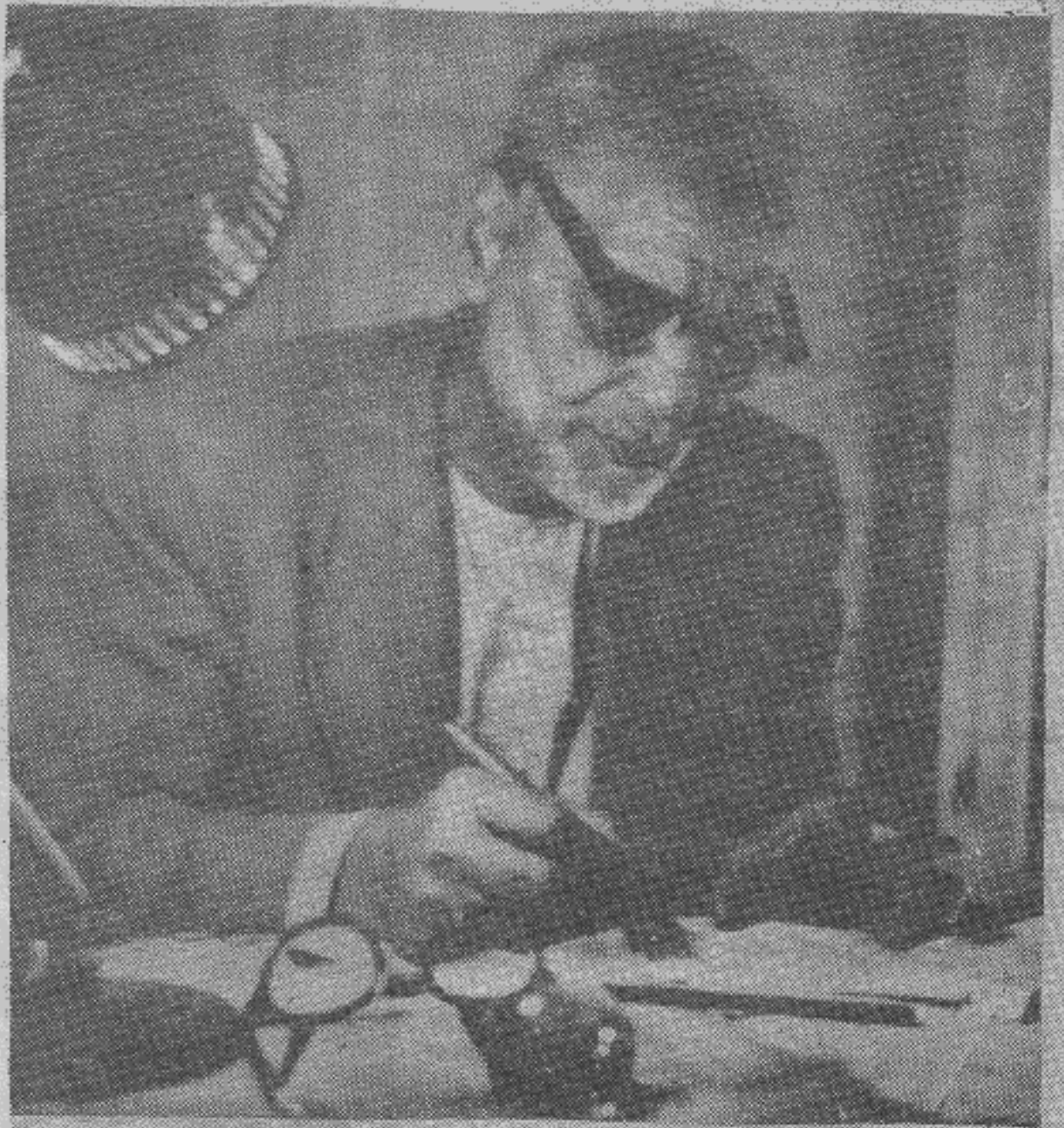
دے بول ”بول فریدی“ دے نال توں اکٹھے کیتے، اوہناں دی شرح لکھی، تے کتاب چھاپی۔ وارث شاہ دی ہیر مرتب کیتی، سیف الملوک میاں محمد بخش دی مرتب کر کے چھاپی۔ ہاشم شاہ دی کلیات ”کارے“ دے نال توں ”کلیات علی حیدر“ ”چٹھیاں دی وار“ ”نادر دی وار“ ”سکھاں دی وار“ ”مرزا صاحبان“ از پیلو، ”مرزا صاحبان“ حافظ برخوردار تے ہور کئی اک کلاسیکی شاعراں دا کلام اکٹھا کر کے سو دھیا تے مقدمے لکھ کے چھاپیا۔

”پنجابی ادبی اکادمی“ دے سارے کم دا جائزہ لٹوتے سوائے اکاڈا دے، علمی، تحقیقی تے تنقیدی سطح تے ہون والا سارا کم ڈاکٹر فقیر دی ذہنی تے قلمی کاوشاں دا مرہون منت اے۔ ایہ اوہ زمانا اے جدوں فقیر مرحوم اک

کھوجی، اک پارکھ تے اک سو دھنار دے روپ وچ سلہنے آوندے نیں۔ ہن ذرا ایہ دیکھو کہ ویسویں صدی دے مڈھ توں لے کے 1960 تک پنجابی وچ کئے نال نیں جنڑے علمی دنیا دے ایہناں کھیتریں وچ سلہنے آئے نیں۔ صرف اکو۔ تے فیر اوہ اک ہن بڑھیبے ول جا رہیا اے۔ اوہناں ایہناں اکھاں سلہنے کجھ چہ پہلاں ماسٹر تارا سنگھ دی لہرانڈی ہوئی تگوار دی دیکھی سی۔ اوہنے ایہناں لکھتاں دھیاں دیاں عزتاں لندیں تے اوہناں دے سماگ اُجڑدے وی دیکھے ہوئے سن۔ اوہناں نے معصوم باللاں توں نیزیاں وچ پروندیوں وی دیکھیا ہویا سی، بیلے لاشاں وچھیاں تے لٹو دی بھری چناب دے منظر لہنی اکھیں دیکھے ہوئے سن۔ اوہنے اپنے اک شینڈ جوان پتر دی خون وچ نہاتی لاش توں اپنے موڈھیاں تے چک کے مٹی وچ دیا ہویا سی۔ فیر اوہ شاعر وی سی۔ فیر اوہدے دور وچ اوہنوں کنیاں کو سہولتاں میسر سن۔ اپنا سارا مال اسباب اوہ پنجابی دے عشق وچ رسالا ”پنجابی“ راہیں لٹا بیٹھا ہویا سی۔ ہن سوچو کہ ڈکھاں دا ایڈا وڈا پہاڑ چک کے وی بچے کوئی مرد قلندر کھوج پرکھ راہیں ساڈے علمی سوجھوٹاں توں اپنے اپنے عظیم تحقیقی تے تنقیدی محل اُسارن لئی بڑیاں مضبوط نیہاں بنا کے دے جاندا اے تے اوہ ساڈا کڈا گو وڈا محسن ہو سکدا اے۔ ایٹا کم کر کے اودوں تاہن کے اک ادارے نہیں سی دکھایا جتا اوس کلم کلے مرد فقیر نے کر چھڈیا۔ ڈاکٹر فقیر ہوراں پنجابی نثر تے شاعری وچ اٹلے وادھے کیتے۔ پنجابی زبان توں روایتی موضوعاں توں ہٹ کے نویں موضوع دتے۔ پنجابی وچ کھوج پرکھ تے پڑچول دیاں نویاں راہواں تلاش کیتیاں۔ فقیر دے دل دا رنگ پنجابی دی دھرتی دے رنگ ورگا سی۔ فقیر دیاں اکھاں وچ پنجاب دی سویر ورگا چائن جھلکاں ماردا سی۔ اوہناں دی شخصیت سراپا پنجابی سی۔ اوہ ٹردا پھردا پنجاب سن۔ پنجابی نثر وچ اوہناں نے بڑت کجھ لکھیا۔ ”مسلک، پھل“ تنقیدی مضمونناں دا پہلا مجموعا جنڑا پاکستان بنن توں بعد لندن دے پنجاب وچ

تیک ان چھپیا پیا ہویا اے۔ بے شمار غزلاں، نظماں، نعتاں، رباعیاں تے ہور بڑا کجھ فقیر مرحوم دے پوترے عبدالباسط باسط ہوران کول محفوظ اے۔ اج توں کوئی اٹھ ورھے پہلوں میں ڈاکٹر فقیر دے کل کلام توں اکٹھا کر کے ”کلیات فقیر“ چھپوان دا پروگرام بنایا۔ اوووں بھاء جی باسط نے ایس خاطر دا اظہار کیتا کہ ایہ کم اوہناں اپنے جوگا رکھیا ہویا اے تے ایہ کم اوہ آپ کروان گے۔ بھاء جی باسط آپ وی بڑے باکمال شاعر نہیں۔ اوہناں دی شاعری پڑھ سُن کے میں بجا طور تے آکھ سکنا آں کہ ڈاکٹر فقیر دی قلم دے اوہ پُلک ٹھیک وارث نہیں۔ اوہناں کجھ دن پہلوں دسیا سی کہ جون 2000 وچ اوہ ڈاکٹر فقیر دیاں تین چار اتملیاں کتاباں چھاپ رہے نہیں۔ اوہناں دی سرپرستی وچ ہون والا کم ان شاء اللہ بڑا باکمال تے یادگار ہووے گا۔

میں سمجھدا آں کہ جدوں فقیر مرحوم دے کل کلام دی اشاعت ہو جائے گی، اوہناں دا سارا شعری تے نثری کم ساہنے آجائے گا تے اوووں پنجابی زبان دے طالب علم دستان ۶ پنجاب دے اک نویں باب نال متعارف ہون گے۔

ہوراں زبانوں وچ لکھن والے پنجابی دانشوراں کولوں پنجابی وچ لکھانا اوہو کم سی جہڑا اردو وچ ”مخزن“ تے سر شیخ عبدالقادر ہوراں کیتا۔ پنجابی شاعری توں روایتی موضوعات بیٹھ وی لکھیا تے نویں موضوعات وی دتے۔ پنجابی شاعری وچ فقیر دی شخصیت اک اجے نپل وانگ اے جدا اک کونا کلاسیکی عہد نال جڑیا ہویا اے تے دوجے کونے توں جدید دور وچ شامل ہون لئی راہواں ملدیاں نہیں۔ ڈاکٹر فقیر جے کلاسیکی دور دا آخری شاعر اے تے نویں شاعری دا امام بن کے ساہنے آوندا اے۔ اوہناں دے شعری مجموعیاں وچ ”مواتے“ ”پائے گلے“ ”صدائے فقیر“ ”دیوے تھلے“ ”ستارہاں دن“ ”رباعیات فقیر“ چھپ چکے نہیں۔ منظوم سیرت النبی ”آخری نبی“ دے عنوان نال لکھی شاہکار کتاب اے۔ فقیر مرحوم دیاں تخلیقات دا بٹتا حصا اج

چھپیا۔ ایس کتاب وچ اٹھ صوفی شاعراں دی زندگی تے شاعری بارے ڈاکٹر فقیر دے تنقیدی مضمون شامل نہیں۔ ایہ کتاب اج وی نظری تنقید دی اک اعلا درجے دی کتاب اے۔ پاکستان بنن توں بعد سیرت النبی دے موضوع تے اسلامی تواریخ دے حوالے نال پہلی کتاب ”بیچ ہادی“ چھپی۔ ایس کتاب وچ نبی کریم تے چار خلفائے راشدین دیاں زندگیاں بارے مفصل گل بات کیتی گئی اے۔ مختلف رسالیاں وچ کئی اک مضمون لکھے۔ پنجابی وچ مضمون نویسی دی روایت توں فقیر مرحوم نے خوب رواج دتا۔ علمی، ادبی، تواریخی، سماجی، مذہبی، تحقیقی، تنقیدی تے درسی موضوعاں بیٹھ بے شمار مضمون لکھے تے پنجابی نثر وچ اوس ساری گھاٹ توں پورن دی کوشش کیتی جہڑی اردو وچ سر سید احمد خاں نے کیتی سی۔ پاکستانی پنجابی پرچاکاری دی نیٹھ رکھ کے

سور دے آون والے دو خاص نمبر

شاعری نمبر

پنجابی زبان دے جاتے پچھلے شاعراں دا کلام ایہ ستمبر 2000 دا نمبر ہووے گا لکھتاں اپڑن دی آخری تاریخ 31 جولائی

کہانی نمبر

کول کول کہانیاں دا گلدستا ایہ دسمبر 2000 دا نمبر ہووے گا کہانیاں اپڑن دی آخری تاریخ 31 اکتوبر

پوسٹ بکس نمبر 1131 جی پی او لاہور

سادھ

سہمیں پھر دے چور چکار
سادھان دا واہے گیا یار
واہ واہ جوڑ نہیں سانوں پھٹے
مان تران جوڑاں دے ہے
سادھان چوریاں دے گھر لے
پئی شہراں مچ حال پکار

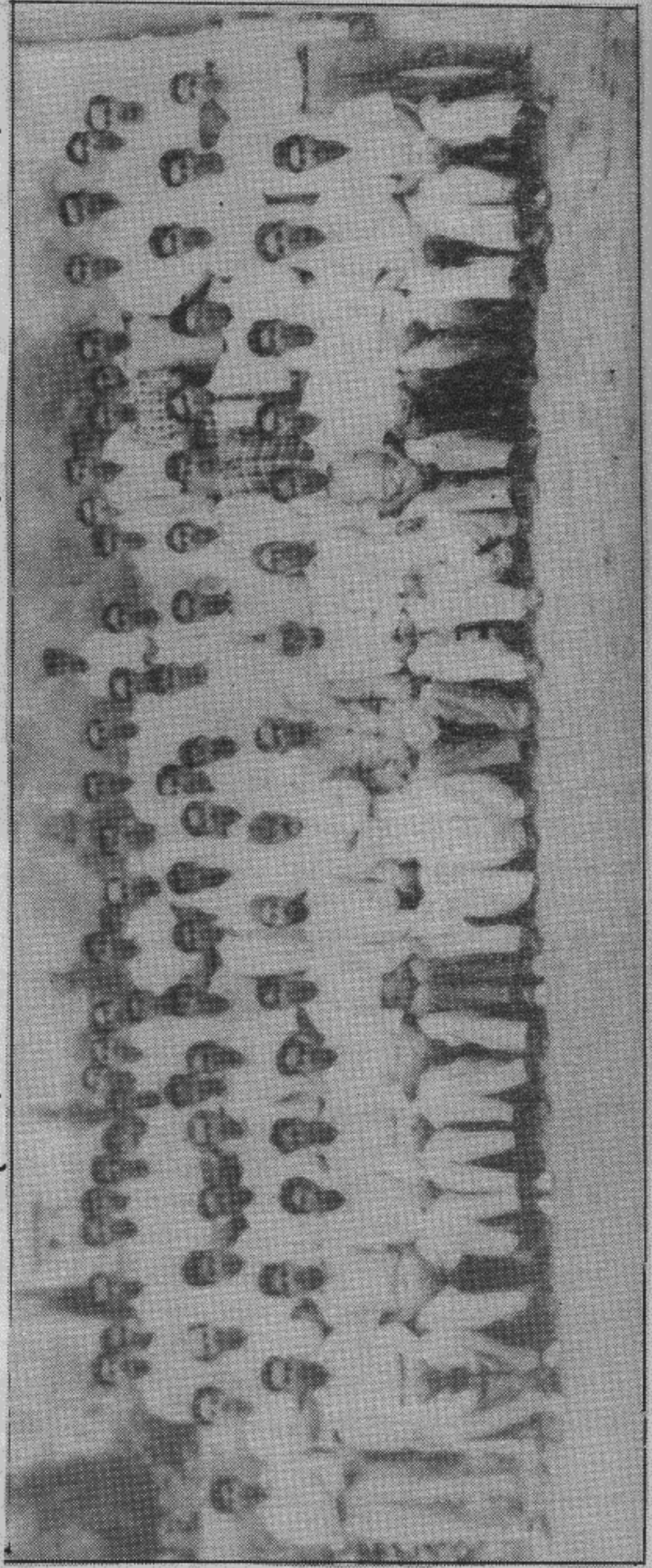
سہمیں پھر دے چور چکار
سادھان دا واہے گیا یار
مان ترانے چور و چارے
سادھان دی سادھی پھن مارے
ویدے پھر دے وارے مارے
سادھ کر بھدے چور و پھار

سہمیں پھر دے چور چکار
سادھان دا واہے گیا یار
نوزیسی خڑو صدے جادی بندھی
پر شہجاندی گھی وڑھی
ا پھوڑ سید بنو گھی منڈھی
منڈھی سادھ بنیں مختار

سہمیں پھر دے چور چکار
سادھان دا واہے گیا یار

جے: اور نیشنل کالج وچ پنجابی بڑھیاراں دے نال
اک یادگار تصویر. ڈاکٹر فقیر محمد فقیر توں دکھ ڈاکٹر محمد
باقر (پرنسپل) احمد حسین قریشی قلعہ اری، حکیم شیر
محمد ناصر نے شیخ محمد بشیروی نظر آ رہے نیں.
اے: "سے پھر دے چور چکار" ڈاکٹر فقیر محمد فقیر
دی ہتھ لکھت دا نمونہ

علی حیدر دی زبان

ڈاکٹر شوکت علی قمر

حضرت علی حیدر (1690 توں 1785ء) پنجابی دے معروف صوفی شاعر نہیں۔ اوہناں دی سردی شاعری دا گیت رس، خد شناس دی عارفانہ مستی، ربی پیار دی جس، ہجرت وصال دی بے قراری تے سپردگی تے مجازی گداز وچ حقیقی عشق ویاں مٹھیاں تے کجھیاں رمزیاں احساس تے شعور توں عرفانی لور نال نئیدیاں نہیں۔ اوہناں دے کلام دی بے ساختگی، روانی تے جادو بیانی، نویں جمال تے کمال دکھاندی اے۔ علی حیدر دی عرفانی، تہذیبی، سیاسی سماجی تے مقبول عوامی شاعری وچ اٹھارھویں صدی اپنے معروف پر آشوب پکھاں نال ساہ لیندی نظر آندی اے۔ علی حیدر توں لوک پیڑ واجی دار شاعری وی آکھیا جاند اے۔ بار کلچر تے بار لہجے دے حوالے نال اوہناں دی شاعری اک دکھرا سردی حسن رکھدی اے۔ حضرت علی

حیدر، حضرت سلطان باہو گمروں سی حرنی دے ڈوبے وڈے پنجابی صوفی شاعر نے جاندے نہیں۔ اوہناں نے پنجابی سی حرنی تے ڈہڑے دے مزاج توں فکری تے فنی پکھوں کافی، ڈھول تے غزل نال ملا دتا اے جہڑا پنجابی صوفیانا شاعری وچ اک من پکھواں تے نوپکا انگ تے ڈھنگ اے۔ حضرت علی حیدر دا مزار موضع قاضی غالب (سندھیانوالی) تحصیل کمایا ضلع ٹوبھا ٹیک سنگھ وچ اے جد کہ اوہناں دی حیاتی وچ ایہ علاقہ ضلع ملتان وچ سی۔ ایس لئی علی حیدر توں علی حیدر ملتان وی آکھیا جاند اے۔ حضرت علی حیدر دی زبان بارے کھوج ویروا انج اے کہ آپ دی زبان توں سبھ توں پہلوں مولوی احمد یار نے پنجابی من کے اوہناں بارے تنقیدی شعر لکھے (1) بعد وچ میاں محمد بخش نے وی اوہناں دے فکر بارے پنجابی شاعراں دے فن دا منظوم جائزہ لیندیاں علی حیدر بارے شعر لکھیا۔ (2) ایس دے پچھوں باوا بدھ سنگھ (3) حافظ محمود شیرانی (4) ڈاکٹر بنارسی

داس جین (5) موہن سنگھ (6) عبدالغفور قریشی (7) ڈاکٹر فقیر محمد فقیر (8) شفیع عقیل (9) سید اختر حسین اختر (10) ڈاکٹر عبدالغنی (11) غلام رسول حسرت (12) ڈاکٹر غفران سید (13) پروفیسر شہباز ملک (14) قریشی احمد حسین قلعداری (15) سرفراز علی حسین (16) شفقت تنویر مرزا (17) حمید اللہ شاہ ہاشمی (18) ڈاکٹر سید اختر جعفری (19) ڈاکٹر اسلم رانا (20) ڈاکٹر زیش (21) ڈاکٹر سی ایل نارنگ (22) ڈاکٹر اتم سنگھ بھاشیا (23) سنت سنگھ سیکھوں (24) تے ہور ڈوبے معروف لکھاریاں نے حضرت علی حیدر توں پنجابی زبان دا شاعر آکھیا اے۔ جد کہ ڈاکٹر لاجپتی رام کرشن (25) تے مولا بخش کشتا (26) نے علی حیدر توں پنجابی زبان دے مٹھے ملتان لہجے دا شاعر آکھیا اے۔ کیفی جامپوری (27) میر حسان المیدری (28) دلشاد کلانچوی (29) احسن واگھا (30) تے ریاض احمد بخش (31) نے علی حیدر توں سراہیگی زبان دا شاعر آکھیا اے۔ محمد بشیر احمد غلامی بہاولپوری (32) نے علی حیدر توں بہاولپوری سلتانی زبان دا شاعر مٹھیا اے جد کہ ڈاکٹر مر عبدالحق نے علی حیدر توں ملتان زبان دا شاعر آکھیا اے۔ (33) ایس ویروے دا سا ایہ نکلیا کہ پاکستان تے

ایس ویلے جدوں کہ حضرت خواجا فرید، علی حیدر نے کجھ ہور شاعراں دیاں لکھتاں نوں ”سودھ“ کے کجھ سجن ”نو“ دی تھاں ”کو“ تے انج دیاں ہور تبدیلیاں کر کے ایہ ثابت کرن دا اسپہل جتن کر رہے نیں کہ ایہناں بزرگاں دا ناں پنجابی نال کدی کوئی دور دا تعلق وی نہیں رہیا، ڈاکٹر شوکت علی قمر دا ایہ لیکھ سچپائیاں دی دس پاندا اے۔ لکھپار نے ڈاڈھی جہان پھٹک نال ایہ گل ساہیے لیاندی اے کہ علی حیدر پنجابی زبان دے ای شاعر نیں۔

علی حیدر دے زمانے تیکر پنجابی زبان نوں کھیروں کھیروں کرن دے ون سو نے سنٹت وی ساہیے نہیں سن آئے سو علی حیدر نوں دھکو زوری کسے ہور ”زبان“ دا شاعر بنانا کاں نوں چٹا آکھن والی گل اے۔

لکھپار دی ڈاکٹریٹ دا وشا وی ”علی حیدر..... شخصیت تے فن“ سی۔ انج اوہناں دا آکھیا زیادا مستند ہو گیا اے۔ قمر بوراں دیاں چھپیاں کتاباں وچ شاعری دا پراگا ”اکھ دی پیڑ“ تے نعمتاں دا پراگا ”حرف نمازاں“ ذکر جوگ نیں۔ چھپکڑلی کتاب نوں پھیلے ورھے دا مسعود کھدر پوش انعام وی ملیا۔

ہندستان دے تقریباً سارے سرکڈھ لکھاریاں نے علی حیدر ٹوں پنجابی زبان دا شاعر آکھیا اے۔ جد کہ ملتان تے بہاولپور دے جھے ست لکھاریاں نے اختلاف کیتا اے۔ جد کہ ایس سلسلے وچ اہم ویروا ایہ وے کہ ملک فضل الدین نے جدوں 1899ء وچ حضرت علی حیدر دا کلام اوہناں دی اولاد وچوں حضرت غلام میراں کولوں حاصل کیتا تے علی حیدر دے کلام ٹوں پنجابی لکھیا۔ (34) انج ای غلام میراں نے جدوں ملک فضل الدین ٹوں علی حیدر دا کلام چھلین دی تحریری اجازت دتی تے اوہناں اپنے اجازت نامے وچ اپنے بزرگ حضرت علی حیدر دے کلام ٹوں پنجابی لکھیا۔ (35) علی حیدر دے کلام ٹوں سو دھن والے پہلے مشہور شاعر میاں ہدایت اللہ نے وی حضرت علی حیدر دے کلام ٹوں پنجابی جاتیا۔ حضرت علی حیدر دے مزار دی لوح اُتے وی ”پنجابی شاعر حضرت علی حیدر“ خلیفہ اول خواجا فخر جہاں دہلوی“ لکھیا ہویا اے۔ حضرت علی حیدر دے دربار دے گدی نشین تے علی حیدر دی دوجی اولاد اپنے بزرگ دی تے لہئی زبان ٹوں پنجابی ای کشدی اے۔ اوہناں واسطے سرائیکی زبان یاں ملتانى زبان والی گل اوپری اے۔ (36)

انج ہور اہم ویروا ایہ وی اے کہ حضرت علی حیدر دے پیر بھائی حضرت خواجا نور محمد مہاروی (مزار چشتیاں، بہاولنگر) بارے حضرت علی حیدر دے مرشد پاک حضرت خواجا فخر جہاں دہلوی نے خواجا نور محمد مہاروی ٹوں پنجابی کشدیاں ایہ عارفانہ شعر آکھیا سی:

تن ملکے من چھیرنا سرت بلوون ہار
کھن لے گیا پنجابی چھاچھ پوسنار (37)

حضرت علی حیدر دے اپنے علاقے دی ہم زمانا معروف ولی بزرگ مائی سپوراں (صفوراں) جنہاں دا مزار حضرت علی حیدر دے مزار توں تین میل اگے ہیڈ سدھنائی کول اے۔ مائی صاحب دے مقبرے وچ اوہناں دی قبر دے نال اوہناں دے عالم فاضل تے شاعر پتر صالح محمد دی قبر وی اے۔ جنہاں بارے صاحبزادا یوسف طاہر نے منشی حکم چند دے

حوالے نال لکھیا اے کہ اوہناں (صالح محمد عربی، فارسی تے پنجابی دیاں کجھ کتاباں لکھیاں) (38) اگوں مائی سپوراں دے خاندان وچوں ای حاجی محمد صفوری نے معروف قصا ”مسی پنوں“ پنجابی (39) وچ ای لکھیا اے جہڑا اس علاقے وچ بڑا مقبول اے۔

ملتانى، سرائیکی تے پنجابی دا تارا

پنجاب دے حوالے نال ایہ گل بڑی مشہور اے کہ بارہاں کوہ تے جا کے بولی بدل جاندی اے۔ پنجاب دیس داگوں پنجابی زبان بڑی وڈی تاریخی زبان اے۔ جدے جغرافیائی وند دے حوالے نال کئی لہجے یاں بولٹیاں نیں۔ پنجاب

ملتانى تے پنجابی دے
اکوہون دا ثبوت اے پئی بابا
فرید تا خواجا فرید، سارے
بزرگاں دا کلام لاہور توں چھپدا
تے پورے پنجاب وچ شوق نال
پڑھیا جاندا رہیا

منڈاری، دراوڑی، آریائی، یونانی، ایرانی تے افغانی تہذیباں دے اثرات وچ گھٹیا رہیا اے تے ایہے ون سونے دیسیاں دا گڑھ اے۔ ایس لئی پنجابی زبان دیاں کئی بولیاں وکھو وکھ علاقائی رُوپاں وچ نیں۔ ڈاکٹر شہباز ملک ہوری ”پنجابی لسانیات“ وچ پنجابی زبان دیاں علاقائی بولیاں دی انج وند کردے نیں۔

○ مشرقی بولیاں: بھٹیانی، پوادھی، مالوی، دوآبی وغیرا۔ ایہ بھارتی پنجاب وچ بولیاں جاندیاں نیں۔

○ مغربی بولیاں: پوٹھوہاری، دھنی، چھاچھی، شاہ پوری، ریاستی، ملتانى، جانگو (40) ایہ بولیاں پاکستانی پنجاب وچ بولیاں جاندیاں نیں۔

اگوں شہباز ملک ہوری شاہ پوری (لہندا) بولی دا علاقہ سرگودھا، جھنگ، سیالکوٹ، ڈیرا اسماعیل

خان تے لائل پور دی بار دا علاقہ متحدے نیں۔ (یاد رہوے کہ حضرت علی حیدر دا علاقہ 1926ء توں لے کے 1982ء تک ضلع لائل پور (فیصل آباد) وچ شامل رہیا اے۔ ایس توں پہلوں ایہ علاقہ ضلع ملتان وچ تے اس توں بہت پہلوں ضلع جھنگ وچ شامل رہیا اے) عبدالغفور قریشی ہوری ملتانى بولی دا علاقہ، ملتان، مظفر گڑھ، ڈیرا غازی خان تے بہاولپور دا علاقہ متحدیاں ایہدے اُتے سندھی اثر وی دسدے نیں۔ (41) ملتانى دا سندھی اثر والا رنگ سرائیکی اے جہڑی سندھ صوبے دے خیرپور ڈویژن وچ بولی جاندی اے۔ (42)

خیرپور (سندھ) دے معروف صوفی شاعر پچل سرست ہوراں نے پنجابی کلام لکھیا اے جہڑوں کئی لکھیار سرائیکی دا نال دیندے نیں۔ جد کہ خیرپور یونیورسٹی پچل چتر اندر 1245 ہجری وچ لکھے قلمی نسخے وچ پچل دے کلام ٹوں پنجابی متھیا گیا اے۔ (43)

شہباز ملک ہوراں جانگو یاں جانگلی لہجے دا خاص علاقہ کمالیا تے ساہیوال ٹوں متھیا اے۔ (44)

(اجکل حضرت علی حیدر دا مزار تحصیل کمالیا ضلع ٹوبھا ٹیک سنگھ وچ اے) عین الحق فرید کوئی پاکستانی پنجاب دیاں بولٹیاں دی وند کردیاں کشدے نیں کہ شاہ پور (سرگودھا) دی شاہ پوری، بار دے علاقے (فیصل آباد وغیرا) دی جانگلی، لے (ساہیوال) دی لموچڑی، جھنگ دی جھنگی، لہندے (ملتان، ڈیرا جات، مظفر گڑھ تے بہاولپور) دے علاقے وچ کشدی۔ ایس ٹوں مقامی لہجیاں پاروں ملتانى، ڈیرا والی، جھنگ تے ریاستی وغیرا وی آکھیا جاندا ویندا ہے۔ (45)

ڈاکٹر مہر عبدالحق، ضلع لائل پور (علی حیدر دا علاقہ) دی بولی ٹوں جانگلی بولی کشدیاں ایہنوں ”لہندا جمع پنجابی“ جمع ملتانى زبان“ کشدے نیں۔ (46) حیرانی اے کہ مہر عبدالحق ہوری جانگلی بولی دے اگوں ضلع ٹوں تین زبانوں دا ضلع کشدے نیں۔ کیفی جامپوری کشدے نیں کہ:

”ملتانى کے علاوہ اس کے اور بھی بہت سے نام ہیں۔ کسی زمانے میں

اسے اوچی کہتے تھے۔ بہاول پور کے لوگ اسے بہاولپوری کہتے ہیں۔ سندھ کے بالائی حصے میں اس کا نام سرائیکی ہے۔ انکی، جگدالی، ہندکو، دیرے وال بھی اسی کے نام ہیں۔ علاقائی قید سے آزاد کرانے کے لیے بزم ثقافت نے اس کا نام سرائیکی مقرر کیا اور آج یہ زبان اسی نام سے مشہور ہے۔ آج کل یہ زبان ملتان، مظفر گڑھ، ڈیرا اسماعیل خان، ڈیرا غازی خان، بہاولپور اور سندھ کے بالائی حصے میں بولی جاتی ہے۔ (47)

ایس پیرے دے سٹے ایہ نکلدے نیں:

1. محمد بشیر احمد ظاہی بہاولپوری دی ایہ گل غلط ثابت ہوندی اے کہ بہاولپوری تے ملتان دو دکھریاں زبانان نیں یعنی اوچی تے بہاولپوری، ملتان دے ای دو روپ نیں۔
2. کینی جامپوری ہوراں نیا ائے کہ سرائیکی سندھ دے بالائی حصے دی زبان اے۔
3. ایہ پہلی وار پتا لگا اے کہ ”بزم ثقافت“ ملتان وی اک اجی انجمن اے جنٹوں اللہ ولوں لہجیاں تے زبانان دا ناں مقرر کرن دا اختیار ملیا ہویا اے۔ اوہدی مرضی چڑی بولی یاں زبان دا جو ناں وی رکھ دیوے۔ جغرافیائی تے لسانیاتی پکھوں کے بولی یاں زبان دا ناں رکھن دا کم کے انجمن دا نہیں ہوندا سگوں لسانیاتی ماہراں دا ہوندا اے، جنہاں ایہ کم کدے دا کیتا ہویا اے۔

ایس سارے ویروے توں ایہ گل تتری کہ ملتان توں بولی یاں زبان من کسن تے لکھن دا اختلاف اے۔ ملتان دا ناں سرائیکی، لسانیاتی پکھوں نہیں سگوں ”لہنی لوڑ“ لئی رکھیا گیا اے۔ ہن اسیں سرائیکی بارے تھوڑا جہیا ویروا کراں گے۔ ڈاکٹر مر عبدالحق ہوری سرائیکی بارے کئدے نیں کہ ”سیرو“ سندھی میں ”سر“ کو کہتے ہیں۔ اس سے مراد صوبہ سندھ کا شمالی علاقہ ہے اور سرائیکی سے مراد شمالی سندھ کی زبان ہے۔ علاوہ ازیں سرائیکی کے معنی سرداروں کی زبان بھی ہے کیونکہ سرائی

سندھی زبان میں سردار کو بھی کہتے ہیں۔ اس کے علاوہ سرائی ایک قوم بھی ہے جو ملتان زبان کے علاقے کے کونے کونے میں پھیلی ہوئی ہے۔ (48) عبدالحق متیق نگرہی ہوراں تے سرائیکی دا رشتا در اوڑاں ناں ملاؤندیاں آکھیا اے کہ آریاں نے سرائیکی (ملتان) دا اثر قبول کیتا اے تے ایہ وی دیا اے کہ لفظ سار، ایکی، اکھ، اکیم، دانی، اسرو، آسور، ساریکا، ساراکی، آسورا، آشورا کی وغیرا کئے ناں پرائیاں لکھتاں وچ ملدے نیں۔ (49)

ڈاکٹر شہباز ملک ہوری دسدے نیں کہ ڈاکٹر ٹرمپ نے سرو والے سارے علاقے توں سرائیکی نہیں آکھیا۔ سگوں ایہ دیا اے کہ ایہ بولی اوہناں قبیلیاں دی زبان اے جنڑے

حضرت علی حیدر دے دربار دے گدی نشین تے علی حیدر دی دوجی اولاد اپنے بزرگ دی تے اپنی زبان نوں پنجابی ای کہندی اے۔

سارے سرو دے علاقے وچ کھنڈے ہوئے نیں۔ (50) گریرسن دا خیال اے کہ سرائیکی اصل وچ سندھ دے نو آباد کاراں یاں مہاجراں دی بولی اے۔ (51) اودھر ڈاکٹر مر عبدالحق ہوری کینی جامپوری دی کتاب ”سرائیکی شاعری“ توں (دیباچے وچ) ملتان زبان دا تذکرہ کئدے نیں۔ (52) ڈاکٹر مر عبدالحق نے فیصلہ کر دیاں آکھیا اے کہ سرائیکی، ملتان توں وکھ ہوو کجھ نہیں۔ (53) جد کہ سرائیکی، سکھر، خیر پور، نواب شاہ، لاڑکانا وغیرا دی سندھی بولٹی اے۔ (54)

ہن اسیں ملتان تے پنجابی دے ویروے وچ دیکھنے آں کہ پنجاب دے پچھتے ذکر کیتے گئے معروف لکھاری تے دانشور ملتان توں پنجابی دا لہجہ سمجھدے نیں تے ڈاکٹر لاجپتے تے مولا

بخش کشتا نے ملتان توں پنجابی دا مٹھرا لہجہ آکھیا اے۔ ”ڈکٹری آف ویسٹرن پنجابی“ دا لکھیار جیو کس ملتان تے پشاور دے ضلعیاں دیاں بولیاں بارے گل کر دیاں کئدا اے کہ ”پشاور تے ملتان وائٹوں مغربی پنجابی دا اک لہجہ اے۔“ (55) معروف ماہر لسانیات عین الحق فرید کوٹی (جنہاں دے لسانیاتی علم دا ڈاکٹر مر عبدالحق تے کینی جامپوری ہوراں اعتراف کیتا اے) کئدے نیں

”ملتان تے پنجابی دے اکو بولی ہون دا وڈا ثبوت ایہ وی اے پئی بابا فرید توں لے کے خواجا فرید تک سارے بزرگاں دا کلام لاہور توں چھپدا رہیا اے تے پورے پنجاب وچ بڑے شوق ناں پڑھیا تے سمجھیا جاندا رہیا اے۔ علی حیدر، لطف علی، عبدالحق، خواجا فرید، نو روز، جنڈن تے میرن ورگے کئی شاعران دا کلام پنجاب دے سارے پنڈاں تے شہراں وچ وڈے مان تے چاے ناں پڑھیا، سنیا تے گیا جاندا اے۔ (56)

جیو کس نے جنٹوں مغربی پنجابی آکھیا، گریرسن اوس توں لندا آکھیاں لکھدا اے: ”ضلع گجرات وچ پئی سلسلے دے شمالی سرے توں ٹرکے (شروع کر کے) ضلع گجرات والا دے شہر رام نگر دے پار چلو، فیر گجرات والے دے جنوبی کونے ول اندازے موجب ٹھیک اک لیک واہو جتھے اوہ ضلع ساہیوال (ٹنگمری) دے شمالی کونے ناں ملدا اے۔ اوس لیک توں ساہیوال دے جنوبی کونے ول ستلج آتے واہی جاوے۔ ستلج دے پچھتے کجھ میل چلو تے ریاست بہاولپور دے شمالی کونے توں پار کر جاوے۔ اوس لیک دے مشرق ول دی ہر شے توں میں پنجابی آکھناں تے اوہدے لندے پاسے آتے مغرب ول دی ہر شے میرے بھلے لندے اے۔ (57) اگے جا کے گریرسن ایس ونڈ بارے لکھدا اے کہ:

”میں بڑا کر کے لفظاں دے کھ (ذخیرا الفاظ) توں رہبری لتی اے۔ (58) گریرسن دی ایس ونڈ بارے محمد آصف خاں ہوری کئدے نیں: ”گریرسن ولوں اپنی گئی تھیوری دسدی

اے کہ لہندا (ملتان) پنجابی نالوں غیرتے وکھری بولی ای نہیں بنی سکوں ایس نے مرہٹی 'اڑیا تے بنگالی نال جا گلوکڑی پائی اے جد کہ پنجابی ٹوں ہندی تے گجراتی نال رلا وتا گیا اے۔ لہندا بولیاں دی تھوڑی جتی وی سُدھ بڈھ رکھن والاوی آکھ سکدا اے کہ لہندا (ملتان) دا مرہٹی یاں بنگالی نال ڈور داوی کوئی تعلق نہیں ہے۔ لفظالی رلدی ہے آتے نہ ای گرامری بنتریاں دی آپو وچ کجھ سانجھ ہے۔ جد کہ پنجابی تے ملتان وچ وڈا وکھرواں کوئی نہیں۔ صرف علاقائی فرق اے۔ (59)

اگے جا کے محمد آصف خاں نتارا کرویاں کندے نیں کہ:

”پنجابی۔۔۔۔۔ منڈا تے دراوڑی ٹیراں توں پہلوی دی مقامی قدیمی زبان اے۔ لفظالی ویاں کجھ سانجھاں پاروں ایس ٹوں کے لسانی ٹیر نال جوڑنا اکا ای غلط اے۔ بے تصموا ہے۔“ (60)

جان نیوٹن دی گل ودھیرے ڈھکویں ہے کہ جنتا تے سندھ دریاواں دے وچکارے علاقے دی بولی پنجابی ہے۔ (41)

اردو دے معروف نقاد تے محقق ڈاکٹر وزیر آغا لہندا تے سرایکی ٹوں پنجابی زبان دے لہجے کندے نیں۔ (62)

ایس سارے ویروے دا سٹا ایہ لکھیا کہ ملتان، پنجابی زبان دا لہجا اے۔ سرایکی، ملتان لہجے دا رکھیا ہویا ڈوجا ناں اے۔ سرایکی دا اصل خطا سندھ اے تے اوہ سندھی زبان دی اک بولوی اے۔ ملتان دا سندھی اثر والا انگ سرایکی اے جتڑی سندھ دے خیر پور ڈویژن وچ بولی جاندی اے تے لہندا دے دی پٹی والا علاقوی پنجابی زبان والا اے۔

حضرت علی حیدر دے علاقے (لایل پور) دی زبان ٹوں پچھلے صفحیاں تے ڈاکٹر مر عبدالحق نے جانگی بولی تے لہندا پنجابی تے ملتان سانجھی بولی آکھیا اے۔ یعنی دو بے معنیاں وچ اوہناں نے من لیا اے کہ لایل پور دی زبان پنجابی اے تے لہجا جانگی تے ملتان اے۔ اصل وچ ڈاکٹر مر عبدالحق ہوراں لہجے دے فرق آتے

بولیاں وچالے فرق دا غلط ویروا کیتا اے۔ (63)

جد کہ ایس نتارا کر آئے آں کہ لہندا تے ملتان، پنجابی زبان دے ای روپ نیں، انج ای شہباز ملک ہوراں لایل پور دی بولی ٹوں شاہ پوری (لہندا) انگ تے کمالیا دی بولی ٹوں جانگو تے عین الحق فرید کوٹی نے وی بار (فیصل آباد) دی بولی ٹوں جانگی آکھیا اے۔ جویں اسان پہلوں عرض کیتی اے کہ علی حیدر دی حیاتی ویلے (چونترا وغیرا) علی حیدر دی جمن بھوکیں اوہناں دا علاقہ ضلع ملتان وچ سی۔ پچھوں نویں ضلع بندی وچ 1926ء دے لاگے ایہ علاقہ ضلع لایل پور وچ آ گیا۔ فیلایل پور (موجودا فیصل آباد) دے ڈویژن بنن آتے ہن ایہ علاقہ

پاکستان تے ہندستان دے تقریباً سارے سرکڈھ لکھاریاں نے علی حیدر نوں پنجابی زبان دا شاعر آکھیا اے۔

نویں بے ضلع ٹوبھا ٹیک سنگھ وچ آ گیا اے۔ ایہ علاقہ تحصیل کمالیا وچ شمار ہوندا اے تے سب تحصیل پیر محل اے۔ حضرت علی حیدر دا علاقہ راوی دریا توں ادھا میل ارے واقع اے۔ ایس علاقے ٹوں رچنا دوآبہ دا علاقہ وی آکھیا جاند اے تے رچنا دوآبہ دے علاقے تے پورے فیصل آباد ڈویژن ٹوں (جدا ٹوبھا ضلع اے) ساندل بار دا علاقہ آکھیا جاند اے۔ (64)

جد کہ شہباز ملک ہوراں کمالیا ٹوں نیلی بار تے ختمی بار دے علاقیاں وچ گنیا اے۔ چشتی بزرگاں دے ملفوظات وچ علی حیدر ٹوں راوی دیس دا شاعر آکھیا گیا اے۔ (65) ضلعیاں دیاں وکھو وکھ حد بندیوں تے ملتان دے اک اہم تواریخی ادبی تے ثقافتی مرکز ہون دے حوالے نال علی حیدر دے علاقے پیر محل (موضع قاضی

عالب) وچ انتظامی تبدیلیاں دے نال نال بولیاں دیاں کئی قسماں دیاں سانجھاں بندیوں نیں۔ خاص کر کے ایس وچ ساندل بار، جھنگ رنگ تے ملتان بولی دی سانجھ قدرتی اے۔ علی حیدر دی زبان دے حوالے نال فنی عبد الرحمان خان نے ایہ آکھ کے سارا کم ای مکا وتا اے کہ پنجابی ملتان زبان دا لہجا اے۔ (66)

آؤ ہن ایس ایس علاقے دی بولی دا کجھ رنگ روپ ویکھدے آں تے غیر ایہدے بعد علی حیدر دے کلام وچوں کجھ ونگیاں ساہنے لیاواں گے۔

ڈاکٹر مر عبدالحق نے لایل پور ضلع دی جانگی بولی دا نثری نمونا انج وتا اے:

”ہک کس آدمی دے دوئیں پتر آہن۔ جاہڑا لاہورا پتر آہا“ اس پو ٹوں آکھیا جو مال رجب جاہڑا ہے، مینوں میرے بھاگے دا ونڈ دے۔“ (67)

شہباز ملک ہوری لایل پور دی بولی دی ونگی انج دیندے نیں:

”ہک کس آدمی دے دوں پتر آہن، جہڑا لاہورا پتر آہا“ اس پو ٹوں آکھیا جو مال رجب جہڑا ہے مینوں میرے بھاگے دا ونڈ دے۔“ (68)

شہباز ملک ہوراں کمالیا تے ساہیوال وغیرا دے جانگو یاں جانگی بولی دا ایہ نمونا وتا اے:

”ہک بندے دے دوں پتر آہے۔ اوہناں وچوں نکڑے پتر آکھیا پو میڈا بھانگا جھگے دا مینوں ڈوئے نالوں ونڈ دے۔“ (49)

ملتان بولی دا مرکزی پنجابی نالوں ایہ فرق دسیا جاند اے:

”اک ٹوں ہک، دٹوں ڈ، نوں نوں نوں، کروا اے نوں کریندا اے، ہووے گا نوں ہوسی وغیرا۔ (70) ڈاکٹر مر عبدالحق ہوری پنجابی تے ملتان دی حد فاضل ”سی“ دا لفظ دسدے نیں۔ اوہ کندے نیں کہ ملتان وچ ایہ لفظ مستقبل واسطے جد کہ پنجابی وچ ماضی دے معنیاں وچ استعمال ہوندا اے۔ (71) ایس پنجابی تے ملتان دی سانجھ تے ”حد فاضل“ دے ویروے لئی

حضرت علی حیدر دے کلام وچوں مثالوں دے رہے آں۔ علی حیدر توں وکھ ڈوہجے پنجابی صوتی شاعراں نے وی ایہ ”حد فاضل“ توڑی اے (پنجابی دے پہلے صوتی شاعر بابا فرید گنج شکر، جڑے ملتان وچ ای ہونے نیں، اوہناں نے اپنے کلام وچ مستقبل دے معنی لئی ”سی“ (ملتان / لہندا لہجا) تے ”گے“ (مرکزی پنجابی لہجا) دوویں معنی استعمال کیتے نیں۔ حضرت علی حیدر نے ”سی“ توں مستقبل تے ماضی دوہاں معنیوں وچ ورتیا اے۔

علی حیدر تے ملتان (حد فاضل ”سی“)

○ حیدر نال ماہی دے پھر ساں جھنگ و نجن بھاویں پشور و نجن (72)

(مستقبل دے معنی)

○ ہن پوساں حیدر شمع دے گل ہوساں پروانا دے (73)

(مستقبل دے معنی)

○ ل- لوک نصیحتاں دے تھکے سوہنے یار توں نگہ نہ موڑساں میں (74)

(مستقبل دے معنی)

○ ج- حال نہیں اتن نیسے دا بوڑ چنے نوں بھوانوسیا (75)

(بھوانوسی، آ)۔ (مستقبل دے معنی)

انج ای ملتان لہجے وچ توں نوں کنوں، گل نوں گال، توں نوں تھوں، کیہ نوں کیا، ہویا توں تھیا وغیرا لکھیا جاندا اے۔ علی حیدر دے کلام وچ لہندا دا کئی تھان ورتارا ہویا اے۔

○ ذ- ذات صفات سیالیں دی سبھ گھولی رانجن چاک کنوں (76)

○ گال مٹھی مٹھی ڈھولن دی مینوں مٹھی آپ حیات کنوں (77)

○ ڈور نگاہ اساڈی دا توں دور نہ تھیویں اکھیاں تھوں (78)

○ الف ایہ زلف دراز و نجن کن قیدی ول ول پاون کیا (79)

○ ج- حرام آرام تھیا مینوں تہہ بن پلک نہ پلک گے (80)

○ گجڑا ہاسا وکھ نیناں توں دل دا جوڑ کریندیاں نیں (81)

(کر دیاں نوں کریندیاں)

○ کلام دے اُتے نمونیاں توں سٹا ایہ نکلیا کہ علی حیدر نے اپنے کلام وچ ملتان بولی دا ورتارا وی ڈھکواں کیتا اے۔

علی حیدر تے جانگلو (بار لہجا)

علی حیدر نے اپنے کلام وچ مجموعی طور تے جانگلی لہجے دا بھرواں ورتارا کیتا اے۔ ایس لہجے نوں کدھی دا لہجا راوی دا لہجا تے ساندل بار دا لہجا وی کہندے نیں۔ ایہدے وچ جھنگ دا لہجا وی شامل ہو جاندا اے۔ مرکزی پنجابی نالوں

غلام میراں نے جدوں علی حیدر دا کلام چھاپن دی اجازت دتی تے اپنے اجازت نامے وچ اپنے بزرگ حضرت علی حیدر دے کلام نوں پنجابی لکھیا

ایہدا فرق ایہ دے کہ ایہدے وچ ویکھن توں ڈٹھا، اک توں ہک، دو توں دوہہ، تن توں ترے، سویر توں دھمی، کردا نوں کریندا، نیر توں وت، اکو توں اکا، پاون توں کھٹا، جھمر توں جھمبر، جانا نوں وچ، کوئی نوں کائی، ہائے ہائے توں ہال ہال تے کچھ توں چھک وغیرا آکھیا جاندا اے۔ علی حیدر دے کلام وچوں بار دا رنگ ڈلہ ڈلہ پیندا اے کیوں جے عام طور تے علی حیدر توں راوی دا شاعر آکھیا جاندا اے۔ علی حیدر دے بار رنگ دے کجھ شعری نمونے ویکھو:

○ دل بے تال خیالاں تے کدی اکھیں نہ ڈٹھیاں کن سنیاں (82)

○ کدی ہک پھیرا کدی دو پھیرے ست بیچ پھیرے روز پاؤندا اے۔ (83)

○ الف- اٹھ سوانی تے گھت مدھانی، ویلا پچھلی رات دا ای

○ اُتوں ہوئی دھمی دھی نہ جی رڑکنا بھی کے گھات دا ای (84)

○ اوہ مورچے بنھ بنھ پنیاں دے جنگ کریندڑا کوں ویکھاں (58)

○ چندن مانگھ بہار پر آئی پر وت کدا دسا (86)

○ خ- غلق خدا دی علم پڑھدی، ساٹوں ایکا مطالعیاں دا اے (87) (ہکا)

○ ج- حرف کیہے ایہ ناگ ایانے ول ول کنڈل گھتدے نی (88)

○ دے لت ہتھیں مینوں آپ کوہن تاں وت بھمبر پاؤنیاں (89)

○ ہ- ہور نی چنناں نال محبت لا کے چھوڑ لاہور و نجن (90)

○ اوگل اوگل کے ذکر تینڈا جیو تھیں چھک لیاؤنیاں (91)

○ س- سوہیاں دی کائی چال سوہنی کوئی سبھ چال مروڑ دے نیں (92)

○ اوہ غمزے دے تیر تھوں شمع جو کنبے تے کوکے ہال دے ہال کرے۔ (93)

○ م- مار دے ڈھولی ڈھول ویکھاں عشق دا ترکھڑا تال دے (94)

علی حیدر تے مرکزی پنجابی

شہباز ملک ہوری کشدے نیں کہ ”بارھاں کوہ تے بولی بدل جاندی اے، لسانیات وچ لسانی تبدیلی دے ایس اہل اصول موجب ہر زبان وچ اوہدے علاقائی انگ ہوندے نیں۔ چنناں توں لہجا (Dialect) کشدے نیں۔ پر نال اک اجیہا انگ وی موجود ہوندا اے جس توں اوس زبان وچ معیاری دا درجا حاصل ہوندا اے۔ اوس زبان دے سارے ای علاقیاں دے لوک اوس وچ تخلیق کر کے اوس توں امیر بناندے نیں۔ (95) ایہو معیاری انگ ای کمالی (Standard) یاں مرکزی اکھواؤندا اے۔ شہباز ملک ہوراں نے مرکزی

پنجابی دے علاقے مانجھے دے علاقے متھے نیں۔
 جمدے گھیرے وچ دو ابا باری دے اُتلے شمال
 والے پاسے، گرد اسپور بھتا امرتسر تھوڑا فیروز
 پور، لاہور دا مشرقی حصا، ستلج تے بیاس دا
 وچکار لاتے راوی ستلج تے آر پار دا علاقے
 فیر گجرانوالا، سیالکوٹ تے گجرات تیکر دا علاقے
 آؤندا اے۔ مرکزی یاں ادبی پنجابی زبان ہر
 علاقے وچ سبھی جاندی اے، ایہدے وچ
 لہندی دا کجھ رنگ وی شامل اے۔ پرانے
 شاعراں وچوں بلھے شاہ تے وارث شاہ وچ
 ایہدا رنگ موجود اے۔ (97)۔ علی حیدر بلھے
 شاہ تے وارث شاہ دے سکالی شاعر نیں جنہاں
 پنجابی دا ملتانیاں لہجے دا ورتارا وی کیتا
 اے تے بار رنگ وچ بھروسے شاعری کرن
 دے نال نال معیاری تے مرکزی نکسالی پنجابی
 وچ وی چوکھی گتتری وچ بیت لکھے نیں۔ ایہو
 وجھا اے کہ علی حیدر دی شاعری پورے
 پنجاب دے پنڈاں تھواں تے مشہور اے۔
 ملتانیاں لہجے والے علی حیدر توں اپنا شاعر کئدے
 نیں کیوں جے آپ ملتان وچ کافی چہ مقیم وی
 رہے۔ بار تے راوی دیس دے جھنگ دے
 علاقے والے علی حیدر توں خاص بار تے راوی
 دیس دا شاعر سمجھدے نیں تے باقی پنجاب
 والے علی حیدر توں پنجابی دا مقبول عوامی صوفی
 شاعر سمجھ کے اوہناں دا عرفانی کلام پڑھدے
 نیں۔ پورے پنجاب وچ اوہناں دی مقبولیت دا
 وڈا ثبوت اوہناں دے کلام دا لاہور تے
 امرتسروں بار بار چھپنا اے۔
 قوال تے فقیر اوہناں دا کلام پنڈاں تے
 شراراں وچ گاؤندے پھردے نیں۔ چشتی
 درگاہواں تے اوہناں دا کلام روحانی سوغات
 سمجھ کے پڑھیا جاندا اے۔ حضرت علی حیدر نے
 مرکزی معیاری پنجابی وچ اجمعی عوامی شاعری
 کیتی اے کہ کدھرے کدھرے تے اوہ شہری
 علاقے دے شاعر جا پدے نیں۔ اوتوں اوہناں
 دی شاعری اُتے فارسی دا رنگ اوہناں توں
 مرکزی پدھرتے ودھیرے مقبول بناندا اے۔
 ڈاکٹر مر عبدالحق کئدے نیں کہ پنجابی وچ
 ”نے“ دی خاص ورتوں کیتی جاندی اے۔ جد

کہ ملتانیاں وچ ”نے“ دا وجود نہیں ملدا۔ انج ای
 پنجابی وچ ای ”ہوندی“ دا ورتارا اے ملتانیاں
 وچ نہیں۔ (98) اسیں علی حیدر دے کلام
 دے مرکزی پنجابی دے نمونے دے رہے آں
 جمدے وچ ”نے“ ”تے“ ”ہوندی“ دا
 ورتارا وی اے تے ڈوجے نکسالی انگ تے
 رنگ وی نیں جمدے وچ ملتانیاں ”کوں“ دی
 تھال ”توں“ دا ورتارا اے۔
 ○ ظ۔ ظلم جہول اسیں اسماں چایا جو چا نہ
 سکدے سی۔ (سی)
 ”سی“ بارے ڈاکٹر مر عبدالحق ملتانیاں
 نے پنجابی دی حد فاضل رکھی اے۔ پئی ”سی“
 دی ورتوں ماضی دے صیغے وچ صرف پنجابی وچ
 اے، ملتانیاں وچ آکا نہیں۔“

**حضرت علی حیدر دے مزار
 دی لوح اتے لکھیا ہویا اے:
 ”پنجابی شاعر حضرت علی
 حیدر، خلیفہ اول خواجہ فخر
 جہاں دہلوی“**

○ ت۔ تاریاں لاریاں تینڈیاں نے، مینوں
 لاریاں کاریاں ماریاں نی۔ (100) (نے)
 ○ علی حیدر یار پیارڑے توں مجلس وچ
 مینڈے ول ذھیان نہیں۔ (101) (نوں)
 ○ ہونڈیاں اوس جمال کرم اسماں گزرے نال
 سوال عجب (102) (ہونڈیاں)
 ○ الف۔ آ اوئے سائیں گئی تاگھ تیری دل
 سکدا اے، کار لہارید میرا (103) (تیری، میرا)
 ○ الف۔ اندر کھنکھٹ دے ماریاں ای ویکھاں
 کھنکھٹ اُتاریاں ہووے گا کیا (101) (گا)
 مستقبل دا صیغہ
 ○ الف۔ اسیں کجھ نہ سی کن کن پیا سنیا کجھ
 کیتو لیکون تھیا (105) (سی، ماضی دا صیغہ)
 ایہ سن حضرت علی حیدر دیاں کجھ شعری
 مثالاں جنہاں وچ اوہناں نے ڈاکٹر مر عبدالحق

دی ملتانیاں دی پابندی ”سی“ تے ”ہوندی“
 وغیرا توں توڑ کے رکھ دتا اے تے انجے
 ”کوں“ تے ”مینڈا“ دے لفظ وی نہیں ورتے
 تے مستقبل دے صیغے لئی ”سی“ دے نال
 ”گا“ دا ورتارا وی کیتا اے۔ انج ڈاکٹر مر
 عبدالحق دے اپنے ”حد فاضل“ دے
 فارمولے مطابق علی حیدر ملتانیاں دے نہیں
 سگوں پنجابی دے اصل شاعر ٹھہردے نیں۔
 اسیں معیاری مرکزی پنجابی دے نمونے وچ
 حضرت علی حیدر دے کلام دیاں کجھ ہور
 ونگیاں دے رہے آں۔ جنہاں پڑھ کے وارث
 شاہ یاد آجاندے نیں۔
 ○ ل۔ لگیاں اکھیاں رہن ناہیں کے شہر محبوب
 دے ویسے جی

اوه جگھا کھڑی جتھے عشق ناہیں دنیا چھوڑ کیتے ول
 نیسے جی (106)
 ○ اسماں روندیاں راتیں گزاریاں تھیں
 ہسدے نال پیاریاں دے
 ○ واریاں میں تاں واریاں دے ہے ہے
 زاریاں میں تاں زاریاں دے (107)
 ○ ج۔ حوراں ویکھ جمال جنن دا سنگدیاں
 سنگدیاں سنگ گئیاں
 اکو نظارا براہ خدا دے سنگدیاں سنگدیاں منگ
 گئیاں (108)
 ○ ذ۔ ذکر تیرا دن رات مینوں جویں حافظاں
 حفظ قرآن دلبر
 تھیا نام لیندا پھراں وچ گئیاں جویں پنڈتاں
 پوتھی پران دلبر (109)
 ○ ع۔ عشق ماہی دی بھنٹی تپدی، تپدی تے
 بھاہ بھاہ کرے
 عاشق سڑدے تے تڑ تڑ کرے باہر عشق پیا
 واہ واہ کرے (110)
 ○ ت۔ تلوار نگاہ نیناں دی پلکاں تیر خدنگ
 دے نی
 مورچے بھنن پپیاں دے غمزہ تیر تنگ دے
 نی (111)
 ○ ق۔ قدام تیریاں دی میں خاک ہوواں
 ایویں آپا ریا بسم اللہ
 دم دم مینوں تیرے ویکھنے دا رہندا جا پیاریا

- 139
33. ڈاکٹر مر عبدالحق: ملتان زبان اور اس کا اردو سے تعلق، ص 324
34.35. ملک فضل الدین: کمال مجموعہ اشعار علی حیدر، ص 3
36. اشفاق حسین قریشی: گدی نشین دربار حضرت علی حیدر سے دومی اولاد علی حیدر نال مقالا نگار دی گل بات، مورخا 21.12.94
37. پروفیسر خلیق احمد کلای: تاریخ مشائخ پشت، ص 260
38.39. صاحبزادہ یوسف طاہر: مرتبہ "مسی ہنوں" حاجی محمد مغوری، ص 11'15
40. شہباز ملک: پنجابی لسانیات، ص 142
41. عبدالغفور قریشی: پنجابی ادب دی کہانی، ص 36
42. شہباز ملک: پنجابی لسانیات، ص 154
43. شفقت تنویر مرزا: آکھیا پھل سرست نے، ص 3 (عکسی نمونہ)
44. شہباز ملک: پنجابی لسانیات، ص 155
45. عین الحق فرید کوٹی: (دیباچہ) ہیر چراغ احوان، ص 26
46. ڈاکٹر مر عبدالحق: ملتان زبان اور اس کا اردو سے تعلق، ص 48
47. کنگلی جاسپوری: سراپگی، ص 25
48. ڈاکٹر مر عبدالحق: ملتان زبان اور اس کا اردو سے تعلق، ص 113
49. عبدالحمید شقیق لکری: اخصیق العتیق (جلد اول)، ص 102
50. شہباز ملک: پنجابی لسانیات، ص 162
53. ڈاکٹر مر عبدالحق: ملتان زبان اور اس کا اردو سے تعلق، ص 114
54. محمد آصف خان: سندھی ادب، ص 26
55. سی. شیکل سراپگی مطالعے دے سو سال، ص 29 (ترجمہ) دلشاد کلانچوی
56. عین الحق فرید کوٹی: (دیباچہ) ہیر چراغ احوان، ص 32
57. گریرین: لنگوٹنگ سروے آف انڈیا، پنجابی زبان (پنجابی ترجمہ: محمد عبدالرشید) (مقالہ ایم اے پنجابی)، ص 3'4
58. گریرین: لنگوٹنگ سروے آف انڈیا، پنجابی زبان (پنجابی ترجمہ: محمد عبدالرشید) (مقالہ ایم اے پنجابی)، ص 4
59. توں 61. محمد آصف خان: پنجابی بولی دا پچھوکڑ، ص 123'144'124
62. ڈاکٹر وزیر آغا: نئے نئے ناکر، ص 93
63. عین الحق فرید کوٹی: (دیباچہ) ہیر چراغ احوان، ص 58
64. احمد غزالی: ساندل ہار، ص 30
65. حاجی نجم الدین سلیمانی: مناقب المہدیین (فارسی)، ص 54
66. منشی عبدالرحمان خان: تاریخ ملتان ویشان، ص 537
67. ڈاکٹر مر عبدالحق: ملتان زبان اور اس کا اردو سے تعلق، ص 48 (صفحہ 24 اُتے چلدا)

- ہساون ٹوں
متال یار سنے تے ہاسا کرے مینڈا روح تھیا
کھنڈ کھاون ٹوں (116)
- حوالے
1. ڈاکٹر شہباز ملک: مولوی احمد یار نگرے فن، ص 316
 2. میاں محمد بخش: سیف الملوک، ص 449
 3. ہوا بدھ سنگھ: نس چوک، ص 172
 4. حافظ محمود شیرانی: پنجاب میں اردو، ص 79
 5. ڈاکٹر بناری داس بھین: پنجابی زبان سے اوہا لڑیچ، ص 72
 6. of Punjabi Literature, P. 57 Mohin Singh: A History
 7. عبدالغفور قریشی: پنجابی ادب دی کہانی، ص 273
 8. ڈاکٹر نعیر محمد نعیر: کلیات علی حیدر، ص 2
 9. شفیع متیل: پنجاب رنگ، ص 38
 10. سید اختر حسین اختر: کھلے موتی، ص 73
 11. ڈاکٹر عبدالغنی: تاریخ ادبیات مسلمانان پاک و ہند (13 دین جلد)، ص 230
 12. غلام رسول حسرت: لعل ہیرے، ص 16
 13. ڈاکٹر غفران سید: کلاسیکی ادب، ص 223
 14. شہباز ملک: ادارا معارف اسلامیا، ص 13
 15. قریشی احمد حسین قلنداری: پنجابی ادب دی مختصر تاریخ، ص 79
 16. سرفراز علی حسین: علی حیدر ملتان، مقالہ ایم اے پنجابی، ص 24
 17. شفقت تنویر مرزا: نوک، ص 2
 18. حمید اللہ شاہ ہاشمی: پنجابی زبان و ادب، ص 68
 19. ڈاکٹر سید اختر جعفری: نوں زاویے، ص 201
 20. ڈاکٹر اسلم رانا: سخن خزیے، ص 181
 21. ڈاکٹر زیش: چھماہی "کھوج" (نمبر 30) ص 30
 22. of Punjabi Literature, p. 159. Dr. C.L. Narang: A History
 23. ڈاکٹر اتم سنگھ بھائی: علی حیدر جیون ہاتے رچتا، ص 6
 24. of Punjabi Literature, P. 72. Sant Singh Sekhon: A History
 25. ڈاکٹر لاجپتی رام کرشن: پنجابی دے صوتی شاعر، ص 126 (پنجابی ترجمہ)
 26. مولا بخش کشتہ: پنجابی شاعراں دا تذکرہ، ص 91
 27. کنگلی جاسپوری: سراپگی شاعری، ص 243
 28. میر حسن الہیدری: تاریخ ادبیات مسلمانان پاک و ہند، ص 248 (14 دین جلد)
 29. دلشاد کلانچوی: چار سراپگی صوتی شاعر، ص 53
 30. and development, p. 124 Siraiki Language, its growth Ahsan Wagher.
 31. ریاض احمد بھٹی: علی حیدر ملتان (مقالہ ایم اے سراپگی)، ص 180
 32. محمد بشیر احمد غازی بہاولپوری: ملتان زبان و ادب، ص

دم دم مینوں تیرے دیکھنے دا رہندا جا پیا ریا
بسم اللہ (112)
○ م۔ مشکل ہو گیا ملتا تیرا تے مشکل ہو گیا کجنا
وی
مشکل ہو گیا سبھ کجھ رکھتا تے مشکل ہو گیا
تجنا وی (113)
○ ع۔ عشق شراب دی چڑھی مستی کھیڈاں
بھلداں بھلداں بھل گئیاں
مینڈھی گندی سی عطر پھیل والی زلفاں
کھلداں کھلداں کھل گئیاں (114)
○ الف۔ اک واری چٹوں یار کیسے بھاویں
جان جاوے پچھے ہٹا کیسے
ملے یار دے نال دا لکھ منہا جھولی پالنے بھنجے
سٹا کیسے (115)

نتارا

اصل گل ایہ اے کہ پنجابی دے سارے
صوفی شاعراں دے کلام وچ مرکزی تے
معیاری پنجابی لہجا پردھان رہیا اے تے نال
نال علاقائی بولتیاں دے اثرات وی گوڑھے
رہے نیں۔ حضرت علی حیدر جسے کلاسیکل شاعر
دے پچھے وٹے گئے کلام دیاں وگئیاں دے
حوالے نال اسیں حتی طور تے ایہ کہہ سکدے
آں کہ حضرت علی حیدر دے کلام اُتے ملتان
لہجے بار دی جانگو بولی دا رنگ گوڑھا اے پر
ایہدے نال نال علی حیدر دے کلام وچ
معیاری نکالی مرکزی پنجابی دا رنگ وی چوکھا
بھرواں اے۔ علی حیدر دی عربی، فارسی لفظاں
پنجابی دی اوہ مسلمانی روایت اے جہڑی کہ
عوامی لسانی روایت بن کے ہر علاقے وچ اگو
جھی ورتوں وچ آئی اے۔ کیوں جے ملتانیاں یاں
لندی یاں جانگو، پنجابی دے ای لہجے نیں۔ ایس
لئی حضرت علی حیدر دی مجموعی لفظاں تے لہجا
پنجابی زبان دا مان جوگ سرمایا اے۔ اسیں علی
حیدر ٹوں فخر نال پنجابی دا قادر الکلام عوامی
صوفی شاعر مندے آں جنہاں اپنی شاعری دیاں
رمزاں بیان کردیاں فرمایا اے:
د۔ ڈہڑے آکھے میں جگ والے رو رو جگ

دے پہلے

باب دے پہلے 10 پیراگراف دا مختصر بیان اے۔ پوری کتاب دا جائزہ تاں ایچھے ممکن نہیں پر اینا کتنا ضروری اے کہ ایہ کتاب منطقی تے تواریخی سوچ ڈھانیاں دا رلاء اے۔ ساریاں دلیلاں مگر نظریا ایہ اے کہ منطقی اصولاں دا استخراج، جدلیاتی سلسلاتے انسانی تواریخی ناسرا آپس وچ مربوط نیں۔ ایس کتاب وچ تواریخ تے فلسفیانہ سسٹم اک ڈوجے توں دکھرے ہو کے وی اک خاص طریقے نال آپس وچ مربوط نیں۔ پیشاور فلسفہ ماہراں نے تاں ایس طریقے توں فکری الجھاء دا نال دے دتا۔ جدوں کہ فریڈرک اینگلز دی سوچ مطابق ”ایہ جانکاری knowledge دے تواریخی ناسرے تے زمانہء حال وچ نواں روپ اختیار کرن دی تفصیل دے بیان دا انداز اے، انفرادی سچیت دا مرحلہ وار دا بیان اے۔ اوہناں مرحلیاں دا بیان جنہاں توں انسانی سچیت تواریخ دے دھارے وچوں گزریا اے۔“ یعنی شعور توں اک پوڑھی لہتی ہوندی اے جہدے نال ایہ انتہائی تھلویں درجے توں فلسفیانہ درجے تیک اپڑ جاندا اے۔ ایہ فلسفیانہ تجربہ اک بندے دا ہوندا ہویاں وی نرا اوہدے تیکر ای ہیئت نہیں بلکہ اوس دور وچ ہون والی ساری سماجی تے ویسی ترقی نال جڑیا ہویا اے۔ یعنی اک بندے دا جانن دا تجربہ پوری انسانی نسل دے تجربے نال اک سر اے۔ (ایسے فلسفے توں بعدوں جدلی مادیت نے انسانی عمل نال جوڑ کے ٹھیک سلیٹی روپ دتا، ایہدے بارے بحث اگے آوے گی)۔ اک سرتوں ایہ مراد نہیں کہ فرد دی سوچ دا عمل باہری سوچ دا مجول پرتو اے، ایہ اک تواریخی تسلسل اے جہدے وچ ماضی دا ارتقاء حال دے مواد تے ہیئت (فارم تے کنٹنٹ) دا تعین کرن والا اے۔ مابعد الطبیعیات تے جدلیات وچ ایہو نمڈھلا فرق اے کہ جدلیات چیزاں توں اک اکتار تے آپسی عمل تے رد عمل دے حوالے نال

سہایت تے معروضی حقیقت

ابن حسن

نظریاء علم

”ایہ“ دی حیاتی جانکاری ”ہن“ تے ”ایچھے“ تک ہیئت اے۔ جدوں ایس یونیورسل والفظ وردے آں تاں فلسفیانہ سوچ دا لہا سفر شروع ہوندا اے۔ جے ایس ”ہن“ توں کے حیاتی ادراک دا وپلیر (مافیہا) دیئے تاں اوہ دست (مواد) اوہدے نال میل نہیں کھائے گا۔ مثلاً ایس آکھیے کہ ”ہن“ رات اے تاں کجھ چر گروں رات نہیں رہوے گی سگوں ڈپہر ہووے گی۔ کیوں کہ جو کجھ اے، اوہدے مظاہر appearances بدلدے رہن گے۔ فیرو یونیورسل ”ایہ“ نرا اک دست دے نال نہیں جوڑیا جاسکدا۔ ایہ تاں سوچ thought توں ظاہر کردا اے، ایس لئی کے وی شے واسطے ورتیا جاسکدا اے۔ بدلدے ہوئے مظاہر دی منطق یونیورسل اے۔ ایس چاہندے تاں ایہ آں کہ انفرادی شے توں بیانیہ جاوے پر نرا یونیورسل ای بیان کرپاندے آں۔

ہوند تے سچیت دی اک سرتا دا سوال سچیت دے حیاتی ادراک، توں خیال sensuous perception to philosophic thought تک دی بتدریج ترقی تے آپ ہوند وچ آون والیاں تبدیلیاں نال جڑیا ہویا اے۔ (فلسفیانہ) علم دا نمڈھلا نکتا تاں ایہ اے کہ نرا حیاتی ادراک، ظاہر تے حقیقت وچ کھیڑ کرن توں اجوگ اے۔ یعنی ایس لہیاں حساں توں باہری دنیا دی پوری جانکاری نہیں لے سکدے کیوں جے حیاتی جانکاری اتفاق تے ادھوری اے۔ پر ایہ چیزاں دی بتر essence جانن لئی وی ضروری اے۔ ہیگل اپنی کتاب ”منطق“ وچ لکھدا اے: ”جس تے سوچ وچ اصل فرق ایہ اے کہ حس انفرادی (Individual) اے جدوں کہ سوچ آفاقی (universal)۔ منطق وچ ایہ دکھایا جاوے گا کہ دوویں اک ڈوجے دی ضد نہیں۔ زبان آفاقی تے اظہار اے، ایس لئی جو کجھ زبان دی ورتوں نال آکھیا جاوے گا، لازماً آفاقی ہووے گا۔“ ہیگل دی دلیل ایہ اے کہ حیات اُتے ادھارت ادراک دی خیال concept دے پنا جانکاری ممکن نہیں کیوں جے جدوں تک حیات توں سوچ comprehension راہیں کوئی روپ نہیں دتا جاندا، اوہ جانکاری دا روپ نہیں دھار سکدیاں۔ کسے شے دے غیر مربوط

ویکھدی اے جدوں کہ پہلے ذکر کیتے دا انداز
اِکپاسی ہوندا اے۔ جدلیات وچ سارے مرحلے
تے اوہناں دا آپسی جڑیا ہونا mediated
تے اِک دوجے اُتے اثر انداز ہونا ناگزیر
اے۔

انسانی سچیت تین مرحلیاں توں لگھ کے اپنا
اعلا ترین روپ اختیار کردا اے۔ تے ایس عمل
وچ ایہ تین واری تواریخ دا سفر طے کردا اے۔
ایہ کوئی بحیت بھری گل نہیں، نہ ای ہیگل کوئی
فلسفیانہ کرب وکھا رہیا اے۔ اوہنے ایس
نواورنھی عمل توں تین مرحلیاں وچ ونڈ دتا
اے۔ جنہاں وچ انفرادی سچیت انسانی نسل
دے تجربے توں اپنے سچیت دا حصا بناندا اے۔
پہلے مرحلے وچ فرد دا سچیت عام فطری پدھر
توں اگے نہیں جاندا۔ اوہدے وچ سماج اپنے
سارے رُوپاں وچ اِک متھیا ہونیا، بنیا بنایا ڈاتا
data اے جزا سچیت توں وکھ، اِک آزاد
حیثیت وچ موجود ہوندا اے۔ جدوں فرد غیر
مربوط unmediated معروضی
صورتحال توں جانکاری دا سفر چھوہندا اے، تاں
فلسفیانہ جانکاری تک اپڑن لئی انسانی تواریخ
دے سارے جُنگاں توں حال تک توں جاتا پیندا
اے۔ ایہ جانکاری اوہنوں دسدی اے کہ سماج
تے تواریخ دا اصل تہ اے کہ انسان ایہدا
سرجنہار اے۔

دوجے مرحلے وچ فرد ایہ پچھاندا اے کہ
تواریخ اِک حقیقت اے، تے سماج اِک بے
جان تے اتفاقی عوامل پاروں ہوند وچ آون والی
چیز نہیں سگوں انسانی عمل
human praxis دا سٹا اے۔ ایسے
لئی شعور توں اِک وار فیہر تواریخ دا نوں
سروں جایا لینا پیندا اے تے پہلے مرحلے وچ
حاصل ہون والا سچیت اِک نواں رُوپ وٹاندا
اے۔ ایہ فلسفیانہ جانکاری دی لوڑیندی انتہاء
اے۔ ایس اُچیری پوزیشن توں پوری تواریخ
دے ورش دا ڈونگھا جایا ممکن اے تے مختلف
مرحلیاں اُتے پجائیاں توں ترتیب دے کے
ایہناں قانوناں دی جانکاری لہدی اے جہڑیاں
تواریخ دی حرکت دے اصول نیں۔

پہلے دو مرحلیاں وچ جدلیات نے تواریخ
دی حرکت دے معروضی اصول متھے۔ تیجے
مرحلے وچ تواریخ دے واقعاں دا واقعتن جایا
نہیں لیا جاندا سگوں ایہ انسان دے تواریخ دے
علم دا اوہ روپ اے جہدے وچ ٹھیک معنے
وچ فطرتی سچیت توں علم دی منزل طے ہوندی
اے۔ ہیگل دے خیال وچ فن، مذہب تے
فلسفیانہ اجھے وڈے ویلے نیں جنہاں دی مدد
نال انسان دُنیا توں جاندا اے۔ ایہدے توں
اوس جدلیاتی عمل دی وی سمجھ آوندی اے
جزا انسانی سچیت تے معروضی حقیقت دوہاں
توں علم دی اعلا ترین پدھر اُتے لے آوندا
اے۔ ایسے لئی ایس کتاب توں تین
جھتیاں

1. Subjective Spirit
2. Objective Spirit
3. Absolute spirit

وچ ونڈ سکدے آں۔ ہوند تے سچیت دا
بندھ برکلی جے empirical فلسفیاں
کول مسئلہ بن جاندا اے۔ کیہ باہری دُنیا وچ
ماوی چیزاں حقیقتن ہوند رکھدیاں نیں یاں ایہ
نرا انسان دیاں حساں دا کمال اے۔ موضوعی
عینیت پسندی Subjective
Idealism دے فلسفے دی رو نال ایس
جنہاں چیزاں دا ادراک کرنے آں اوہناں
دیاں خصوصیات دا ادھار ویکھن والے دے
ذہن mind اُتے اے۔ جس روپ وچ ایہ
شا کدھیا جاندا اے، ایہدے مطابق جو کجھ وی
ایس جاندا اے، یاں جان سکدے آں، اوہ
ساڈیاں اپنیاں ذہنی کیفیتاں states
mental نیں جنہاں توں ایس ڈھانی دے
فلسفی خیالاں یاں کیفیتاں sensations
ideas or دا نال دیندے آں۔ بھاویں
اوہ ایہناں دلیلاں توں کم نہیں لیندے جو
سائنس دی اصل اے یعنی ادراک دی مشینری،
ساڈی جسمانی حالت تے کیفیت اُتے ادھارت
اے۔ ہور ایہ کہ ہر اوہ چیز جدا ادراک کیتا
جاندا اے، انسانی احساساں یاں خیالاں دا مجموعا
اے۔ جے ایہ سٹے ٹھیک نیں تاں ساڈے

جسماں تے حواس (بچ) وی ساڈے ذہن دے
ای خیال تے کیفیتاں اکھوان گے۔

جان لاک نے ایسے گل توں جانن دے
تجربے دا تجربا شروع کیتا کہ جدوں ایس
سوچدے آں تاں اوس ویلے ساڈے ذہن دی
وست دا روپ، تے انسانی تجربے دیاں حدیاں
کیہ ہوندیاں نیں۔ ایہدے فلسفے دا نچوڑ ایہ
اے کہ ذہن اپنے ای خیالاں بارے سوچدا
اے۔ خیال توں لاک دی مراد whatever

is the object of our
understanding نیں۔ اوہدے فلسفے
وچ خیالات کئی قسماں دے نیں۔ جویں کہ
حساں sensations جہڑیاں بچ حواس
راہیں حاصل کیتیاں جاندیاں نیں۔ غور و فکر،
reflection یعنی خیالات، یادداشت،
مقابلہ تصورات وغیرا جہڑے ذہن اوہناں
حساں اُتے لاگو کردا اے تے اوہناں توں کوئی
روپ دیندا اے۔ حیات (دے خیالات)
"ideas of sensations"

ساڈے تجربے لئی مدھلا کچا مال نیں، غور و فکر
ساڈے ایس سچیت تجربے دا حصا اے، جزا
ذہن ایس خام مال اُتے سرانجام دیندا اے۔ پر
ایہ حساں دے خیال ساڈے ذہن وچ کوں
آوندے نیں؟ لاک ایس بارے کجھ نہیں
دسدا۔ پر اوہدا عمومی نظریا ایہ اے کہ ایہ
خارجی چیزاں دے ظاہرات
appearances یاں
representations نیں۔ ایس لئی
جدوں کوئی گرم شے ساڈے جسم لاگے آوندی
اے تاں اوہدے شے وچ پیدا ہون والی لہر
ساڈے ذہن تک اپڑدی اے۔ ذہن وچ سیک
دا اِک خیال بنتا بناندا اے نہ کہ آپ اوس
گرم چیز دا۔ جے اوہ گرم چیز لال اے تاں
ذہن وچ سرخی دا خیال وی بنتا بنوے گا۔ ایس
لئی گرمی دا خیال اِک گرم چیز دے تپ مان
دی نمایندگی کردا اے۔ سرخی دا خیال اوہدے
رنگ دی، تے ایہ خیالات ای نیں جنہاں توں
ذہن جاندا اے۔

کئی رومانوی مفکراں دے خیال وچ مطلق

گاؤن ○ سلطان کھاروی

میں آں شکر ڈپہرا سورج
شام کوئیں میں پاواں
جگدا جگدا بھنڈا گھدا
کولے ہوندا جاواں

پانی دی کوئی چھٹی نہیں، جے

پانی اندر جیواں

میں سقراط آں

ویلے دے احساس دا موہرا پیواں

نہ ولکاں نہ کوکاں میں تے دُنیا توں شرماواں

میں آں شکر ڈپہرا سورج

پہلے ساہ ای نال لیاندے میں کرتاں دے
نیزے

ساہ دی سان کٹاری چاڑھی ہونا ریزے ریزے
ٹھنڈا سیت ہو جان توں پہلاں بھانبر کیوں نہ

لاواں

میں آں شکر ڈپہرا سورج

پھل کدی جے شنی اُتے جیوے تے مر جاوے
نہ اوہنوں ادھ وانے جا

جے موت انیائی آوے

فر کیہ اوہدی روپ کمانی فر کیہ رہنا ناواں

میں آں شکر ڈپہرا سورج

شاماں تیکر شام اڈیکاں

فر شاماں توں مرنا

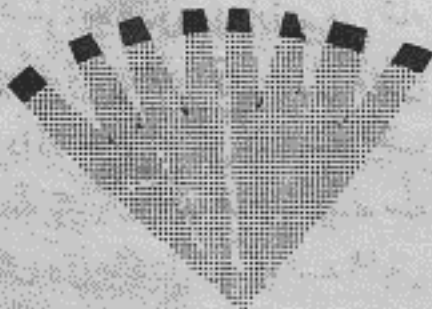
ساڑاں گا کنڈیارا جیون

ودعیار نہیں کرتا

جشا جے نہ سنگ نبھاوے

رہندا نہیں پرچھاواں

میں آں شکر ڈپہرا سورج

وچ فرق نہیں کر سکدا پر اوہ وی اپنے بے معنی
خیالاں concepts اپنے تجربے اُتے لاگو
کروا اے۔ ایہ بھادیں پورن طور حیاتی
ادراک نہیں، اک طرحاں وی موضوعیت
اے تے اہدی واضح مثال سارترے دا ہیرو
رو نقوشن ہو سکدا اے۔

(ایس نکتے اُتے بحث جاری اے جہڑی نہیں
اگلی قسط وچ پڑھو گے۔)

باقی: علی حیدر

68. شہباز ملک: پنجابی لسانیات، ص 151'152

70.69. ادبی: ص 152'154

71. ڈاکٹر مر عبدالحق: ملتان زبان اور اس کا اردو سے
تعلق، ص 301

72. علی حیدر: مکمل مجموعہ ایات علی حیدر، ص 25

73 توں 81. علی حیدر: مکمل مجموعہ ایات علی حیدر
ص 27'30'33'36'39'42'45'48'51'54'57'60'63'66'69'72'75'78'81

82. علی حیدر: مکمل مجموعہ ایات علی حیدر، ص 36

83. علی حیدر: سی حقی علی حیدر (قلمی سفا پنجاب یونیورسٹی
لاہوری لاہور رجسٹرڈ نمبر 8776) ص 7 (تاریخ نکلت
نہیں)

84 توں 87. علی حیدر: مکمل مجموعہ ایات علی حیدر، ص
43'46'49'52'55'58'61'64'67'70'73'76'79'82'85'88'91'94'97'100'103'106'109'112'115'118'121'124'127'130'133'136'139'142'145'148'151'154'157'160'163'166'169'172'175'178'181'184'187'190'193'196'199'202'205'208'211'214'217'220'223'226'229'232'235'238'241'244'247'250'253'256'259'262'265'268'271'274'277'280'283'286'289'292'295'298'301'304'307'310'313'316'319'322'325'328'331'334'337'340'343'346'349'352'355'358'361'364'367'370'373'376'379'382'385'388'391'394'397'400'403'406'409'412'415'418'421'424'427'430'433'436'439'442'445'448'451'454'457'460'463'466'469'472'475'478'481'484'487'490'493'496'499'502'505'508'511'514'517'520'523'526'529'532'535'538'541'544'547'550'553'556'559'562'565'568'571'574'577'580'583'586'589'592'595'598'601'604'607'610'613'616'619'622'625'628'631'634'637'640'643'646'649'652'655'658'661'664'667'670'673'676'679'682'685'688'691'694'697'700'703'706'709'712'715'718'721'724'727'730'733'736'739'742'745'748'751'754'757'760'763'766'769'772'775'778'781'784'787'790'793'796'799'802'805'808'811'814'817'820'823'826'829'832'835'838'841'844'847'850'853'856'859'862'865'868'871'874'877'880'883'886'889'892'895'898'901'904'907'910'913'916'919'922'925'928'931'934'937'940'943'946'949'952'955'958'961'964'967'970'973'976'979'982'985'988'991'994'997'1000

95. شہباز ملک: پنجابی لسانیات، ص 139'140

97.96. شہباز ملک: پنجابی لسانیات، ص 140'141

98. ڈاکٹر مر عبدالحق: ملتان زبان اور اس کا اردو سے
تعلق، ص 302

99 توں 105. علی حیدر: مکمل مجموعہ ایات علی حیدر، ص
16'19'22'25'28'31'34'37'40'43'46'49'52'55'58'61'64'67'70'73'76'79'82'85'88'91'94'97'100'103'106'109'112'115'118'121'124'127'130'133'136'139'142'145'148'151'154'157'160'163'166'169'172'175'178'181'184'187'190'193'196'199'202'205'208'211'214'217'220'223'226'229'232'235'238'241'244'247'250'253'256'259'262'265'268'271'274'277'280'283'286'289'292'295'298'301'304'307'310'313'316'319'322'325'328'331'334'337'340'343'346'349'352'355'358'361'364'367'370'373'376'379'382'385'388'391'394'397'400'403'406'409'412'415'418'421'424'427'430'433'436'439'442'445'448'451'454'457'460'463'466'469'472'475'478'481'484'487'490'493'496'499'502'505'508'511'514'517'520'523'526'529'532'535'538'541'544'547'550'553'556'559'562'565'568'571'574'577'580'583'586'589'592'595'598'601'604'607'610'613'616'619'622'625'628'631'634'637'640'643'646'649'652'655'658'661'664'667'670'673'676'679'682'685'688'691'694'697'700'703'706'709'712'715'718'721'724'727'730'733'736'739'742'745'748'751'754'757'760'763'766'769'772'775'778'781'784'787'790'793'796'799'802'805'808'811'814'817'820'823'826'829'832'835'838'841'844'847'850'853'856'859'862'865'868'871'874'877'880'883'886'889'892'895'898'901'904'907'910'913'916'919'922'925'928'931'934'937'940'943'946'949'952'955'958'961'964'967'970'973'976'979'982'985'988'991'994'997'1000

106 توں 110. علی حیدر: مکمل مجموعہ ایات علی حیدر،
ص 66'69'72'75'78'81'84'87'90'93'96'99'102'105'108'111'114'117'120'123'126'129'132'135'138'141'144'147'150'153'156'159'162'165'168'171'174'177'180'183'186'189'192'195'198'201'204'207'210'213'216'219'222'225'228'231'234'237'240'243'246'249'252'255'258'261'264'267'270'273'276'279'282'285'288'291'294'297'300'303'306'309'312'315'318'321'324'327'330'333'336'339'342'345'348'351'354'357'360'363'366'369'372'375'378'381'384'387'390'393'396'399'402'405'408'411'414'417'420'423'426'429'432'435'438'441'444'447'450'453'456'459'462'465'468'471'474'477'480'483'486'489'492'495'498'501'504'507'510'513'516'519'522'525'528'531'534'537'540'543'546'549'552'555'558'561'564'567'570'573'576'579'582'585'588'591'594'597'600'603'606'609'612'615'618'621'624'627'630'633'636'639'642'645'648'651'654'657'660'663'666'669'672'675'678'681'684'687'690'693'696'699'702'705'708'711'714'717'720'723'726'729'732'735'738'741'744'747'750'753'756'759'762'765'768'771'774'777'780'783'786'789'792'795'798'801'804'807'810'813'816'819'822'825'828'831'834'837'840'843'846'849'852'855'858'861'864'867'870'873'876'879'882'885'888'891'894'897'900'903'906'909'912'915'918'921'924'927'930'933'936'939'942'945'948'951'954'957'960'963'966'969'972'975'978'981'984'987'990'993'996'999'1000

111 توں 113. علی حیدر: مکمل مجموعہ ایات علی حیدر، ص
22'25'28'31'34'37'40'43'46'49'52'55'58'61'64'67'70'73'76'79'82'85'88'91'94'97'100'103'106'109'112'115'118'121'124'127'130'133'136'139'142'145'148'151'154'157'160'163'166'169'172'175'178'181'184'187'190'193'196'199'202'205'208'211'214'217'220'223'226'229'232'235'238'241'244'247'250'253'256'259'262'265'268'271'274'277'280'283'286'289'292'295'298'301'304'307'310'313'316'319'322'325'328'331'334'337'340'343'346'349'352'355'358'361'364'367'370'373'376'379'382'385'388'391'394'397'400'403'406'409'412'415'418'421'424'427'430'433'436'439'442'445'448'451'454'457'460'463'466'469'472'475'478'481'484'487'490'493'496'499'502'505'508'511'514'517'520'523'526'529'532'535'538'541'544'547'550'553'556'559'562'565'568'571'574'577'580'583'586'589'592'595'598'601'604'607'610'613'616'619'622'625'628'631'634'637'640'643'646'649'652'655'658'661'664'667'670'673'676'679'682'685'688'691'694'697'700'703'706'709'712'715'718'721'724'727'730'733'736'739'742'745'748'751'754'757'760'763'766'769'772'775'778'781'784'787'790'793'796'799'802'805'808'811'814'817'820'823'826'829'832'835'838'841'844'847'850'853'856'859'862'865'868'871'874'877'880'883'886'889'892'895'898'901'904'907'910'913'916'919'922'925'928'931'934'937'940'943'946'949'952'955'958'961'964'967'970'973'976'979'982'985'988'991'994'997'1000

114. ڈاکٹر فقیر محمد فقیر: کلیات علی حیدر، ص 11

115. علی حیدر: روایت کلام، محبوب عالم قوال درگاہ گولڑا
شریف (کیٹ)

116. علی حیدر: مکمل مجموعہ ایات علی حیدر، ص 55

absolute knowledge سوچ
تک اپڑن لئی سوچ یاں دلیل وغیرادی کوئی لوڑ
نہیں سگوں اسیں وجدان intuition
راہیں اوہدے تیک اپڑ سکدے آں۔ اُپر دتیاں
گئیاں دلیلاں اہدا جواب دین لئی کافی نیں۔
سوچ لہتی ذات وچ اوہناں چیزاں توں پیدا
نہیں کردی سگوں ایہ باہر ہوند رکھدیاں نیں۔
بھادیں ایہ سوال لہتی تھماں موجود اے کہ خیال
توں کیہ چیز لہتی ہوندی اے۔ چیزاں پچھو کڑ
تے آل دوال وچ ہوند رکھدیاں ہویاں مختلف
حساں اُبھاردیاں نیں جنہاں دی مربوط روپ
وچ تشریح ضروری اے۔

اسیں ایچھے دو مختلف ادبی دبستاناں توں کجھ
مثالاں دینا ضروری سمجھدے آں۔ حیاتی
ادراک دی اک مثال کامیو دی کتاب ”اوہڑ“
دا کردار میور سالٹ اے۔ عقل سمجھ تاں پاسے
رکھو، اوہ اپنے آل دوال دیاں چیزاں دا ٹھیک
توں ادراک وی نہیں کر سکدا۔ انسانی روپے
بے معنی، سیاٹ تے غیر اہم نیں۔ لیہناں دی
کوئی تشریح ممکن نہیں۔ بڑھا کر لے جیہا سالامانو
انتہائی بے دردی نال اپنے گتے توں ماردا اے۔
دلال ریمنڈ لہتی عرب گرل فرینڈ اُتے ظلم
کردا اے تے اوہدا بھرا اوہنوں مارنا چاہندا
اے۔ ایس سارے درش توں میور سالٹ انج
دیکھدا اے جوس اک سفا جہیا ہووے۔ اوہ
لیہناں چیزاں توں سمجھن دا جتن نہیں کردا
سگوں اوہدا خیال اے کہ کوئی اجی چیز نہیں
چھنوں سمجھیا جاسکے۔ کامیو نے بعدوں ایس
کردار توں ”سچ دا ہیرو“ آکھیا۔ خورے اہدا
کارن ایہ اے کہ اوہدا تجربا حیاتی ادراک توں
اگے نہیں ودھ سکیا۔ اوہدے بسترے اُتے
سمندری لون دی بو، سورج، اکھاں وچ چھدی
ہوئی چاقو دی لیشک، ایہ سبھ ادراک دی نیویں
پدھرتوں اگے نہیں ودھدے۔ پر مسئلہ ایہ اے
کہ میور سالٹ کتاب دا راوی وی اے۔ ایس
لئی تشریحاتی ویروے گھٹو گھٹ نیں۔ اک ہور
مثال ولیم فاکنر دا ناول

The Sound and the Fury

اے۔ مینجی یادداشتاں تے موجود حیاتی ادراک

وڈی مچھی

الیاس گھمن

راتیں پانی من لگ پیا سی۔ ساجھرے اٹھ کے نیلے جاون والا پہلا بندہ معراج دین سی جتڑا کہ ”ماجھو پٹاں والا“ دے ناں نال بڑتا جانا جاندہ سی۔ ایس ناں توں ایہ نہ سمجھ بہتا کہ اوہ کوئی کبڈریاں پہلوان ہووے گا۔ ایہ پٹھا ناں تے ٹیری ورگیاں شکیاں اوہدیاں لٹاں پاروں ای پیا سی۔

ہور ہونیاں تہیاں تاں اپنے تھاں ہڑدے آون نال کھان پین دیاں شیواں دی تروٹ تے جنگل پانی پھرن دی جو تنگی ہوئی سی ’ماجھو پٹاں والا اوہدے توں چوکھا نہوں نہوں آیا ہویا سی۔ من لگیاں پانی نے کوئی ڈھل نہیں سی کیتی پر ایسے ڈنگ ڈبیاں رہن والیاں فصلاں گل گھنیاں سن تے اوہناں دے پتڑاں تے ٹانڈیاں اُتے مٹھے گلانی رنگ دا چکر تھپیا گیا سی۔

لک لک آوندے پانی دی پرواہ کیتے ہنہ ماجھو اک پہلی وچ واہوا اگانہ تیک گیا سی پر جمدے لئی اوہنے اپنی کھچل کیتی سی ’اوہ تاں ہدوانے دا کھوپڑو ثابت ہویا سی۔ کسے نے اوہدے وچلی لال گری انج چھل چھل کھادی سی کہ کدھرے اوہدا بھورا وی نہیں بچتے چھڈیا۔ اک وٹ نال لگ کے پانی وچ تروے ہوئے کھکڑیاں خربوزے پھرن لگا تاں اوہدیاں اُنگلاں اوہناں دے اندر جا وڑیاں۔ اوہ تاں اصلوں ای گلے ہوئے سن۔ ایس بے سوادے گمروں پانی نال بھریاں پہلیاں وچ ترویاں

شیواں توں ہتھ لاون دی تھاں ماجھو پٹاں والا لہنی لی ڈانگ نال ٹوہن لگ پیا۔

”کوئی کوئی دن ای اجیہا چڑھا اے کہ کساں والا جن والی پیتے کرا چھڈدا اے“ سکھتا ڈھڈ و جاؤندیاں اوہنے سوچیا تے تھکیا ہاریا ڈوبے راہوں پنڈول پرت پیا۔

”ہئی شاواشے.....“ پانی وچوں باہر نکلیا کسے وڈی مچھی دا اُتلا پر دیکھ کے ماجھو بول پیا۔ سوادلی گل ایہ سی کہ ایہ مچھی پانی دی جھیل بے کے لے چوڑے کھیت وچ نہیں سی سگوں اوہے چوڑے پے دے وچکار موجود چھوٹی جھی چھپڑی وچ دسی سی۔ او تھوں اوہ ہتھوں نکل ای نہیں سی سکدی۔ ایس لئی پانی وچ وڑن توں پہلاں ماجھو پٹاں والے نے لہنی لی ڈانگ چھپڑی دے کڈھے ای رکھ دتی سی۔

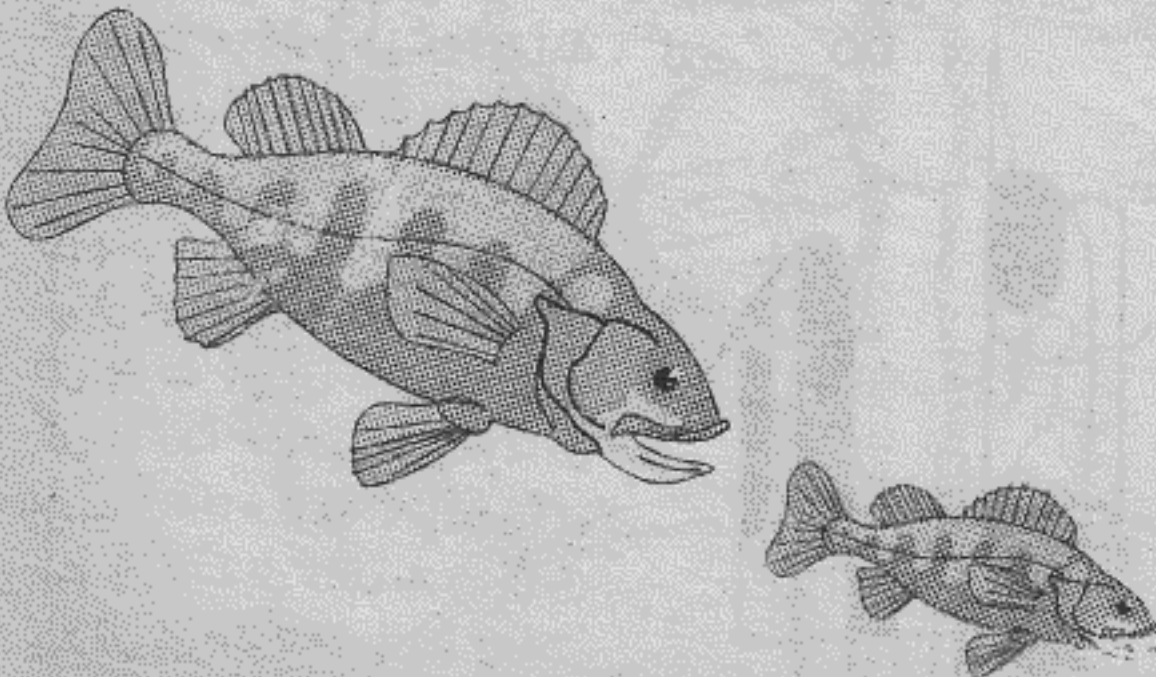
پنیاں تیک آوندے پانی وچ ٹردا اوہ اہجے مچھی دے پر توں دو پیر ڈور ای سی کہ چھپڑی وچ جو جس طوفان آگیا۔ ہڑدے میالے پانی نے اوہنوں ایہ دیکھن ای نہیں سی دتا کہ چھپڑی وچ کڈی وڈی بلا بیٹھی ہوئی اے۔ ایہدی لوء اوہوں ای گئی ’جد لہنی چھپڑی چھپڑی اوہدی پوچھل دا ڈاڈھا وار کھا کے ماجھو پٹاں والا پانی وچ پٹھ بھار ڈگا پیا سی۔ اک گھڑی لئی تاں انج ای لگیا جو جس کھی لت اوہدے وجود نال نہ رہی ہووے۔ کجھ شرت سنبھلی تاں اپنے مونہ اکھاں توں نچر رہیا چکر پانی پونجھدا تے والاں

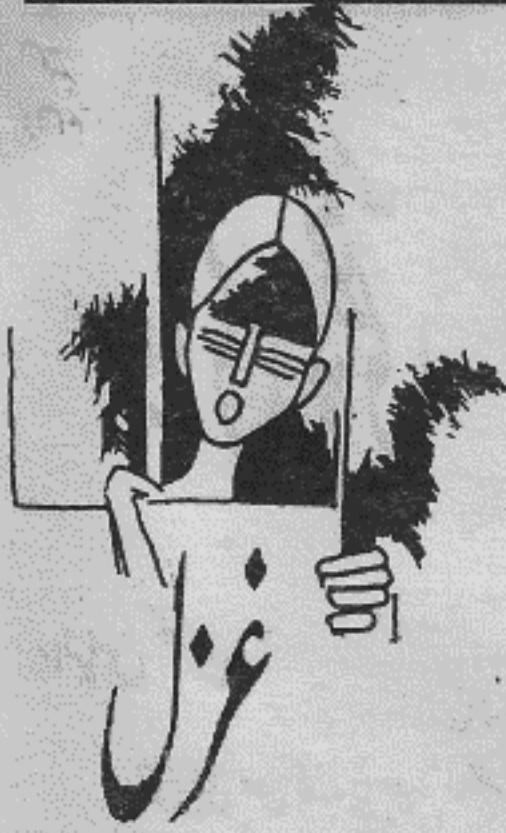
ٹوں چھنڈدا اوہ کاٹھی نال چھپڑی توں باہر آگیا۔

○○○○○

رات دا ڈوچا پرسی ’گھر دے سارے جی گھوک مٹے ہوئے سن۔ سبھ نے ڈپہر شام رنج رنج کے مچھی دا ماں جو کھادا سی۔ منجی اُتے پلینے مار مار کے ماجھو پٹاں والے دا حشر ہو گیا سی۔ اوہ گھڑی پل لئی وی سوں نہیں سی سکیا۔ اُلٹی آئی کہ آئی ’ہن تاں انج ای لگ رہیا سی۔ اوہ لہنی منجی توں اُٹھ کے کھرے دی کئی جھی کندھ اُتے آ بیٹھا سی پر اُلٹی تے تاں آوندی کہ اوہنے کجھ کھادا ہوندا۔ پیٹ چاک کر کے کیتی ساری صفائی گمروں اوہنے آپ ای مچھی دیاں بوٹیاں بتایاں سن۔ اوہدے کول بوٹیاں دا بولہ لگ گیا تاں اوہنے بڑے مان نال آندھ گوانڈھ ٹوں وی ایہ کئی سوغات بھیجی سی۔

ڈپہرں اوہدی سوانی نے مسالے والی مچھی پکاون دی وی اخیر ای کر چھڑی سی۔ ہاں تاں اینیاں اُنگلاں پے چنڈے سن۔ نہا دھو کے ماجھو پٹاں والا وی مچھی کھان لئی گوٹھ مار کے بیٹھا سی پر پہلی بوٹی ای اوہدے مونہ وچ پھلن لگ پئی سی۔ اوہنے پانی دے گھٹاں نال اوہنوں سکھوں تھنیاں تاں کیتا پر اوہ بوٹی خورے اوہدی ہک وچ جا اڑی سی۔ شا ایہ کہ اکوں اوہدے کولوں بوٹیاں ول ہتھ نہ ودھان ہویا۔ اوہدا ایہی حال شام ٹوں وی ہویا سی۔ ہتھ نکلے ٹوں کیڑ کے اوہنے پانی پیتا تے

○ امین خیال

موت و چاری آپ ای فانی
 امیدے توں دس کاہدا ڈرنا
 ہاتھی نال کیہ لڑنا اوہنے
 کیڑی دا جس دند نہ جرتا
 تھاموں ہتھوں کجھ نہ دینا
 کیہ ہڑتالاں تے کیہ دھرتا
 ریت قدیم دی اک نشانی
 میرے ویرے دا ایہ برنا
 ڈکھ دا جنگل لنگھدا جاویں
 موڈھے اُتے رکھ کے پرنا
 وڈے چودھریاں دے موہوں
 کدے نہ خیر دا کھلا سرنا
 اپنا پاہرو آپ جو ہووے
 اوہدا مینا کہنے چرنا
 سیلھی خیری جھگی اندر
 دھیلے جیڈا ای کوئی جھرتا
 اوہنوں کدے وی مات نہ ہوتی
 چنے حوصلیوں نہ ہرتا
 صدی اکیسویں دے وچ خورے
 کہہ کیہ سہنا کیہ کیہ جرتا
 موت خیال سیلی لہنی
 یار! سیلی توں کیہ ڈرنا

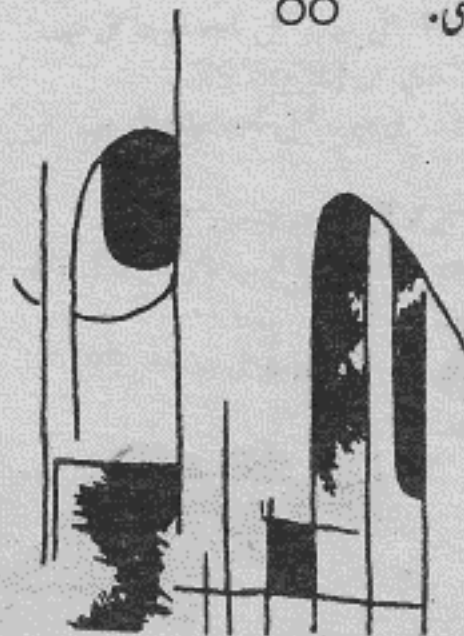
ویلے اوہ ایہ وی نہیں سی ویکھ سکی کہ چھپڑی
 وچوں نکلے بندے نے لنگاؤندے لنگاؤندے
 لہنی ڈانگ چانپی اے۔ کڈھے کھلو کے ڈانگ
 اگردیاں اگردیاں اوہدے پتلے ڈولیاں وچ
 سون والیاں ڈولیاں کب کڈھدیاں گئیاں سن۔
 دریا وچ وڈے وڈے شکاریاں دے ڈھائے نہ
 چڑھن والی اوہ مہان مچھی اک مرڑے جسے
 مچھی مار ولوں سر وچ ماری اک سٹ نال ای
 چکڑ والے پانی وچ چھٹی ہو گئی سی۔

اوہ نظارا چیتے آوندیاں ای ماجھو پٹاں والے
 نے بلھاں اُتے لکھیاں بھریا ہاسا کھنڈ گیا سی پر
 اوس ویلے ای اوہنوں انج لگیا جویں ہک وچ
 اڑی ہوئی بوئی، مچھی وانگوں ترفن لگ پئی
 ہووے۔ زور نال آئے اُباک نال اوہدے
 نکوں موہوں نرا پانی ای دگیا سی۔ کجھ ارمان
 نال آیا پر پختی وچ پین والی تراٹ نال اوہدے
 نکھ اُتے فیروٹ چنگر پئے سن۔ ٹھنڈی پئی چلہ
 اُتے کبھی لت رکھ کے اوہنے لہنی پختی تھلے نظر
 ماری۔ چوڑی لاس انج پئی دسدی سی جویں کسے
 نے برش نال اوتھے پکا رنگ پھیر دتا ہووے۔
 کدے دے ہتھوں چھٹ گئے مچھی دے
 وڈے سر ٹوں گھوردا ہويا اوہ بولیا:

”کھڑی، تلگی.....“

غصا مچ پیا تاں پنا سوچے اوہدے موہوں
 نکل گیا:

”وڈیے بھمے! توں تاں مینوں لے دے
 گئی سیں۔ تیرے سر وچ سونا مارنا میری لوڑ بن
 گئی سی۔“ ○○

ہتھ نکلے ٹوں کیڑے کے اوہنے پانی پیتا تے
 پچھانہ پرت پیا۔ جس سخت شے نال اوہنوں
 ٹھڈا لگا سی، اٹھیرے وچ نہ نظر آون تے وی
 اوہدی سیمان ہو گئی سی۔ اوہنے کوڈے ہو کے
 اوہ شے پھڑ لئی تے منجی ول جاون دی تھان
 اُچے چوترے وچ پئی چوکی اُتے آ بیٹھا۔
 چوترے اُتے پئے رہی اکواسے ہوئے جن دی
 کھنٹی چانٹی وچ مچھی دا وڈا سارا سر ویکھ کے
 ماجھو پٹاں والا اک وار تاں کتب گیا۔ ایہ اوہ سر
 سی چترا بگدے مار مار کے اوہنے آپ مچھی
 دے دھڑتالوں وکھ کیتا سی۔ مڑ ماجھو پٹاں والے
 دے بال اوہدے وڈے سر نال رسی بندھ کے
 اوہنوں پنڈ دی گلی گلی دھریکدے رہے سن۔
 بڑا تماشا بنیا سی پورے پنڈ وچ۔ برساتی نالے
 وچوں ڈھائی ڈھائی انج دے کینگر پھرن والے
 نے ایڈی وڈی مچھی قابو کیتی اے، کنے ای
 بندے اپنا شک لاہن لئی اُچھا اوہدے گھر آئے
 سن۔ ماجھو پٹاں والا دھون اکڑا کے ہر آون
 والے ٹوں دسدا کہ زور وگدے دریا دے
 کھلے پانی وچ اوہ کئی اوکھ نال ایس مچھی دا شکار
 کرن وچ کامیاب ہويا سی.....

پر اوس ویلے اوہدے دوہاں ہتھال وچ
 پھریا مچھی دا موکلا موٹہ کجھ ہور ای گلاں دسدا
 جاپدا سی۔

کالھ نال لٹھے ہڑنے اوس وڈی مچھی ٹوں
 کھلے پائیاں وچ جاون دی ڈھل ای نہیں سی
 وتی تے اوہ چھوئی جی چھپڑی وچ پھس کے رہ
 گئی سی۔ جد خطرا محسوس ہويا تاں اپنے اُتلے
 پراں ٹوں وی لگا سکن والے اوس تھوڑے
 جسے پانی وچ وی لہنی جان بچاون لئی اوہنے
 لہنی پوری جان لاوتی سی۔ اوہدی ایس انھی نچ
 شپ نال چھپڑی دا پانی چکڑ دی گھائی بن گیا سی۔
 ایس چکڑ نے مچھی ٹوں ویکھن توں ای آتر
 نہیں سی کر دتا سگوں اوہدے وچ ساہ لینا وی
 اوہدے لئی اوکھا ہو گیا سی۔ لگھڑیاں وچ پھس
 رہے چکڑ کر کے ای اوہنوں وار وار پانی دی
 پدھر توں باہر موٹہ کڈھنا پئے رہیا سی۔ اوس

پاتھی

ڈاکٹر مسعود احسان

”چھوٹے یار! گلاس تے دھو دیا کر۔“
گلاس دے باہر کیہ اندر تک تھندیائی
اوبدے اُتے انگلیاں دے نشان سن. کنڈھے
اُتے پین والے بُلھاں دے نشان. ویکھ کے ای
کرمت ہوندی سی۔

چھوٹا کشمیری مُنڈا تیزی نال آرڈر سرف کر
رہیا سی. شکایت سُنن دی جگھا اوہنے روٹیاں
نال بھریا اوڈا ای گندا چھابا اوہناں دے سامنے
پنچیا تے ٹینڈے گوشت دیاں دو ہاف پلیٹاں۔

قردی گرمی سی. اشرف نے قبض دا کار
پچھے ٹوں سرکایا. ”ایس ہوٹل داناں تے کشمیر
ہوٹل دی تھاں ملتان ہوٹل ہونا چاہیدا سی۔“

پر جگھ اپنی زیادا سی کہ نصیر تھوڑی دیر
واسطے گرمی شرمی بھُل گیا. روٹی توڑی، بڑکی
سالن وچ ڈبوئی تے بے قراری نال موٹہ وچ
پائی. پر جڈی بے قراری نال گراہ موٹہ وچ پایا
سی، اوئی بے قراری نال باہر سٹ دتا۔

”اوتے اینیاں مرچاں؟“ اوبدا گل تالو
تک سڑ گیا جنٹوں اوہنے ٹھنڈے پانی نال بھجان
دی کوشش کیتی۔

”مرچاں تے باؤ صاحب زیادا نہیں سن۔
تئیں آئے بڑے لیٹ او. تھلے مسالا بھتا رہ
گیا۔“ مرچاں گھٹ ہوندیاں یاں ودھ؛ کیہ کر
سکدے سی. پیٹ دا دوزخ وی تے بھرتا سی۔
مجبورن فیر روٹی ول تھہ ودھالیا۔

اصغر چنڑا بڑی دیر دا چپ سی، رہ نہ سکیا۔
”یار نصیر توں لہنی زانی کیوں نہیں لے
آوندا؟“

نصیر ٹوں لگا اک واری فیر مرچاں نال اوبدا

تالو سڑ گیا ہووے. ”ویکھ بازار دے سالن کھا
کھا کے ساڈا کیہ حشر ہو گیا. ٹھیکیدار سلیم والا
مکان کرائے تے مل رہیا اے، رل کے لے
لینے آں. کھانے دے پیسے وی کٹھے پالیا کراں
گے. روٹی تے پیج دی لہجے گی. تئیں تھلے
والے دو کمرے لے لینا، ایس اُتے والے
لے لوں گے“

نصیر نے متھے تے ول پالے ”بند کریا رہیہ
گلاں. تینوں کئی واری کیا اے ایس موضوع
تے گل نہ کر۔“

اشرف نے سیانیاں وانگوں گل پھڑی ”ویکھ
یار نصیر، ہر گھر وچ ایہ لڑائی جھگڑے ہوندے
نیں. ٹوٹہ سس دا ازل دا ڈیر اے. ساریاں
ای زانیاں شروع وچ لڑدیاں نیں پر فیر گھر بہر
جاندیاں نیں. پچھے مینے ہو گئے تیری زانی ٹوں
گیاں. اوہنوں لیا، اپنا گھر وسا۔“

ایسو جہیاں سوچاں اوبدے دماغ وچ لاری
وانگ دوڑ رہیاں سن. پر لاہور توں جڑانوالے
تک دا سفر ای بڑا لما ہو گیا سی. موڑ کھنڈے جا
کے اوہ لاری توں لتھیا تے اوہنوں گوڈھے

سدھے کرنے مشکل ہو گئے. بیٹھیاں بیٹھیاں
اوبدیاں لٹاں سوں گئیاں سن۔

ساریاں گلاں بھُل کے اوہنوں ڈکھ بھریا
احساس ہو یا کہ لاہور وچ پنجاں سالوں توں
نوکری نے اوہنوں کینا کھوکھلا کر دتا سی. پیکیجز
فیکٹری دے کیمیکل ہاؤس وچ اوہ کم کردا سی
جتھے سلفر، کلورین سلفائیٹ تے پتا نہیں کیہ کجھ
اُڈا سی. چنڑا بہر دے والاں توں لے کے
پھپھریاں دیاں نالیاں تک چھاننی کر دیندا سی۔
اوہ ڈلے نائی دی ڈکان ول ودھ گیا تے
شیشے وچ لہنی شکل ویکھن لگ پیا۔

”باؤ جی شیویاں وال وی کٹ دیاں۔“ نائی
نے اوبدے والاں وچ انگلیاں پھیریاں. ”بہت
خراب ہوئے ہوئے نیں۔“

نصیر نے اکھاں بند کر کے کرسی دی اُچی
سیٹ نال سر ٹکالیا.
”سبھ کجھ کر دے۔“

بڈھے نائی دے ہتھ ہلدے سن پر اوہناں
وچ ایٹا نگھا جیسا پیار سی، توجا سی، اوہنوں بڑا
سکون ملیا۔

خالی ہتھ سوہرے جانا چنگا نہیں لگ رہیا سی۔ سوچیا مٹھیائی بے لوعے پر لڑائی دی گل وچ مٹھیائی دا ڈبائے کے جانا اوہنوں چنگا نہ لگیا۔

فروٹ والے کولوں کچھ کیلے تے سیب لے کے اوہ ٹانگے وچ تیر گیا۔ جدوں تاکیں سیمادے پنڈ پچنیا تین وچ گئے سن پر اہے وی گرمی اپنی قمر دی سی۔ پنڈ دیاں گلیاں سنیاں سن۔ چھدرے جے درختاں تھلے جانور پئے ہوئے سن۔ چنناں دے لاگے منجیاں تے ایکا ڈکا لوک تے ہوئے سن۔ سیمادے ہوراں دی حویلی دا پھانک کھلایا سی۔ اوہ ٹانگے توں اتر کے اتر کے اندر وڑ گیا تے یکدم ای سیمادے ساہنے سی۔ اوہ کہے ہتھ ڈنگراں والے کمرے دے ساہنے گوہے دیاں پاتھیاں پتھ رہی سی۔ پسے نال تر اوہدی قبض اوہدے سینے تے جنبروی ہوئی سی تے سردے وال متھے نال۔ اوہدے مونہ تپیا ہویا سی۔ شکر ڈپہرے اوہ دھپ وچ بیٹھی پاتھیاں تھپ رہی سی۔ پر دھپ تے پسے نے اوہدے حسن تے جوانی توں انگارا کیتا ہویا سی۔ اوہدے چہرے سینے تے ایڑی جوانی سی، مجال اے جے اوہدی کھل وچ کوئی ڈھلکاء ہووے، کوئی جھری ہووے۔

نصیر تے اوہدا جمال دیکھ رہیا سی پر سیمادے... چھ مہینے توں ہر آوندے جانڈے ٹانگے ول اوہنے ایسے اُمید نال تکیا، شاید اوہنوں کوئی لین آیا ہووے۔ اج اچانک ای لے جان والا ساہنے دیکھیا تے اوہدا ساہ بند ہو گیا۔ دل اک وارگی دھڑکیا پر فیر چپ ہو گیا۔ اوہدے ہتھ جتھے سن، اوتھے رہ گئے۔ اکھاں اوچ اپنے اتھرو آئے کہ دیکھنا مجال ہو گیا۔ اوہنے برنیواں کر کے موڑھے نال ہنجو پونجے۔ سحرٹ گیا۔

اودھروں سیمادی ماں زینب ہتھ وچ مرچاں نال بھریا چھابا لئی نکلی۔ خورے اچار واسطے تیار کر رہی سی۔

”سلام ماسی“
نصیر توں دیکھ کے سس اک واری تے ہکا بکا ای رہ گئی۔ نہ کوئی آون دی اطلاع، نہ کوئی

پیغام، نہ خط۔

”سلام پترا“ زینب نے ودھ کے اوہدے برتے ہتھ پھیریا۔
”آپترا، آنگھ آ“

اوسنے اگے ودھ کے فٹ بیٹھک دا بوہا کھولیا۔ رنگلی پنکھ جھاڑ کے سرھانے سدھے کیتے، بیٹی چوں توں کھیں کڈھ کے پیراں ول وچھاوتا۔

”خیراے پترا؟“
”ہاں ماسی، خیر ای اے“
”چنگا پترا میں تیرے لئی پانی لیاواں“
باہر نکل کے اوسنے سیمادے اواز دتی چڑی اہے وی موڑھے نال اتھرو پونجھ رہی سی۔

”کڑے ہتھ دھو کے آ“ پانی بنا، میں برف لے کے آونی آں“

پندرھاں ویہ منٹاں بعد سس شیشے دا جگ ڈدھ سوڈے نال بھر کے اوہدے ساہنے کھڑوتی سی۔

”لے پترا پی“
پاس اوہنوں بہت لگی سی پر اک گلاس پی کے ای اوہنے گلاس موڑ دتا ”بس ماسی“
”کیوں پترا؟ ہو رہی نال، ایڑی گرمی وچ آیا ایں“

”ماسی میں اڈے توں پانی پی کے تریا سی۔“
”مرضی پترا، ایہ تیرے لاگے پیا اے۔ فیر پی لوں، میں تیرے لئی روٹی گکڑ دی کردی آں“

”نہیں ماسی روٹی رہن دے“
”پترا تو می کیو جہیاں گلاں کردا ایں“
فیر اوہنوں گکڑ پھرن دیاں تے چلتے وچ چھٹیاں دی آگ بالن دیاں اوازاں آوندیاں رہیاں۔

گھنٹے ڈیڈھ بھد زینب ٹرے وچ کھانا رکھ کے لے آئی۔ گوانڈھیاں دے منڈے ہتھ اوہنے کھیتاں ول سنیا وی کھل دتا پر پٹھے وڈھدیاں، گڈا جونڈیاں تے گھر پنچدیاں منڈیاں تے سوہرے توں شام ای پئے گئی۔

بولدیاں چھڑ دیاں ای قادر اندر وڑ آیا۔ زینبے ویڑھے وچ بیٹھی چاول چھڑ رہی سی۔

”ماں! ایہ کیوں آیا“

قادر سارے بھراواں توں چھوٹا سی پر ساریاں نالوں قد بت بستا سی۔ اُتوں اوہنے داڑھی رکھ لئی سی۔ وہاں ورھیاں دی تھاں اوہ تہاں دا گڈا سی۔ آواز وی ایڑی بھاری۔ ایڑی مردانا چویں بدلاں دی گج ہووے۔ زینب نے چوری اکھیں بیٹھک ول دیکھیا۔ ”پترا آپے ای آیا، میں تے نہیں سدیا سی۔“

”لہنوں کہ واپس چلا جاوے۔“
اپنی دیر وچ سوہرا کرم بخش، اشرف، نذیر تے حشمت وی اندر آگئے۔
حشمت وڈا سی۔

”ماں لہنوں کے وڈے توں نال لے کے آونا چاہیدا سی۔“

”برادری دے چار بندے نال ہوندے“
کرم بخش ہولی ہولی کھنگھدے، پگ دے ول ٹھیک کردا، بیٹھک وچ ٹر گیا۔

”سلام ماسرا“
”جیوندراہ پترا، خیر مراے“
”ہاں ماسرا“

بھراوی آ کے منجیاں تے بیر گئے۔ قادرے نے کچھ کہن توں مونہ کھولیا۔ حشمت نے اوہدا ہتھ دیا پر اوہ چپ نہ رہ سکیا۔ ”کوہیں آیاں جوانا؟“

نصیر نے سرد لہجے وچ، بغیر کے تاثر دے جواب دتا۔ ”سیمادے نور دیو“

قادر توں آگ لگ گئی۔ ”سیمادے نور دیو؟ ایویں نور دیو؟ بغیر کے نیاں توں؟ ساڈی بھین اے، اسیں اپنے مرے نہیں ہوئے۔ ایویں اوہنوں تیرے نال نور دیوے کے وڈے توں لیا، اپنے پو توں لیا۔ ماں توں لیا۔ اوہناں توں جھمے تے سسی تین سال ساڈی بھین نال کیہ سلوک کیتا۔“

”میں جو آگیاں۔“
”تینوں کیہ کرے؟“
”نہیں نورنی؟“

”انج.... کدی وی نہیں“
سیمادے وچ آگ بال رہی سی، ویراں دی

روٹی واسطے۔ اوہدی سماعت دا اک اک نوں بیٹھک ول لگا ہویا سی۔ پر اتوں ایڈی لاتعلق سی جویں کے ہور دی گل ہو رہی ہووے۔

”تے فیر طلاق لے لو“

لاتعلق بیٹھی سیما انج اُچھی جویں اگ وچوں کے سب نے نکل کے اوہوں ڈنگ مار لیا ہووے۔

قادر باہر دوڑیا۔ بالن والے چھایاں لاگیوں کھاڑا چک کے اندر دوڑیا تے گیا ”طلاق لے لو“ اوئے کچرا.... ایڈا موقعہ بھر کے ساٹوں گالہ دے دتی او۔ طلاق یعنی ہونڈی تے اوہدا ویاہ کیوں کردے۔ اوہدی زندگی نوں داغ کیوں لاندے؟“

کرم بخش نے قادر نوں بیٹھک دے بوہے تے ای ڈک لیا۔

”نہ پترانہ“

نصیر دی پننگھ تے چڑھ کے کھلو گیا۔ ”آون دے ایہوں ماسرا“ آون دے میں دیکھاں ایس جگے نوں.....“

کرم بخش نے پرت کے ہتھ جوڑ دتے۔ ”ایہ کلبا جگاتے میں کلبا پگ والا؟ دھی دے کے ساڈا بر آپے ای نیواں ہو جاندا۔ غیرتاں شراں والے دھیاں نوں بوہے تے بٹھا کے نہیں رکھدے۔ جالے جا سیما نوں۔ ہن لے کے جاویں گا کہ رات ساڈے کول کٹ لویں گا؟“

قادرے دا بر تے کھاڑا دوویں ڈگ پئے۔

سویر ویلے زینب نے نصیر دا ہتھ ہلایا ”اٹھ کاکا“

ساری رات اوہدی وی ستیاں جاگدیاں ای لنگھی سی۔ اوہ اٹھ کے بر گیا تے فٹ تیار ہون لگ پیا۔

”ماسر کتھے اے؟“

”اوہ تے سارے مریجے چلے گئے ہوئے نیں۔ کجھ زمین واہتی سی۔“

پتا نہیں زمین وچ بل واہتا سی کہ نموش دے مارے نصیر دے سامنے نہیں ہونا چاہندے سن۔

سیما ڈیوڈھی وچ کھڑتی سی۔ اوہدے بر تے لیا ڈپٹا گلا سی۔ اوہدے وال وی ابجے گلے سن۔ گدا سی کاٹھی تیار ہو کے آکھڑتی سی۔ تن چار سہیلیاں اوہدے نال کھلوتیاں سن۔ فقیرے دا ٹانگا آگیا۔ سیما پھلی سیٹ تے بر گئی۔ اوہ اگلی سیٹ تے۔ زبیرہ دیاں اکھاں وچ ہنجو آ گئے۔ خورے اوہ کجھ بولنا چاہندی سی پر کجھ آکھ نہ سکی۔ ٹانگا ٹریا۔

فیر لاری وی ٹر پئی۔

سیما لاری وچ باری دے نال سنگڑ بیٹھی ہوئی سی۔ جد اوہ ٹانگے وچ بیٹھی سی اوہدے گلے والاں دی خشبو نصیر نوں کے عطر سینٹ توں ودھ لگی سی۔ جدوں اوہ لاری چڑھیا تے لے گھنڈ دے باوجود سواریاں نے اک واری تے سیما ول ضرور نکلیا سی۔ نصیر دا بر فخر نال اُچا ہو گیا۔

دل وچ اک چھل جی اُٹھی۔ جی کیتا چلدی بس وچ سیما نوں جیتی پا لوے تے سواریاں نوں دے ”ایہ سوہنی جی زانی میری اے۔“

گرمی نال پینا آیا سی۔ سیما دیاں بغلاں تھلیوں ایہو جی باس اُٹھ رہی سی چٹری نصیر دے ڈھڈ وچ ول پارہی سی۔ پتا نہیں اوہوں اُباسی آئی کہ مونہ کھلویا۔

”سیما“

سیما جتا سنگڑ سکدی سی، سنگڑ کے باری دے نال لگی ہوئی سی۔ فیروی اوہدے جئے دا کھلار اینا سی جہڑا میٹیاں نہیں سمیٹ ہوندا سی۔ خراب سڑک تے لاری نوں جھٹکے گدے۔ سیما دا پنڈا نصیر نال کھندا تے اوہوں بجلی دے جھٹکے گدے۔ اوہنے ہتھ چادر تھلے ودھا دتا۔

سیما نے تڑپ کے اوہدا ہتھ پرانہ کر دتا۔ نصیر جڈا اُبلدا لاوا بنیا ہویا سی، سیما اوڈا ای سنگلاخ پتھر۔ اوہنے چادر گھٹ کے ہتھال وچ پھڑی ہوئی سی۔

نصیر نوں تپ چڑھ گئی۔ پنڈ دے اڈے اُترے تے کمالا ٹانگا لے کے اوہناں ول ودھیا۔ پر نصیر دے دل وچ خورے کیہ سی۔

”نہیں پیدل جاواں گے“

”پیدل؟“ کمالے دے چہرے تے حیرانی تے حیرانی توں ودھ کے حماقت سی۔ جھے مینیاں بعد زانی لے کے آیا ایں تے ترا کے لے جاویں گا“

سیما نوں بڑی حیرانی ہوئی پر اوہ چپ چاپ اوہدے پچھے ٹروی رہی۔

نمبردار ذوالفقار دے ڈیرے دے پچھے امروداں مالٹیاں دا باغ سی۔ ٹالھیاں دی ٹھنڈی چھاں تھلے نکلا وی سی۔ نصیر نے اوتھے رُک کے پانی پیتا، فیر چھاں تھلے بر گیا۔

”ساہ لے لے“

سیما چپ کر کے وٹ تے بر گئی۔ آل دوالے کوئی نہیں سی۔ نصیر نے اچانک اوہدا ہتھ کھچیا۔ سیما بے خیال جی بیٹھی سی پر اوہدے سینے تے ڈگدی ڈگدی سنبھل گئی۔

”گھر چلے“

”نہیں“

”نہیں؟“ سیما دا لجا انج سی جویں پھرتے لکیر ہووے۔

”میں تیرا مجازی خداواں“

”میں کد انکار کیتا“

”میں حکم دیناں“

سیما چپ رہی۔

”ٹھنڈی نہیں“

سیما بولی جی رہی۔

”سنیا نہیں“

سیما نے خورے سنیا ای نہیں سی۔ نصیر نوں ایڈی کاوڑ چڑھی، اُٹھ کے اپنے زور نال اوہوں تھپڑ ماریا جہڑا گلہ توں ودھ کے اوہدے کن تے لگیا۔ تے انج جویں کن دا پردا پاٹ گیا ہووے۔

دو جا پٹھے ہتھ دا کبجے گلہ تے پیا جہڑا بل بل کندا ہویا اوہدے دند کیہ روح تک چلا گیا۔

جدوں تائیں اوہ پنڈ پینچے سیما دیاں گھٹاں تے نشان سن تے بلہ پائے ہوئے۔ اوہدے دنداں وچوں وی لووگ رہیا سی۔

جدوں اوہ گھر وڑے، پہلاں تے نصیر دی ماں زہری نوں سمجھ ای نہ آئی پر جدوں پترنے کما کے اک چنڈ سیما دے گلہ تے چھڑی تے

سیما اندر دل دوڑی تے اوہنوں سمجھ سمجھ آگئی۔
نصیر نے ویزے وچ کھلو کے اوہنوں گالھ
کڈھی ”گتتی رن۔ جا کے ماں دے گوڈے نال
لگ کے بیر گئی سی.....“

تے زہری دا خون سیرودھ گیا۔

”خُش کیتا ای پُتر۔ ایہنوں ہور ہن۔ ہور
ہن ایہنوں۔ ایہنوں سمجھ آجاوے کوں اڑ کے
جاہی دا اے.....“

نصیر نے جُتی پیروں لائی تے سیما دی کمر
تے وگاہ وتی۔ گڈی، نصیر توں وڈے شمشیردی
دھی، نوواں دساں سالاں دی پوٹلا جی کڑی،
اک پاسیوں اڈدی آئی تے نصیر دے ہتھ
وچ پھڑی جُتی نال چنبر گئی۔

”نہ مار چاچی ٹوں“

گڈی ٹوں چاچی نال بڑا پار سی۔ کئی عمر
دے باوجود اوہنوں پتا سی ایس گھر وچ سیما نال
زیادتی ہوندی آئی سی۔

نصیر نے اوہنوں پرانہ دھکا دین دی کوشش
کیتی۔ گڈی نے اُچھل کے چاچی دے پچھتے ہتھ
رکھیا تے تقریباً دھکا دیندی اوہنوں چھوٹے
کمرے ول لے گئی تے اندر وڑ کے کنڈی لا
لی۔

نصیر اگ وچ بھٹکدا رہیا، گالھان کڈھدا
رہیا، گڈی ٹوں دھمکاندا رہیا پر گڈی وی ضد
دی پکی سی۔ مردی مر جائے گی، پر کنڈا نہ
کھولھے گی۔

اک پل وچ ادھا پنڈ اوہناں دے ویزے
وچ کٹھا ہو گیا۔ ”واہ واہ“ ایہو جی جو نامردی

زہری نے کاڑھنی وچوں دُده دا گلاس
کڈھیا، چلی بھر کے اوہدے وچ ملائی پائی تے
پُتر دے مونہ نال لا دتا۔ گھنٹیاں دوہاں وچ ذکر
سی تے صرف نصیر تے سیما دا رات ٹوں بوڑھ
والے پاسے منجیاں ڈٹھیاں۔ ایہ وی اک کئی جی
چوپال سی۔ سون توں پہلے برادری دے بندے
تھا پین والے کی کمین، سیاست تے تبصرا کرن
والے تے بی بی سی ریڈیو سنن والے کٹھے ہو
جاندے سن۔

پیو فضل الٹی پمھاں نوں وٹ دے کے بیٹھا
ہویا سی۔ آل دوالے لوکی بیٹھے اوہدی اولاد

دیاں تعریفاں کردے پئے سن بے چودھری نے
ایہو جی اولاد جی اے چھڑی ماہیاں دے کسے
وچ تے فرمانبردار اے۔ زن مرید نہیں۔ مستری
شوکت مونہ تے پلا رکھ کے رو رہیا سی تے
اپنے نانہجار پُتر لیاقت دا ذکر کر رہیا سی چنوں
اوپنے شوق نال پڑھایا، فیر نوکر کروایا، لہنی
اوقات توں ودھ کے سوہنا اوہدا ویاہ کیتا پر نتیجا
کیہ ملیا۔ زنانی چونہ دنال وچ پلے ہنہ کے شہر ٹر
گئی..

نصیر مونہ تے ہتھ رکھ کے اُپاسیاں لے
رہیا سی۔

”ابا میں جا کے سوں جاواں؟“

”جانا کتھے پُتر۔ ایہ تیرا پلنگھ وچھیا ہویا
اے۔“

اوپنے اپنے بچے پاسے اشارا کیتا۔ سوتر دا
نواں سفید پلنگھ سی اُتے رنگدار سرھالے۔ نصیر
اُٹھیا تے پیو نے اوہدی کنڈ تے ہتھ پھیریا۔ چھو
بھرائی نے داد دتی ”شاباشے جواتا“

نصیر لہاتے پئے گیا۔ تھوڑی دیر بعد لوکی
اُٹھ گئے۔ پر اوہنوں بڑی دیر تک نیندر نہ آئی۔
اوہدے انگ انگ وچ سونیاں چھہ رہیاں سن۔
تے ڈھڈ دے پٹھے آکڑ رہے سن۔

”سیما..... سیما.....“

پر سیما ڈور نھیری کوٹھڑی وچ بند سی۔

گڈی نے نہ دروازا کھولھیا تے نہ کے ٹوں
اندر آن دتا۔ گڈی دی ماں وی روٹی لے کے
آئی تے بوہے دے وچوں دی چنگیر پھڑ لئی پر
لہنی ماں ٹوں وی اندر نہ آن دتا۔

ہن اوہ اپنے نکے نکے ہتھاں نال چاچی
دے ڈکھدے گھتھاں ٹوں ہولی ہولی دبا رہی
سی۔

نصیر صرف تین دن دی چھٹی لے کے آیا
سی اوہدا خیال سی انھیرا ہون تائیں تعلقات
نارمل ہو جان گے پر تین دن لنگھن توں بعد وی
حالات انج ای کشیدا سن۔ سیما نے اندر باہر آنا
جانا شروع کر دتا سی۔ مربعے وی گئی سی۔
جانوراں ٹوں ہمسے گتاوا دی شروع کر دتا سی
پر.....

نصیر ایویں ای پنڈ لنگ گیا

بنجویں دن اوہنوں سیما کلی کھیتاں وچ نگر
گئی۔ شکر ڈپہری۔ باقی بھرا کائے ڈنگر چھڈ کے
ڈیرے تے ہوئے سن۔ سیما گھاء کھوترن گئی
سی۔ نصیر اوہدے پچھے چوراں دا نگوں آ بیٹھا۔ فیر
اک دم اوہدے ہتھ تے ہتھ رکھ دتا ”ہائے“
سیما تر بھک گئی۔ نصیر پمھاں تھلے ہسیا۔ ”ایڈی
ڈرن دی کیہ لوڑا اے، میں آن۔“

”ہاں“

”سیما سرنیواں کر کے فیر گھاء کھوترن لگ
پئی۔ نصیر دا ہتھ اوہدے ہتھ اُتے ای سی۔ نصیر
نے ہتھ ودھا کے اُتے بانہ تے رکھیا تے فیر
سینے ول ودھانا شروع کر دتا۔
سیما جھکے نال اُٹھ کے کھڑو گئی۔

”میں زنانی آن، کوئی مجھ گال نہیں چنوں
توں پسما لوں گا۔ چھڈ میری بانہ۔“

سیما ٹوں یاد آیا اوہنے اوہدے مونہ تے
کنیاں چنڈاں ماریاں سن تے کنڈ تے کوں جُتی
وگاہی سی۔

نصیر کھیانا جھیا ہو گیا۔

”سیما میرے نال گل کر“

”تہانوں گل کرن دی کیہ لوڑا اے؟ چھیڑ
مارو، جُتی لاہوو، بچے مینوں پتا ہوندا میرے نال
ایہ سلوک کرنا اے، میں پیو ٹوں کنڈی ٹورن
دی تھاں میرا گل وڈھ دے پر ہن تے تہاڈے
پنڈ آئی آن۔ میرا گل توں وڈھ دے۔ لوکی
تیری مردانگی دے گن گاؤن گے۔ تیرے اُچے
خاندان دا شملا ہور اُچا ہو جاوے گا۔ لوک
مدتاں چوپال وچ بیہ کے تیری غیرت دیاں گلاں
کرن گے۔ کوئی دیکھن سنن والا ہووے یاں
نہ، میں وعدا کردی آن، میری اک سی وی
نہیں نکلے گی۔“

اوپنے ہتھ وچ پھڑی دا تری نصیر دے ہتھ
وچ پھڑا دتی ”لے وڈھ، وڈھ.....“

وڈھ.....“

تے اکھاں میٹ لئیاں۔

صبر تے ضبط دے باوجود، اکھاں ایڈے زور
نال میٹیاں ہون دے باوجود، پتا نہیں دو اتھرو
کتھوں وگ پئے۔

”سیمائیں معاف کر دے۔“

”نہیں تیس مینوں معاف کر دیو۔ مینوں واپس چھڈ آ۔ کھڑے کھڑتے لکھتے دے آویں“

بھادیں بعد وچ کانڈ گھل دئیں۔“

”تینوں کانڈ دے کے میں خُش ہوواں گا؟“

”تے میں خُش ہوواں گی۔ کلنک دا ایہ کھا متھے تے لوا کے؟“

”فیر رُسدی کیوں ایس؟“

”میں رُسدی آں؟ جنوں چوی گھنٹے سوائے تیری سوچ دے ہو ر کم کوئی نہیں۔ توں کتھے ہوویں گا؟ توں روٹی وی کھادی کہ نہیں۔ کم توں آیا ہوویں گا؟ تھکا ہوویں گا۔ تیریاں تہاں گھٹ دیاں، سیواں کراں۔ کدی تیرے نال بہواں، میرا وی پرپوار ہووے۔ توں چھٹی آندا ایس، ماں تینوں میرے لاگے نہیں لگن دیندی۔ توں رُ جاندا ایس تے فیر مینوں بانجھ پنڈر، مجھ تے پتا نہیں کیہ کجھ کندی اے۔ توں آپ انصاف کر۔ میں تیرے کولوں کیہ منگیا؟ پیسا نہیں، کپڑا تا نہیں، زیور گھتا نہیں، میں سبھ کجھ برداشت کردی آں۔ صرف ایس اُمید تے توں میرے نال بھورا جنی مہربانی کریں گا۔ اک بھورا جنی۔ وے جیون جو گیا۔ تیرے لکھاں وچ میرے لئی اک لکھ وی نہیں۔“

سیماءا دل ایڈا ڈکھیا ہویا سی، زمین تے بیہ کے روون لگ پئی۔

نصیر کے نکلے قدم پھدا ڈور ہو گیا۔

رات دی روٹی دا ویلا سی۔ سارے منجیاں تے بیہ کے روٹی کھا رہے سن۔ پیو نے دو تہن واری نصیر توں روٹی کھان دا کیا وی پر اوہ گوڈیاں دوالے ہتھ بنھ کے بیٹھا رہیا۔ زہری کاڑھنی وچوں ڈدھ دا گلاس بھر کے لیا رہی سی چاؤلاں اُتے پان لئی۔

آخر فضل الہی نے فیر پچھیا ”چتر کیہ ڈو گھیاں سوچاں وچ پیا ایس؟“

”کجھ نہیں ابا۔ سوچ رہیاں۔ تھوڑے دنوں لئی سیمائوں نال لے جاواں لاہور۔“

زہری دے ہتھوں ڈدھ دا گلاس پھٹ گیا۔ جس فقرے اگے اوہ تہن سالوں توں شلھ

بنی ہوئی سی، اوہ اخیر نکل ای پیا۔

نصیر کہ رہیا سی۔ ”اگلے مہینے اوہنوں واپس چھڈ جاواں گا۔“

زہری چکی ”دیکھیا فضلیا۔ دیکھیا ایس کلمونسی نے میرے پتر توں تعویذ پاوتے۔ کیل دتا میرے نصیر توں۔ ایہ کم ذات جھے مہینیاں دی جا کے ایسے لئی ماں دے گھر بیٹھی ہوئی سی۔“

زہری مڑ کے گئی، چلتے وچوں بلدی لکڑی کھج کے سیماءا دے برتے تان لئی ”بول کتھے کم ذاتے! کنے تعویذ پائے میرے پتر توں؟“

بلدی لکڑی سیماءا دے برتے ورحمن والی سی۔ اک پاسیوں گڈی اُٹھ کھڑتی، نصیر دوڑ کے آیا تے ماں دے ہتھ وچوں بلدی لکڑی کھج لئی۔

”ماں! ایہ کیہ پاگل پن اے“

”ہیں؟ میں پاگل آں؟ دے میں پاگل آں.... لوکو اج میں جنن پالن والی پاگل ہو گئی آں۔ ایہ سیانے۔ ایہدی کجھری رن سیانی ہو گئی۔“

زہری نے مونہ تے دھپے مارنے شروع کر دتے۔ اوہنے اپنا سینا پٹ لیا۔ سر وچ چلتے چوں چک کے کھیہ پالئی۔ فیر اوہنوں دندل پے گئی۔ ہتھ پیر مڑ گئے۔

اک دساں منٹاں وچ پورے گھر وچ سیپا پے گیا۔ سیماءا دوڑ کے اندر جا وڑی۔ کوئی ماں توں سانجھے، کوئی نصیر توں گھوڑی وٹ کے دیکھے۔ فضل دین کلیم نال گلاں کردا جاوے، نالے گالھاں کڈھدا جاوے۔ چاؤل منجی سانجھن دے دن سن۔ ایس منڈے نے کیہ مصیبت پا دتی۔ جتھے جھے مہینے لنگھ گئے سن، ہو ر جھے دن نہیں سی ایہدے کولوں نکلدے۔

فضل الہی اوہنوں موٹیاں موٹیاں گالھاں کڈھ رہیا سی۔

رات دے کوئی یارھاں وچے زہری دیاں دندلاں کیاں تے گھر وچ کجھ سکون آیا۔ لائین دی روشنی مدھم جھی سی۔ نصیر رُ نکال وچ پتا نہیں کیہ لہجہ رہیا سی۔

فضل دین توں غصا آ گیا۔

”ہن کیہ لہجہ پیا ایس؟“

”ابا! اعل دا کارڈ سی“

”ادھی راتیں کارڈ توں توں کیہ کرنا اے؟“

”سویرے ڈیوٹی تے جانا اے“

نکلے ٹرنک وچوں کارڈ لہجہ پیا جھڑا اوہنے سنبھال کے جیب وچ پایا۔ فیر جھولا جھاڑ کے اوہدے وچ دو چار کپڑے رکھے۔

اوہنے بغیر کے دل دیکھے کیا۔

”ماں میں جا رہیاں....“

”ماں اُٹھ کے بیہ گئی“

”کلا؟“

”ہاں کلا ای“

ماں دے چہرے تے لونہ ہو گئی۔

”جیوندا رہو پتر۔ جیوندا رہو۔ تیریاں تے خیراں....“

”میں کیا، ڈدھ دا گلاس پے لے۔“

”نہیں ماں، بس ٹھیک اے۔“

”نہ پتر لویری مجھ دا ڈدھ اے“ بوری مجھ ہفتا پہلاں ای سوئی سی۔ ماں نے زبردستی ڈدھ دا گلاس اوہدے ہتھ وچ پھڑا دتا۔

نصیر ہولی ہولی ڈدھ پیندا رہیا۔ سارے جی چپ سن۔ فیر اوہ چپ کر کے باہر نکل گیا۔

گڈی جھماں لاگے کھڑتی سی۔

بوری مجھ دے پرلے پاسے سیماءا گوا کٹھا کر رہی سی تاں جے لویری مجھ دے گھن نہ خراب ہو جان۔ فیر سیماءا تھلے بیہ گئی تے مونے مونے نکلے پتھن لگ پئی۔

”سیماءا“

ڈیوڈھی والے پاسیوں اوہدے کناں وچ ہولی جھی اواز آئی۔

پر سیماءا نے سنی ای نہیں

بہر نیواں کر کے کبھے موڈھے نال اکھاں ملن لگ پئی۔

فیر ہتھاں چوں کردی پاتھی چک کے کندھ اُتے رکھ دتی۔ ○○

آؤ ذرا اِک نظر ویکھ لیئے کہ اِک سال **مصحف سیر انٹرنیشنل** پڑھن دا مطلب کیہ اے؟
 اِج پنجابی زبان وِچ ون سونے رسالے چھپ رہے نیں جہناں وِچ ہر رنگ تے مزاج دا پرچا شامل اے
 ساڈا دعوانہ اِینا اے کہ **مصحف سیر انٹرنیشنل** اپنے رنگ روپ تے معیار پکھوں
 ذرا وکھرے انداز دا پرچا اے

○ اِک سال مسلسل **مصحف سیر انٹرنیشنل** پڑھن دا مطلب اے کہ تئیں:

50 دے لگ بھگ نویاں پنجابی کہانیاں

دو درجن توں اُتے اعلا درجے دیاں بدیسی کہانیاں

100 توں اُتے غزلاں ○ اینیاں ای نظماں

پنجابی تحریک دے نال لاگوں مضمون

ہور نکھیتراں نال تعلق رکھدے لیکھ تے ہور معیاری لکھتاں پڑھدے او

○ فی ایسے رقم وِچ تہاؤں گھٹو گھٹ دو خاص نمبر تاں ضرور ای ملدے نیں جہناں وِچ ”شاعری نمبر“

تے ”کہانی نمبر“ شامل نیں۔ ایہ پرچے زیادا نل تے موٹائی رکھدے نیں پر سالانا خریداراں توں او سے
 نل اُتے ملدے نیں۔

ہور وی بچت: تئیں کٹھے دو سال لئی وی خریدار بن سکدے او، ایس صورت وِچ تہاؤں 250
 روپے گھلنے پین گے..... یعنی 50 روپے دی ہور بچت.....

○ تئیں اپنے کسے متر دا چندا وی اپنے نال گھل سکدے او، ایس صورت وِچ وی 250 روپے ای لئے
 جاون گے

○ فیہر کیہ خیال اے؟ اِج ای سالانا چندا گھل رہے او نال؟

دیر کرن دا ویلا نہیں۔ مہنگائی وِچ وِچ وِچ ودھ رہی اے۔ کیہ پتا اگلی وار چندا ودھ گیا ہووے۔

اِج ای اپنا سالانا چندا گھل دیو

مصحف سیر انٹرنیشنل، 7-اے، سٹریٹ نمبر 6، کوچا محمدی، سلطانپورا، لاہور

شیشا

خلیل احمد

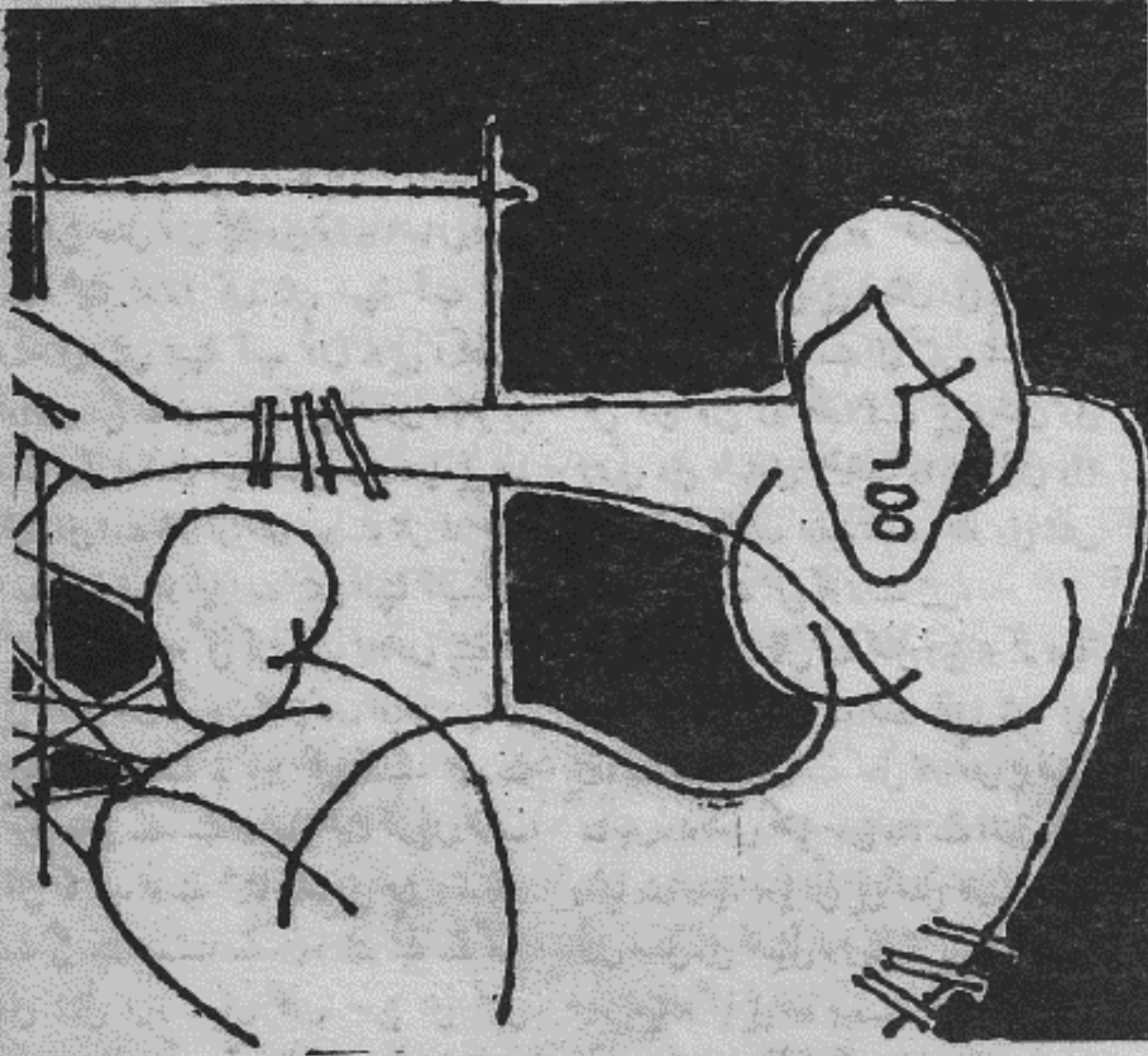
ایہ کہانی جدوں چھپی تے ایہنوں اک ناکام کہانی قرار دتا گیا۔ امیدے تے جڑے دو اہم اعتراض کیتے گئے، اوہناں وچوں اک ایہ سی پئی ایہنوں علامتی کہانی بنان دی کوشش کیتی گئی اے پر ایہ علامتی کہانی بنی نہیں۔ ڈوجا اعتراض ایہ سی پئی ارسطو نے اک اصول بیان کیتا اے تے ایہ زندگی دی ہر "نقل" مطلب ڈراے، فلشن، سبھ تے پورا اُتردا اے۔ ایس اصول موجب کہانی وچ حقیقی زندگی تے افسانوی حقیقت وچ فرق رکھیا جانا چاہیدا اے۔ حقیقی زندگی وچ تے ایہو جہیاں گلاں وی ہو جائدیاں نیں جنہاں اُتے بندا اُنج یقین نہیں کردیاں نہیں کر سکدا، پر جدوں ایہ گلاں افسانوی حقیقت دا حصا بندیاں نیں تے اُکا ای جھوٹھ چا پدیاں نیں۔ سو کہانی وچ جڑی گل پیش کیتی گئی اے، نیا اوہ زندگی وچ اُنج ای ہوئی ہووے گی پر ایہ کہانی توں جھوٹھا کر دیندی اے۔ امیدے تے یقین کرن توں جی نہیں کردا۔ تئیں منو گے کوئی ایہنا غریب ہووے پئی شیشا نل نہ لے سکے۔ ایس کہانی وچ ایہو دسیا گیا سی۔ اک بندا، سوانی تے چار نیلے، دو کڑیاں، دو مُنڈے، نکی عمر دے۔ اوہناں تے ایہو جہیا ویلا آ گیا پئی مشکل نال روٹی پوری پیندی۔ کدی فاقا وی ہو جاندا۔ ایہناں اوکھے دنوں وچ ای گھر جڑا شیشا سی، اوہ ڈگ کے ٹٹ گیا۔ بندا تے ایہنوں کدی کدار ای استعمال کردا سی۔ سویرے اُٹھ کے والوں تے ہتھ پھیرا تے ٹر گیا۔ جے کدی نہ لیا تے کنگھی کر لئی۔ شیشا لٹن دا جے کجھ افسوس ہویا تے اوہدی

سوانی توں ہویا۔ اوہنے کرچاں سٹ کے اک وڈا ٹوٹا سانجھ لیا۔ کجھ سوکھے ہوواں گے تے توں لے توں گے۔ امیدے نال وی تے کم چل سکدا اے۔ میں کھڑا بڑا سُرخ پوڈر تھپٹا اے۔ بس شکل ای دیکھنی ہوندی اے۔ نہ دیکھاں گے تاں کیہ اے۔ اُنج توں شیشے دی لوڑ، لوڑ نہ رہی۔

کہانی دے نقاداں نے ایہو ای تے کیا پئی کوئی وی ایہنا غریب نہیں ہوندا یاں نہیں ہو جاندا پئی دساں پندرہاں دا شیشا وی نہ خرید سکے۔ پر سوچن دی گل اے پئی بندا بعضے ویلے پیسا ہوندا یاں وی ظاہرا طور تے ایہنا غریب ہو جاندا اے پئی توں بنیاں یاں توں جراباں وی نہیں لے سکدا۔ سستی وچ ٹالدا رہندا اے، اُنج سستی، کل سستی، کدی جھل جاندا اے، کدی چیتے آندا اے تے کالھی وچ ہوندا اے۔ فیر خریدیاں گا۔ فیر کدی اوہ ایہ سوچ لیندا اے پئی گرمیاں نیں تے جراباں دی کیہ لوڑ اے۔ یاں بنیاں دی کیہ لوڑ اے۔ سردیاں وچ دیکھی جائے گی۔ ایہ ساریاں چیزاں اودوں اک

طریقے نال چلدیاں نیں جدوں پیسا باقاعدگی نال آ رہیا ہووے۔ کھلانہ سستی، تھوڑا ای ہووے۔ پر آندا ہووے باقاعدگی نال۔ ایس گھر دا وی ایہو ای مسئلا سی۔ پیسا آیا نہ آیا۔ جے آیا وی تے ایہنا کو پئی شیشے ورگیاں شیواں ول دھیان ای کیوں جاوے۔ امیدے نال زندگی دی کوالٹی دا وی پتا چلدا اے۔ جدوں تہاڈیاں ہور ضرورتاں پوریاں ہونیاں مشکل ہون تے ایہو جہیاں گلاں آپوں پچھتے رہ جائدیاں نیں۔

گل ایہتے کئی نہیں، اک دہاڑے اوہ شیشے دا ٹوٹا وی صندوق توں تھلے جا پیا۔ چھوٹے جے ٹوٹے وچ تے بندا آپ کرچی کرچی ہو جاندا اے۔ جے کرو تے کھیوں غایب، کجھ کیتا تے جیوں غایب۔ سوانی نے اوہ ٹوٹا وی سٹ دتا۔ میں تے کنگھی کرنی ہوندی اے، اوہ اُنج ای، شیشے بغیر ای کر لوں گی۔ تے اُنج ایس گھروں شیشا ناپید ہو گیا۔ ساڈے نقاداں توں امیدے تے ہور غصا آیا۔ ایہ شیشا کیوں نہیں خرید لیندے۔ اوہناں نے ایہ نہیں سوچیا پئی ساڈیاں عام سوانیاں گھر شیشا ہوندا یاں وی بغیر شیشیوں

وال سنواریاں نہیں تے چنگے بھلے سنواریاں
نیں۔ اصل وچ ایچھے کمائی کار کولوں وی اک
فلمی ہوئی۔ اوہنے بھلیکھے نال شیشے دا نہ ہوتا
یاں نہ خرید سکنا، ایس گھردی غریبی نال جوڑ
وتا۔ یاں اوہدی بھل نال ایہ دوویں گلاں اک
ڈوہے نال جڑ گئیاں۔ کمائی لکھدیاں اوہ آپوں
وی ایس مشکل وچ پھیا رہیا پئی شیشے دا ہوتا
یاں نہ خرید سکنا کڑے حالات دا نتیجا ہو سکدا
اے تے اوہنے ایس گھردی غریبی تے بہتا ای
زور دے وتا۔ غریبی دی وجھا توں زندگی دی
چھڑی شکل بندی اے، اوہ اوہنوں کھولہ کے
ساہنے نہ لیا سکیا تے باقی دا کم نقاداں نے آپوں
نیز لیا۔ کمایکار ایس گل توں پکا کرن وچ وی
ناکام رہیا سی پئی شیشا اک خاص طرحاں دی
زندگی دی لوڑ اے۔ ہر زندگی دی نہیں۔ ایچھے
لوڑ توں مراد ایہو جی لوڑ اے چھڑی بہتا چہ نالی
نہ جاسکے۔

نقاداں توں ایہ گل وی بڑی چھپی، بلکہ
سوئی دا نگوں چھپی۔ جدوں اوہناں نے کمائی وچ
ایہ پڑھیا پئی شیشے دا ٹوٹا سن دے کجھ دناں بعد
سوئی توں اک ڈپرے ایہ سہی ہویا پئی کئے
دہاڑے لگھ گئے نہیں، میں اپنی صورت ای
نہیں دیکھی۔ کہو جی آں میں۔ یاد تے آندی
اے شکل، پر دیکھن دی تے ہور گل اے نال۔
تے آج سوئی توں شیشے دی لوڑ دا احساس ہویا۔
جے شیشا ہوندا تاں میں اپنے آپ توں
دیکھدی۔ میں اپنے آپ توں کوں دیکھاں۔
اوہنوں آج لگا چوس اوہ اپنے کولوں چھڑ گئی
اے تے اوہنوں ایہ احساس وی ہویا پئی ایہ
شیشا ای اے جہڑا اوہنوں اوہدے نال ملا سکدا
اے۔ کنا چہ ہو گیا اے، میں اپنے آپ توں
نہیں ملی۔ کلی ہو گئی آں میں۔ اوہنوں چھپتے آیا
پئی شادی توں کجھ ورھے پہلاں اوہنوں یرقان
ہویا تے اوہدے ہڈ باہر نکل آئے۔ صورت
سریر گواچ گئے۔ تے اوہنوں شیشا کھدیاں خوف
آن لگا سی۔ اوہنے شیشا دیکھنا ای چھڑ وتا۔ نقاد
تے مح پئے ایہدے تے۔ ایہو جے طبقے تے گھر
دی زبانی ایہو جہیاں گلاں سوچ ای نہیں
سکدی۔ ایہ بو گئی تے کمائی کار نے ماری اے

کمائی وچ۔ ایہ وی حقیقت دے خلاف گل
اے۔ جھوٹھی لکھی اے ساری کمائی۔ ایہدے
وچ چیزیاں گلاں دیاں جا رہیاں نہیں، اوہناں
تے یقین نہیں کیتا جاسکدا۔ ارسطو دا ایہو ای
تے مطلب سی پئی افسانوی دنیا اک دکھری دنیا
اے۔ ایہدے وچ تئیں بھادیں ایہو جہیاں
گلاں دسو چیزیاں ناممکن ہون پر ایہناں تے
یقین کیتا جاسکدا ہووے۔ ٹھیک اے پئی نقاداں
دی مرضی۔ پر ایچھے اوہناں توں تھوڑا اپنے
آپ تے وی غور پانا چاہیدا اے۔ اوہناں توں
حقیقی زندگی بارے اپنے تصور توں وی جانچنا
چاہیدا اے۔ اوہ کجھدے میں ایہو جے طبقے
تے ایہو جے گھردی زبانی اپنے وجود بارے
کوئی سوچ نہیں رکھدی۔ ایہ تے بڑے بڑے
لکھے، شاعراں ادیبوں، فیلسوفاں تے ذہن رکھن
والے لوکاں دا کم اے پئی ایہو جہیاں سوچاں
سوچن۔ اک غریب سوئی توں ایہدا حق نہیں
وتا جاسکدا۔ نقاد بھائی کجھدے میں پئی حقیقی
زندگی تے افسانوی حقیقت ایہ دوویں جہان
بس اوہناں لئی نہیں۔ حقیقی زندگی وچ بڑے
لوک افسانوی حقیقت توں داہنچے ہوندے نہیں۔
ٹھیک اے، ایہ لوک اپنی حقیقی زندگی دی
افسانوی حقیقت توں جوڑ بنا کے پیش نہیں
کردے یاں نہیں کر سکدے تے اپنی ایس
زندگی توں بلند نہیں ہو سکدے، پر ایہدا
مطلب ایہ تے نہیں پئی اوہناں دی زندگی دی
کوئی افسانوی حقیقت ہے ای نہیں۔ نالے ایس
گل توں کون رو سکدا اے پئی ایہناں دی
زندگی دی افسانوی حقیقت دا سبھ توں وڈا
ثبوت آپوں لوک ادب اے۔ نقاد وی ایس
لوک ادب دے جس گاوندے نہیں۔

ایتھوں اگے چل کے کمائی وچ جو کجھ ہویا،
اوہ تے نقاداں دی برداشت توں باہر سی۔
ایہدے تے اوہناں نے کمائی کار توں چوکھیاں
سائیاں۔ اوہنوں گھنیا سوچ والا تے اخلاق توں
داہنچا بنا دیا۔ ہویا آج پئی کمائی کار نے شیشے
توں سوئی دی نفسیاتی لوڑ بنا وتا۔ اوہدا حال کجھ
ایہو جہیا ہو گیا پئی اوہ ہر ویلے شیشا لوڑن لگی۔
پانی دا گلاس، بالٹی، چمکدے بھانڈے، سبھ

اوہنوں شیشا جلیں گے۔ ایہ اوہنوں دسدے
شیشے وچ تے پورے دا پورا اصل نظریں پیندا
اے۔ پانی تے ڈوبیاں شیشواں وچ تے ایویں
جھولا جہیا ای دسدا اے۔ بس آج سہی ہوندا
اے پئی کوئی وجود ہے، کہو جہیا ہے، ایہ پتا
نہیں چلدا۔ ہن اوہدیاں سوچاں وچ شیشا اک
اہم شے بن گیا۔ اک بڑی وڈی گھاٹ۔ تے اوہ
سفنے وچ وی شیشا ای دیکھن لگی۔

آج اوہنے نما کے شیشیوں پتا ای کنگھی کر
لئی سی۔ پر اوہنوں مزا نہیں آیا۔ کنگھی والاں
وچ پھردی نہیں، اڑدی پئی اے۔ وال توڑن
لگی اے۔ شیشا ہوندا تے تھوڑے تھوڑے
وال دکھرے کر کے کنگھی ٹھیک پھردی۔ اوہنے
تنگ آن کے گت وی نہیں بنھی۔ وال کھلے
ای چھڑ دتے۔ گیارھاں بارھاں رہنے تے پئے
نیں۔ جے کوئی نیاری والا آوے تے آج شیشا
خرید ای لواں۔ تے ایچھے کمائی کار دسدا اے
پئی ایہے چہ وچ نیاری والا وی آن ڈھکا۔
نقاداں ایہدے تے وی اعتراض کیتا پئی ایہنے
وی آج ای مرنا سی، ایسے ویلے۔ پہلے نہیں آیا۔
پہلے سوئی کول کدے دس گیارھاں رہنے
نہیں ہوئے۔ ایہ تے آج ای اے چوس فلماں
وچ مرضی دی کمائی جوڑ لوو۔ جو چاہو کر لوو۔ پر
بندے توں سوچنا چاہیدا اے پئی آج وی تے
ہوندا اے نال تئیں پہلے دا ہور کجھ سوچیا ہویا
اے۔ گھوٹک چلا اے، آج شام لئی آنا وی
چاہیدا اے۔ آج لون نہیں، آج دھنیا نہیں۔ آج
ایہ نہیں، آج اوہ نہیں۔ آج سبزی لینی اے۔ آج
دال منگا لواں، یاں تئیں ایویں آہلکس کر
جاندے او۔ کھڑا جاوے بوہے تے۔ اواز
مارے۔ بھاء کرے۔ تے اک دہاڑے تئیں
ایہ سبھ گلاں اک پاسے رکھ چھڑدے او۔ بس
ہن بڑی ہو گئی اے۔ آج تے ایہ کم ہوا ای جانا
چاہیدا اے۔ اوہنے بوہا زور دی کھولھیا پئی اوہ
سُن لوے۔ پر اوہنے اپنی ”ایہ لو، اوہ لو“ وچ
بوہے دی اواز نہ سنی۔ اوہ چپ کیتا تے سوئی
نے اوہنوں اواز مار لئی۔ ”دے بھائی!“ اوہ
سایکل موڑ کے بوہے تے آن کھلوتا۔ ہن ایہدا
دی کیہ کیتا جاوے پئی اوہدے کول جہا شیشا

لکھیا اوہ ہے تے سی بڑا سوہنا۔ فریم کیتا ہویا۔
 پچھے کے میم دی فوٹو۔ تے نال سٹینڈ وی شیشا
 کھسارن لئی۔ پر ایہدی قیمت بڑی سی۔ اوہنے
 پنجھی رُپے دے۔ ویہ توں گھٹ نہیں کیتے۔
 سوانی ٹوں شیشا پسند وی آگیا۔ اوہنے خریدن دا
 فیصلا کر لیا۔ پر بھاء نہ بنیا۔ نیاری والا اڑ گیا:
 ”ڈوجا شیشا“ چھوٹا کل لیا دیاں گا۔ ایہدے ویہ
 ہونے نیں۔“ سوانی نے اوہدیاں اکھاں وچ
 اکھاں پا کے بڑے ناز نال مسکرا کے اوہدا ہتھ
 پھڑکے گھنیا: ”تے لئیں دے پیسے وی“ اسیں
 نس چلے آں۔“ اوہنے سوانی ول دیکھیا۔ نہاتی
 دھوٹی، ٹکھری ہوئی، کھلے وال، کھلے ہوئے۔
 ”کدوں آواں میں؟“ اوہ ہس پئی ”دساں گی
 مڑکے“

ایہدے تے نقاداں نے کہانیکار ٹوں بے
 اخلاقا، فحش تے خورے کیہ کیہ بنا چھڑیا۔

اوہناں ایہ نہ سوچیا پئی اوہ کھڑے، یاں کوئی وی
 کھڑا، ایہنا اخلاق تے اصولاں دا پابند اے پئی
 ذرا وی ڈنڈی نہ مارے۔ تئیں بس وچ
 چڑھدے او، نہ کنڈیکٹر پچھدا اے، نہ تئیں
 تکلیف کردے او، یاں تئیں اکھاں بند کر کے
 سوں جاندے او، تے بنا کرایا دتیاں اپنے شاپ
 تے اتر وی جاندے او۔ یاں اسیں دفتر دیاں
 کنیاں ای شیعواں انج استعمال کردے آں جوہیں
 ایہ ساڈے پو دیاں نیں۔ تے ایہو جہیاں ہور
 بڑیاں مثالاں تئیں آپ وی یاد کر سکدے او۔
 جتھے تئیں ایس لئی ڈنڈی نہیں ماری پئی تئیں
 بے ایمان او۔ بس ایویں، بغیر سوچیاں، روا روی
 وچ ایہو جہیا کم ہو جاندا اے۔ ساڈا کلچر جے ایہو
 جہیا ہویا۔ تے تئیں اوہنوں بھل وی جاندے
 او۔ تے انج بھل جاندے او پئی کدی چیتے وی
 نہیں آوندے۔ ہن جے کہانی وچ سوانی نے انج کر

لیاتے کھڑی قیامت آگئی۔
 خیر گل ہور پاسے ٹر گئی۔ کہانی ول پر تے۔
 تئیں دیکھ ای لیا اے ایہ کہانی کیہ سی، چنگلی
 یاں بھیرٹی، تے ایہ وی دیکھ لیا اے نقاداں نے
 ایہدے وچوں کیہ کیہ کڈھیا تے کیہ کیہ پایا
 ایہدے وچ۔ ہن ایہ کہانی تے ایہدے تے
 ہون والی تنقید دوویں تماڈے ساہنے نیں،
 تئیں آپ نیاں کر لوو کہ کہانی کیہو جی اے،
 نالے کہانی کیہ کہنا چاہندی سی یاں کہنا چاہندی
 اے تے نقاداں ایہدے کولوں کیہ کہوان دا
 جتن ماریا اے۔ ہاں، اک گل آخر وچ ایس
 کہانی دے لکھاری ولوں۔ اوہدا خیال اے ایس
 کہانی وی سوانی کدھرے نہ کدھرے ساڈے
 ساریاں اندر نگلی ہوئی اے۔

پیروڈی

○ منیر نیازی

ہن جے ملے
 تے روک کے پچھاں
 دیکھیا ای اپنا حال؟

کتھے گئی اوہ رنگت تیری
 سپاں ورگی چال
 گھٹاں کردیاں گنڈیاں اکھاں
 واء نال اڈدے وال

کتھے گیا اوہ ٹھاٹھاں ماروے
 لہو دا انھا زور
 ساہواں ورگی گرم جوانی
 لے گئے کھڑے چور

○ صابر علی صابر

ہن جے ملے
 تے روک کے دساں
 مندا ای میرا حال

سرھوں دے پھلاں وانگر ہویا
 کھڑا سی جولال
 ویاہ ہویا تے گئی جوانی
 بگے آگے وال

بچ ست بال جاں جے صابر
 فک گیا بس زور
 جوہن چنناں کھوہیا میرا
 ایہو ای اوہ چور

لیڑے

○ آغا گل

کیتا گناہ ہو گئے ننگے
 ڈھک ڈھک اپنے آپ ٹوں رکھن
 باغ عدن دے ننگے بندے
 ٹوری جلاہے کپڑے لیاون
 بھر بھر ہتھ دھوئاں دے اُتے
 اسان تے ڈھک ڈھک ہر شے رکھی
 ڈھکی رکھی اپنی تواریخ
 ڈھکے رکھے علم تے فن
 ڈھک ڈھک جسم تے تن وی رکھیا
 عقلاں تے وی پئے گیا پردا
 کیوں نہ اسیں امریکی بنیے
 اک چڈی تے اک برا
 ہور نہ کوئی کپڑا لیا
 نہ ای پگاں دا کوئی خرچا
 تن تے ہوندے تن دے لیڑے
 ڈھک ڈھک رکھدا پنڈ دے لوک
 پہلے ڈھکدے بال نیانے

پڑدادا گھر

کیہ لوڑ سی دادے نوں وکھرا گھر بنان دی؟
چپ کر کے توں اپنے بھراواں نال ای رہ۔
زلفے جد اپنی گل سوچی تے اوہدا غصا ودھ گیا۔
اوہدا جی کیتا اپنے دادے نوں چنگیاں بھلیاں
گالھیاں کڈھے۔ اوہدیاں اکھاں وچ پریشانی ہور
ودھ گئی تے متھے توں دو تن جیکے مڑھکے دی لمی
لیک واہندے ٹھوڑی تیکر آ گئے۔ اوہ مونہ
دھیانے پیر پندا اگانہ ٹردا گیا۔ اوہدیاں اکھاں
ساہنے بہت کجھ سی تے کجھ وی نہیں۔ سجے ہتھ
پرچون دا جنزل سٹور سی جمدے وچ اک
پریشان اکھاں والا پلکل کٹواں داڑھی تے
موٹے ڈھڈ والا بھائی سرتے چٹی باریاں والی
ٹوپی لائی بیٹھاسی۔

پر اوہدی کئی ایویں دی سی جویں اوہدے
اندر کجھ ہلکیواں کھلریا ہووے۔ تھوڑی اگے
کجھ گھر چھڈ کے اک مدرسہ جتھے کڑیاں تے
مُنڈے اکٹھے قرآن پڑھدے تے حفظ کر
رہے سن۔ اوہنوں ایہناں کڑیاں تے مُنڈیاں دا
آپس وچ اکھ مٹکا لانا تے مدرسے وچ کھیڈ
دوران چھاللاں مار مار کے پٹنا یاد آ گیا۔ اوہدا جی
کیتا کہ اُچی اُچی ایہناں ٹوں پلپتے دینا شروع
کر دوسے پر اوہ چپ کیتا رہیا۔ تے ہور پریشانی
وچ اگے ٹردا گیا۔ بنڈا پچھے پئی بھراواں نال
رہندیاں تینوں پٹ پیندی سی؟ دکھری تھاویں گھر
بنا کے آپ تے مرکب گیا ساڑھے بھاء وی بنا
گیا۔ بنڈا شریکے دیاں گلاں تے سن سکدا اے،
اوہناں دا مونہ وی بند کر سکدا اے پر اپنے
سکے بھراواں دے دتے پھٹ ملدیاں مدتوں لنگھ
جاندیاں نیں“ اوہنے سوچیا تے اپنے سجے ہتھ
پھڑیاں کتاباں نوں کجھے ہتھ وچ کر لیا۔

ہتھ دا مڑھکا رومال کڈھ کے پونجھدیاں
اوہنے سوچیا۔ بنڈا ہوندا تے اوہوں ای سوچ
جاندا۔ ایہ تھال لین لگیاں کنا خرو پیا سی، دو
چار پتر اپنے وی مروا بیٹھاتے دو چار اپنے

بھراواں دے وی۔ ککڑاں کھیہ اڈائی تے اپنے
سروچ پائی۔ نال ای اوہنوں راتیں اپنے وڈے
بھرا دیاں جھڑکاں یاد آ گئیاں تے اوہدیاں اکھاں
کجھ گلیاں ہو گئیاں۔ اوہنے رومال نال مڑھکا
تے اتھرو پونجھے تے اگے بازار ول ودھدا گیا۔
اوہنوں یاد آیا کہ اوہدا اپا تے اماں اوہنوں بڑا
لاڈ کر دے سن تے اوہ اک نکرے اک کندھ
دی چھاویں کھلو گیا۔ اوہ ہن رونا چاہندا سی پر
لوکاں اک گھرو نوں روندیاں دیکھ کے اوہدے
آل دوالے جھرمٹ پا کے کھلو جاتا سی۔ ایس
لمی اوہ چپ کیتا رہیا پر اوہدا اندر اُبلنوں نہ
کھلوتا۔

اوہنوں اپنے نکے پتر دا رونا یاد آ گیا جدوں
اوہنوں تائے دے مَنڈے بھاء جی نہ آکھن
تے گالھیاں توں دکھ دو تن چنڈاں وی ماریاں
سن۔ حالاں اوہناں کدی ایہناں نوں سدھے
مونہ تے کیہ، سدھے ناویں وی نہیں سی بلایا۔
جدوں زلفا نکا ہوندا سی تے اوہدا پوتے
بے بے دادے دے پہلے گھردیاں گلاں کر دے
ہوندے سن۔ اوہدا بڑا جی کرنا بھرا دے گھر جان
اُں۔ پر اوتھے جانا تے کیہ، نال لین تے وی
چیڑیاں پیندیاں سن۔ اوہ اُکا اپنے ایس گھرتوں

اک گیا۔ نہ وڈے بھراواں دا ورتارا چنگا سی
تے نہ بھابھیاں دا۔ کدی کھان نوں لہھ گئی تے
کدی بال وی انجے بھکھے تے رہے۔ کدی وی
بھراواں جھوٹھے موہوں صلح نہیں سی ماری۔
ایس لمی اوہ ایس گھرتوں انج ای رنج گیا سی۔
اوہدا جی کردا سی پئی اوہ اپنے پڑدادے گھر چلا
جاوے۔ چلو ایہ تال دکھ نہیں ہووے گا کہ میں
اپنے سکے بھراواں کولوں مریج رہیا آں۔ جویں
دی کوئی کرے گا، اوہیں دی کردا لوے گا۔ نہ
بھراواں دیاں جھڑکاں نہ بھابھیاں دی جھک
جھک۔ جھڑی کیتی، اوہیو کھا لئی۔ ایہ سوچدیاں
اوہنوں تریہ جی محسوس ہوئی تے اوہ نال ای
شریت دی دکان تے چلا گیا۔ پانی دا اک گلاس
منگیا۔ پانی پین گمروں پیسے دین واسطے اوہنے
بو جھے وچ ہتھ ماریا تے دساں دانوٹ کڈھ کے
دیکھن لگ پیا۔ اوہدے اندر ابلدیاں جویں اکو
واری ودھ گیا تے اوہ کئی دیر اوس نوٹ نوں
کئی گیا۔ اوہدا جی کیتا ایہ نوٹ پھیتی پھیتی کر
دیوے۔ پر اوہ کجھ وی نہ کر سکیا۔ بس چپ کر
کے بھریاں اکھاں نال کھلوتا رہیا۔

مائے نی میں آپے لائیاں

○ عمر غنی

مائے نی میں آپے لائیاں
زور دھگائے لگیاں ناہیں
لگیاں وانگ سودائیاں
مائے نی.....

رتورت ہوئی جند نمائی
کٹھی برہوں قسائیاں
مائے نی.....

گھٹلاں بن ترکیوں لتھیاں
جو تنداں وی پائیاں
مائے نی.....

نھیرے دے آج عادی تھیے
مندیاں لگن رُشنائیاں
مائے نی.....

گھر غریب دالٹ وڈیرے
لیندے پھرن ودھائیاں
مائے نی.....

جگراتے اسان جھاگے اسراں
اکھیاں پاٹن آئیاں
مائے نی

میں آپے لائیاں

○ اقتدار کرامت چیمہ

بھیڑا داغ جدائی دا لا چلے
تئیں صدیاں دی وتھ پا چلے
چھڑی کٹنی موت دا ٹل وچے
آندے ڈکھ دی جھلک وکھا چلے
اساں ہتھیں موت ٹوں گل لایا
بھار جیون دا اسیں لاه چلے
ہنجوواں دے ساگر وچ ڈنیا
جیون رو رو کے لگھا چلے
کدی جیون جھڑا ہوندا سی
اوس جیون ٹوں ہاں بھلا چلے

○ اعجاز اسیر

گل تاں ہک بھاویں پرانی لکھ رہیاں
پر میں ہک سچی کہانی لکھ رہیاں
پیر چھدا یار دے کوئی مر گیا
واقعا اوہدا زبانی لکھ رہیاں
نفرتاں دی آگ دے وچ دل سڑ گیا
تاں ای تے ایہدی ویرانی لکھ رہیاں
تیری اودر دے طوفان اچ مر گیاں
تینوں ایسو گل جتانی لکھ رہیاں
ہو گئی برباد تیرے پیار وچ
پھٹلاں بھگی نوجوانی لکھ رہیاں
جھڑا مٹاں بعد ہس کے بولیاں
گل اسے دی مہربانی لکھ رہیاں
پاس میری لامحدود اے تائیں اسیر
ہوٹھاں اُتے پانی پانی لکھ رہیاں

ہیرا راجھا غزل ○ آس محمد عاصم

راجھے وانگ بے بھیاں اسیں چرائیاں نہیں
ہیراں وی تے چوریاں لے کے آئیاں نہیں
رکھے کیوں اڈیکال ہیر دے آن دیاں
راجھے وانگوں ونھلیاں اسیں وجائیاں نہیں
دید ہیر دی کیوں اسانوں ہووے گی
راجھے والیاں ساڈے وچ گدائیاں نہیں
لدے دلاں دے اوہ دشمن نہیں ہو سکدے
کیدو جہیاں چنن وچ برائیاں نہیں
نامراد ہون دا طعنا سنے کیوں
سستی والیاں ساڈے وچ لڑائیاں نہیں
آہ ماری اک راجھے نے فرہاد جی
نال ہیر دے پائیاں اوس جدائیاں نہیں
کون سیلیس جا کے عاصم لہجے ہیر
راجھے جہیاں کے دیاں بھرجائیاں نہیں

مورتے کبوتریاں دی ٹور اے کمال دی
ریس کرے کون بھلا تیری سوہنی چال دی
لور آؤندی نشیاں دی جس پاسے تھکدی
نیناں وچوں ڈلھے پئی مستی جمال دی
روپ دے نظاریاں نے ڈھم کنی پائی اے
کچلے دی دھار جاوے جذبے اچھالدی
اکھاں چ لکا کے سوواں مورتاں میں تیریاں
سفنے تے نیندراں ٹوں سوچ وی اچھالدی
رُت چھائی برفاں دی وکھ میرے روپ تے
رکھنی اڈیک حالے ہور کنے سال دی
تکلیاں سی اج اوہوں چڑھے ساہواں نال میں
چڑھی سی جوانی جھڑی میرے نال نال دی
پیار دے کلاوے وچ اوہ وی کدی آوے گی
اکھ دے اشاریاں تے جھڑی پھرے ٹالدی
چچھ لے کلیم کولوں جو جو میں تے بیتیاں
دیوے گا گواہی سچی میرے سارے حال دی

○ سلیم دلاوری

ملک الموت کھلا سر اُتے دیندا نہیں اُدھاری رات
کدھر جاواں میرے برتے آج دی رات اے بھاری
رات

ماڑا جٹا غم دے پوہ وچ آگے ای پیا ٹھردا سی
اُتوں درد پڑے دیاں داواں وگ وگ ہو رتاری
رات

تارے نئے چن وی ڈھلیا، اُتوں ایہو جے دھرو
آساں والی جاندی جاندی مار کے ٹر گئی باری رات
لوکاں دے گھر راتاں جاگن ادھی ادھی رات تائیں
میرے گھر آوے تے آوے چپ دی بکل ماری رات
یاد ای وصل دے ساڈے چن دوہاں ایہ گل چچھی سی
ربا پرت کدوں کو آسی فرایہ ایہی پیاری رات
من دی اوڑنہ بچھن دے ول آئی ہتھوں ودھ گئی
وس وس بدل پھاوے ہو گئے، فران چنسا ساری رات
چنے دن سلیم ملے تے دساں کیہ کیہ کردی اے
پر مجبور آں نجران ویلے جاوے مار اڈاری رات

ماتادھری

جندر

”بھین جی تماڈی ذات کیہ اے؟“ پڑاری
دے نال آئے بابو نے پچھیا تاں اوس مان نال
کہیا ”راجپوت سنیاہ“

”راجپوت یاں سنیاہ؟“
”نہیں اسیں راجپوت سنیاہ ہوندے آں“
بابو بکھ گیا۔ ”دیکھو جی، جے تہیں راجپوت
او تاس تہانوں کوئی سرکاری چھوٹ نہیں مل
سکدی۔ خرچا پورا دینا پیتا۔ جے سنیاہ او
تاں....“

اوه لہتی گل منواندی ہوئی بولی ”بھائی اسیں
راجپوت سنیاہ ہونے آں۔ باقی توں جان تے
تیرا کم جائے۔“

بابو نے سرکاری خرچا پورا پایا پر اوس نے
ایس کا سے دی پرواہ نہیں کیتی تے کہیا سی۔
”منامیں کیوں لہتی ذات بدلاں“

اوس دے سر دا سائیں رولیاں ویلے راہ
وچ ای پورا ہو گیا سی۔ اپنے اکلوتے منڈے
چوڑ سنگھ توں ہک نال لائی اوه گلے آگئی سی۔
جدی گھر تاں پسلاں ای شریکان نے سانجھ رکھیا
سی۔ اپنے خاوند دے دوست بھٹیاں والے
دے گھر کجھ مینے کئے۔ نرجن کور دے گھر کم کر
کے لہتی زندگی دی گڈی توں ٹوریا تے فیر کہ
سن کے مسلمان دے خالی کیتے الف کچے گھر
توں سانجھ لیا۔ اوکھے ویلیاں توں یاد کردیاں اوه
دس دی۔ جڑانوالے آ کے حکم ہويا کہ ملٹری
ٹرکاں وچ صرف عورتاں تے بچے آسکدے
نہیں۔ چوڑ اودوں بارھاں تیرھاں سالوں دا سی۔
اک فوجی نے اوس توں باہوں پڑ کے تیرھاں
اُتار لیا۔ میرے کالجے توں دھو بی۔ میتھوں اوه

روندا ہويا دیکھیا نہ گیا۔ جان اوکھی کڑکی وچ
پھس گئی۔ ماں اپنے پُت توں کوں چھڈ سکدی
سی۔ فوجی اگے بچھے ہويا تاں میں اوس توں فیر
ٹرک وچ چڑھا لیا تے لہنیاں تہاں بیٹھ لکولیا۔

اوس دیاں اٹھ دھیاں تے دو منڈے سن۔
پر بچے صرف چار ای۔ وڈی دھن ونٹی عرف
دھنے لایل پور جیلے دے پنڈ چک چوڑکاں ویاہ
وٹی۔ اوس توں چھوٹی سوتری بونگوال ویاہی گئی
پر چھٹی ای اللہ توں پیاری ہو گئی۔ اوس توں
چھوٹی میری بی بی پر سنی ہے، گلے آ کے روٹی
پانی دا ویلا کوئی نہیں سی۔ چوڑ سنگھ اہے چھوٹا
سی۔

اوس دو بھھاں رکھ لیاں تے لہنیاں دے
آسرے دوہاں جیٹاں دی روٹی چلن گئی۔ دو کو
سالاں بعد اوس چوڑ سنگھ توں گلے لاون دا کم
سکھاوتا شروع کر دتا۔ اوه لہتی بھین پر سنی کول
لدھڑاں آگا۔ اوه سرے دا شرارتی سی۔ جیوں
جیا، لاڈاں وچ رہیا سی۔ روز روز دے
الانجیاں توں تنگ آ کے اوس دے بھائی نے
اوس توں گواریاں کم سکھن بھیج دتا۔ اوه اوتھے
رہندا۔ ہفتے بعد آوندا۔ گواریاں توں گلے تک ٹر
کے، فیر ڈوبے دن ہفتے بھر لئی سامان دی
گنڈھری بنھ کے برتے رکھیا تے چل کھسرتوڑ
کے فیر جا۔ مگروں اوه لہنیاں دے ترکھاناں نال
کم کرن جا لگاتے او تھوں پورا مستری بن کے
اوس اپنا کم شروع کیتا۔

کپا رام تاں روئے پیا تے گڈیاں مگر ٹر
کے آوندا اجیا بیمار ہويا کہ پچھو کجھ نہ۔ اگے
اک دن پسلاں رن سنگھ ترکھان توں اوس
اپنے ہتھیں پھوکیا سی۔ بس نیاں نے اوس دی
جان لے لئی۔ کوئی دسدا تاں اوس توں اعتبار
نہ آوندا۔ مجال سی کہ اوس دے ہونڈیاں کوئی
گھروں اکھ چک دیکھ لوے۔ اوه اپنے علاقے دا
نیا ہويا بد معاش سی۔ دس گزی پگ بھداتے
لائی کان دی پرواہ نہیں کردا سی۔ اک واری
اوس دی شراب چوری ہو گئی۔ یاد کردیاں اوس
دا کجھ بھر آوندا۔ جیوں مینوں کٹن لگا، دس دن
کندا رہیا۔ ایوں جیوں میں کوئی پشو ہوواں۔
مینوں کنڈا رہیا۔ شراب دا تینوں پتا۔ مینوں

آپے دس دے۔ میں تیرے وچوں کڈھنی۔
ڈردی ماری میں من جاندی۔ جھوٹے جتا تاں
اوس وچ زور سی۔ فیر میں مکر جاندی۔ ہويا ایو
سی کہ ساڈے پنڈ پھنچ سی تے پہلواناں نے
اوس دی شراب چوری کڈھ کے پی لئی سی۔
میری چنگی قسمت نوں گیارھویں دن اوہناں
پہلواناں وچوں اک پہلوان دکانے آگیا تے لگا
شراب دی صفت کرن۔ اوس پہلوان نوں
اوتھے ڈھا لیا تے اوه جٹی چھڈ کے دوڑ گیا۔ اوه
اوس مگر میل بھر دوڑیا ایہ کنڈا۔ سالیا، توں ہانہ
کووں کیتا چوری کرن دا۔ تینوں پتا نہیں میں
دی گلے والا کپا آں۔ اوه آخر اں دا کپا سی۔
اک دن کیہ ہويا۔ لمبڑ دے نوکر کیاں دیاں
روڈیاں چکن لگ پئے۔ میں دیکھیا، اوہناں
گڈاں اپنے ڈھیر کول دی لیا کھڑیاں۔ میں سنی
توں کیا ”جا اپنے باپو توں سد کے لیا۔ تھڑے
تے بیٹھا تاش کھیڈا ہوتا۔“ اوه آیا تاں میں
ڈھیرول انگل کر وٹی۔ اوس جا کے نوکر دے کچھ
کے چھیڑ ماری، ڈو جا جتا دوڑ کے لمبڑ توں سد
لیا۔ ایسے پیندیاں سار لمبڑ توں گالہ کڈھ وٹی۔
”اوتے سالیا میرا، ایہ اپنے جوانی دا ڈھیر کٹوں
چھہ کے چک رہیاں؟“

گالھان دا جواب لبڑنے وی دے دتا۔ پر رہیا نرم ای۔ بولیا، توں کوئی نواب لگا ایں۔ اسیں سارے پنڈ دا کیاں دے ڈھیر چک رہے۔ ایہ بولیا اپنے جواکی توں اک گل دا پہلاں جواب دے۔ میں کدے تیرے کھیت بوئے گیا؟ تیرے گھروں کدے کوئی چیز منگ کے لیاندی، گھرے دو بھال کھڑیاں، بھنھے تل لیناں فیر توں سالہ لگدا کی کہن دا۔ لٹو جی اپنے لبڑ ڈھا لیا۔ کدے لبڑ آتے کدے ایہ۔ لبڑ چھیتی ہف گیا۔ لوکاں مساں چھڑایا۔ پر ایہ اڑ گیا۔ کنڈا، ایہ جزا ڈھیر گڈے تے پیا، اینوں جھٹوں چکيا، اوتھے سٹ۔ لبڑ دی پنڈ وچ پوری بلے بلے سی۔ اوہ ایس گل دی نموشی من لگا۔ پتا نہیں اینوں اودوں کیہ دس رہیا سی، اپنے نوکر توں کہی پھڑ لئی تے کیا۔ ”ایہ تیرا جواکی کھڑا۔ جے دس گندیاں تک گڈاں خالی نہ کیتیاں تاں فیریاں تاں تیرا سر نہیں یاں میرا۔ کہ تاں اک وار فیر کی، تیری قسمت چنگی اج ایچھے گجر ہے نہیں، نہیں تاں تینوں.....“ لٹو جی ڈردا مارا لبڑ کی پھڑ کے گڈے تے چڑھ گیا۔

اوس توں اک مہور گل یاد آ جانندی۔ ایہدے تائے دا پتہ سی گجر۔ جس گل وچوں ایہ دوویں لنگھ جانڈے، لوک کنڈے ایچھے خیر نہیں۔ گجر نے ہمیں نوں کڈھ کے لیاوندا سی۔ ایہ وی کھڑا گھٹ سی۔ بارھاں سال مسلمان ملے رکھی۔ فیر اک دن شکر وچ سرے بازار وچ کٹی تے چھڑ دتی۔ ایہ ہلکے تاں جتا چ رہیا ای نہیں۔ فیر مینوں جیہو توں کڈھ لے کے گیا بار توں۔

بیر دا سائیں جیوندا ہوندا سی تاں اوس لئی سورج چڑھن توں مگروں گھروں نکلتا۔ اک طرحاں دی بندش سی۔ جے جاتا وی پئے جاندا تاں گھگرا پا کے نکلدی تے مونہہ سر موٹے کپڑے نال ڈھکیا ہوندا۔ گھر دا سارا سامان اوہ آپ جزا توں لیا جاکے لے آوندا۔ کم کار ٹھیک چلدا سی۔ گھر وچ کسے چیز دی تھوڑ نہیں سی۔ ساہوکارا چلدا سی۔ نال ای دو نمبر دا کاروبار وی۔ اوہ گڈے تے جزا نوالے جاندا تے دو مہینیاں دا سامان کٹھا ای لے آوندا۔ جے کوئی

ادھری یاں بالیک چوکے چڑھ جاندا تاں اوہ دھی دی، بھین دی اک کردا ہوندا۔ گنگا جل دا چھٹا دیندا تے کنڈا ”بتیے! میں تینوں کئی واری سمجھایا، پتا نہیں کیوں تینوں سمجھ نہیں لگدی۔ فیر تینوں کھڑک میساں کرنی پوؤ۔ دھرم وی کوئی چیز ہوندی اے۔“

پر اوس لئی دھرم کوئی چیز نہیں سی۔ اوہ ساری عمر نہ کسے مندر وچ گئی، نہ کسے گردوارے متھائی کیا۔ نہ کبھکاں بھائیاں تے نہ ای شریکے بھائی چارے نال ملی ورتی۔ اوس دی اپنے آندھ گوانڈھ وچ اک دو گھراں نال مل ورتوں سی۔ بس اپنے کم نال مطلب رکھتا۔ اوس نوں لوک اڑنی بنتی کنڈے۔ سویر توں شام تک دروازا کھلا رہندا۔ پر آواز مارے پتا کدے کوئی اندر پیر رکھن دا ہیا نہیں کردا سی۔ اوہ باہر بہت گھٹ نکلدی۔ لوہے دے پترے تے سواہ رکھدی تے اوس تے جنگل پانی دا کارج کردی تے چل بھائی چر خاکتن بیر جانندی۔ مینوں اپنی نانی دے اصولاں نال پیار سی تے میں اوس دے اڑپ پئے توں بھے گھاندا ساں۔ جو اوس کہ دتا، گھر وچ اوہ اپنے قسم دا قانون بن جاندا۔ بھادیس کوئی ادھری دھون وڈھ دیوے، پر اوہ اپنے بچتاں توں پچھے ہٹن والی عورت نہیں سی۔ میرا ماما دو سال ساڈے کول رہ کے کم شکھدا رہیا تے اوہ پچھے اگلی ہوندی سی۔ الف کچے گھر وچ گلی دا ہوا دگدی سی۔ بس باہری کنڈھ ای پکی سی۔ کھلھا ڈھا ویرھا۔ اندر وڑیاں توں مجھ دی کھری متھے لگدی پر اوہ اپنی صفائی رکھدی کہ گوہے نوں مجھ دے کھراں نال نہ لگن دیندی۔ نال ای ٹھارے نما رسوئی بتائی سی جس دے ہالے دھوئیں نال کالے شاہ ہوئے سن۔ رسوئی دے پلکل ساہنے پٹھے کترن والی مشین سی۔ پچھے دالان سی تے دالان دے کھونجے انھیر کوٹھڑی ورگا ستور سی۔ جس توں مینوں ڈر لگدا سی۔ گھر دے کھجے پاسے وڈا کمرہ سی جس وچ اک پاسے توڑی پئی ہوندی تے اک پاسے سیالاں وچ پشو بھنن والی تھاں راکھویں ہوندی۔ اوتھے ای میرے مامے دے تین ویاہ ہوئے سن۔ پہلاں لدھیائے، جس دا

طلاق ہو گیا سی۔ ڈوجا آسام، چڑی مرگئی سی تے تیسری والی راج رانی ہے جس دے دو ٹنڈے تے دو کڑیاں ہن۔

میں نانی توں کنڈا ہوندا ساں میں پتنگ چڑھاؤں لئی اوس دے گلٹے چوری کر لیاوندا۔ اوس دا اوہوں پتا ہوندا سی۔ اوہ گھوردی تاں ضرور پر ایس گھوری وچ پیار متھی نہ ہوندا۔ اوہ ڈپہر توں نکلے دھردی تے رات توں ڈوہ دا گلاس زور دے کے پیاوندی۔ اوس دی لہنی ٹوٹہ نال بھڑی نہیں سی۔ اوس دا سجھاسی کہ ٹوٹہ توں لہنی جتی تھلے رکھیا جانا چاہیدا اے۔ ماما دی ذمے داری صرف گھر دے کماں تک ہیست سی۔ اوہ اندر ای اندر کڑھدی رہندی پر اگوں سوال جواب نہ کردی۔ پہلاں پہلاں اوس توں ایہ گل وی عجیب لگدی رہندی سی کہ ماں کدھرے جانندی آوندی کیوں نہیں تے نہ ای اوس توں جان دیندی اے۔ اوس تاں ایتھوں تک سختائی کر رکھی سی کہ اوہ ٹین دے پترے تے لگدی تے چپ کر کے ڈھیر تے سٹ آوندی۔ کئی کئی دن اوس توں قبض رہندی پر ماں توں ڈردی اوہ زبان نہ کھولھدی۔ ماما جو کماندا، نالو نال ماں توں پھڑائی جاندا۔ گھر لئی کوئی چیز خریدنی ہوندی پہلاں اوہ ماں کولوں ہاں کراوندا۔ فیر ای پیسے منگدا۔ ماں دا سدھ پدھرا سدھانت سی۔ گھٹ کھا لینا، ٹاکیاں لا کے پن لینا، نہ تاں کسے بیٹوں ادھار سامان لیاونا تے نہ ای کسے کولوں ادھار پھڑنا، کوئی منگ لوے تاں چھیتی کہتے ہاں نہیں کرنی۔ ایس دا اک کارن ایہ وی ہو سکدا سی کہ ایس بندھی اوس نوں ٹھوکر لگ چکی سی کیوں جو اوس دے خاوند نے کتیاں کولوں پیسے لینے سن تے اگوں دین والے اکھاں پھیر گئے سن۔ کسے اوس توں دیا سی کرپے نے مرن توں پہلاں اپنی ڈب وچوں سونے دی ادھاکو دی ڈلی کڈھ کے ہری سنگھ جٹ توں پھڑائی سی کہ جے میں مر گیا تاں اپنا دھرم پگا کے بنتی نوں دے دے۔

ماں دے گھر چ وچ واری چوری ہو گئی سی۔ تین وار پاکستان وچ تے دو وار ایڈھر۔ ہن اوہناں نے ساہنے پلاٹ خرید لیا سی۔ بھال دیاں

گھریاں اودھر چلیاں گئیاں سن۔ ماں کول جہڑا گھنٹا گوناسی، اوس اک ڈبے وچ پا رکھیا سی تے نال ای نقدی وی۔ اوہ سون لگیاں ڈبا اپنے سرھلے رکھ لیندی تے گرمیاں نوں ویزھے وچ پئی پکھی نال جھل ماردی رہندی۔ ونے ایہ ڈبا صندوق وچ پیا رہندا۔ چوراں نوں ہر چیز دی بڑک رہندی اے، ہر گل دی سوہ رکھدے نیں۔ دو واری چوری ہوئی تے گھر وچ ایہ ڈبا ای چوری ہوندا رہیا۔ بس خالی ڈبا مڑدا۔ لوک اوس نوں متاں دیندے۔ بے بے توں بھڑے جھک وچ رہنی ایں۔ اج کل تاں لوک ہزار کھنڈ توں زیادا پائی وی نہیں گھرے رکھدے۔ فیر تیری مت توں کیہ ہوئی جاندا۔ اوس نوں آپ ایس گل دی حیرانی ہوندی تے اوہ من نال وچار کردی۔ سے سے ویاں گلاں ہوندیاں۔ کتھے ڈردے مارے چور ایہہ توں موٹہ نہ کردے ہوندے سن تے اوس دے ہوندیاں؟ جدوں تہی وار بار وچ چوری ہوئی تاں چوڑ دے باپو نے دوڑ کے چور نوں پھڑ لیا سی تے سچی لت تین تھال توں توڑ دتی سی تے کیا سی ”اگوں میں دو واری گھرے نہیں سی تاں ای سوت لا لیا۔ لے ہن ساری عمر لنگڑا کے ٹریں تے یاد رکھیں کہ تیرا کرپے نال واہ پیا سی۔“ ہن اوس نوں ایس گل دا پتا وی لگ جاندا کہ چوری کس نے کرائی اے۔ پر اوہ ہنکل وچ موٹہ دے کے سوچدی ”منامبر کر لے۔ سوچ لے ایہ تیرے کماں وچ نہیں سن“ دوست نوں پتا لگ گیا تاں خون خرابا ہوڈ۔ اودھی شراب اگے ای بھیڑی۔ اکل پتے۔ اگوں شریک تاں تماشا دیکھن والے ہوندے۔ ایہ سوچ کے اوہ کوڑا گھٹ بھر لیندی۔ اوس نوں اپنا سو سکھاں دا لیا پتہ پیا سی۔ اوہ جھمکڑیاں بعد ہو یا سی۔ تے میرے نانے نے اوس نوں جھج وچ پا کے اک پالمیکٹ توں نل وچ لیا سی تے ایسے کر کے اوس دا نال چوڑ سنگھ رکھیا سی۔ اتھاہ لاڈ پیار وچ پالیا سی۔ فیر پاکستان بندیاں ای ایہ لاڈ پیار چھوہ منتر ہو گئے سن۔ ہن ذمے واریاں دا سبھا بدل گیا سی۔

تے پنکا لین والا۔ اوس وچ جھوٹے جتا زور سی۔ اک تاں اوس دا کم ای بڑے زور والا سی۔ اوہ نالاں دے بالے کڈھدا، ضد کر کے اک ہتھ نال گارڈر چکدا۔ جتھے کدھرے وی تنکا لاؤندا، اگلے پلاں دیندے تے اوہ گھروں ادھی کو فرلانگ ڈوروں ای چیکاں مارن لگ جاندا۔ کوئی اوس نوں بھوتریا ساہن کھندا تے کوئی وگڑیا سنیا را۔ اوہ گند بکدا۔ پر اگوں کوئی ککدا نہ۔ اندر بیٹھی ماں برے سے توں بچن لئی سوچدی تے اوس نوں کئی کجھ یاڈ آ جاندا۔ وسے پتے توں ایہ کیہ کرن لگ پیا؟ تیرا باپو تاں باہر جو مرضی کردا رہیا پر پنڈ دی جوہ وچ اوس کدے کسے نوں مندا نہیں بولیا۔ کہا تاں اوہ تیرے نالوں کئی گنا زیادا سی۔ پر اوہ اصولی بندا سی۔ پورا راجپوت۔ تے اوس نوں اوہ کماوت یاد آ جاندی ”پپو پر پوت پتا پر گھوڑا، ہنتا نہیں تاں تھوڑا تھوڑا“ اودوں دھنوتی دے ویاہ ہوئے نوں تھوڑا چہ ہویا سی۔ اوہ پکے آئی سی۔ دو کلو سونا پائی۔ گھرے چوری ہو گئی تے چور سارا سونائے گئے۔ جڑانوالیوں تھانیدار آیا سی۔ تفتیش شروع ہو گئی۔ رات پنے گئی تاں لمبڑ گھروں سنیا آیا کہ دو بوتلاں شراب تے مرغ مسلم تھانیدار لئی چاہیدا۔ بڑھے نوں غصا آ گیا تے اوہ سدھا لمبڑ دی حویلی چلا گیا۔ اوس نوں ایس گل دی وی نموشی ماری جارہی سی کہ اوہ بھڑا سچا سورما سی جس اوس دے گھرے چوری کرن دی جرئت کر لئی تے جا کے پچھن لگا۔

”میرے دل کس گل دی روٹی؟“

لمبڑ بولیا ”لے تیرے لئی تھانے دار آیا۔“

اگوں بڑھا سدھا ہو گیا۔ اک تاں میرے گھرے چوری ہوئی تے ڈوچی ایہ میٹھوں سیوا کروان نوں پھردا۔ فیر ایہ بھڑا میرے منڈنے نوں ساک کرا کے چلیا؟ اندر بیٹھے تھانے دار نے سن لیا تے اوس آنڈیاں ای بڑھے نوں کھج کے چھیڑ ماری۔ اگوں بڑھا بھڑا گھٹ سی۔ اوس تھانے دار نوں ڈھالیا۔ دے جدھر پیندی اے، پین دے۔ لمبڑ نے مسال چھڑوائے۔ بڑھا قانون دان پورا سی۔ اوس ایسے رات اُپر حکایت کر دئی تے تھانے دار ماریا شرم دا

ککدا تک نہ۔

لما گھر آ کے بکرے بلاندا۔ ہے کوئی ماں دا لال جہڑا چوڑ سنگھ مستری اگے کھڑ جائے۔ میں اوسے کرپے دا منڈا۔ اوہ ہی کرپا جس توں ڈردے لوک۔ ماں اوس دا سایکل پھڑدی اوہ خالی ہتھ گھٹ ودھ ای مڑدا سی۔ کدے سندھاں والا جھولا چھلیاں نال بھریا ہوندا۔ کلاواں بھر کے چھولپے دا ہینڈل تے رکھیا ہوندا۔ اوہ سایکل نوں چھڑ کے ماں نوں جھپتی پالیندا۔ اوہ کھندی ”چل پھلاں اندر چل“ نہیں ماں میں تیرا ناں لے کے چیک مارتی۔ ہے کوئی میری ماں ورگی۔ ہے دسو اوسے اوہ اوس نوں مسال روکدی۔ تے اندر لے جا کے منجے تے پاون دی کردی۔ روٹی دا پھدی تاں اگوں اوہ نہ وچ سر ہلاوندا۔ اوہ کمنڈل بھر کے ڈدھ دا سرھانے رکھ کے دالان وچ جان لگدی تاں اوہ ماں نوں جان نہ دیندا۔ ماں نہ توں ایسے بیٹھ۔ مینوں اک گل دس۔ تیرے پتے ورگا کوئی مستری ہے۔ آلے دوالے دے پنڈاں وچ۔ میرے کیتے بور نوں لوک یاد کردے۔ توں جواب کیوں نہیں دیندی؟ بے میں اینا کو ڈھیلا ٹھپانہ کردا تاں ایہ لوک مینوں جیون نہ دین۔ مینوں پتا، بھ پتا۔ میں کوئی کھلا آں۔ فیر توں آپ تاں کھندی ہوندی ایں آپاں کسے دی لین نہیں نئی۔ میں دھرم دی کھائی کردا آں، سارا سارا دن ٹٹ ٹٹ کے مردا۔ دیکھ میرے ہتھ دیکھ۔ لوہے دے ہتھ۔ اوہ دیکھدی تاں اوس ویاں اکھاں بھر آنڈیاں۔ چھیتی کیتے اوس نال کوئی بندا نکدا نہیں ہوندا سی۔ اک واری اک ادھر میاں دا منڈا اوس نال دیساڑیاں کرن آ گیا۔ ڈو بے دن اوس دا ہتھ چھالیاں نال بھر گیا۔ ماں نے سمجھایا، توں ایداں کریں، ہتھاں نوں تیل لا کے تے توے تے رکھیں، فیر چھالے نہیں پین گے۔ چھالے کیہ، کجھ نہیں ہوگا۔

ماں نے اپنی نوٹہ دا کدے موٹہ لحاظ نہیں کیتا۔ اک طرحاں نال اپنی کندھ وچوں باہر نہیں نکلن دتا۔ پر جدوں نرملا جی تاں ماں موم بن گئی۔ بہت سالوں بعد گھر وچ بچا ہویا سی۔ ہن اوس گھردی ادھی واگ دوڑ چھڑ دتی سی

تے کڑی ٹوں سنبھال لیا تے اوہ اوس ٹوں
پتیاں وانگ پالن گئی۔ ہاک ماروی تاں ایہو
کندی ”میرا نمائت نہیں دسدا“ اوس دی ہر
لوڑ دا خیال رکھدی۔ مای کول تاں کڑی اوووں
ای جاندی جدوں اوس ددھ پینا ہوندا۔ نہیں
تاں ماں ای اوس ٹوں نواوندی، ٹٹی پیشاب
چکدی تے رات نوں نرملا نوں لہٹی ہک تے پا
کے تھاپڑی رہندی۔ اوس دے گھر پکھا نہیں
سی۔ اوس مامے نوں کہ کے کڑی لئی پکھا منگیا۔
اوس ٹوں کچھے دی ہوا ٹھیک نہیں سکھاوندی
سی۔ زکام ہو جاندا سی۔ اوہ موٹہ سر پٹیٹ کے
اوس دے نال پی رہندی تے کڑی دے سون
پرنت اوہ پواندی پئے جاندی۔

اوہ کڑتا پواندی جس دے اگے مرداں
وانگ جیب لگی تے سائیڈ تے کھیا لگا ہوندا۔
مردے دم تک اوس دے ایہو جیے ای کپڑے
رہے۔ اوہ کیا کردی سی ”اپنا کھادا پیتا کسے نے
نہیں دیکھا“ کڑیاں دے دن تھوار پورے
کرنے چاہیدے“ تے اوہ اپنے اصولاں دے
بہرتے جیوندی رہی۔ اک وار مامے نے اوس
دے صندوق وچوں مکان دی رجسٹری کڈھ
کے اپنے قبضے وچ کر لئی تاں اوس سارا گھر
تے چک لیا۔ لے میں ہن بیگانی ہو گئی۔ میں
جسٹری سر وچ مارتی سی۔ میں کدھرے تھاں
تاں نہیں ویکھن لگی سی۔ مامے نے سمجھایا ماں
نی میں قرضالین لئی کڈھی سی۔ تاں اگوں فیر
ماں نے اوستوں ول لیا۔ مینوں اک گل سمجھا۔
اپنے خاندان وچ کدے کسے نے اک پائی دا
قرضا لیا۔ بے توں اپنے لپھن ایہو رکھے تاں
میں لدھڑاں سنی کول چلے جانا۔ چناچہ مامے نے
اوس ٹوں رجسٹری لیا کے نہیں دتی، اوس گھر
وچ جھنجھو پائی رکھیا۔ رجسٹری ہتھ وچ آوندیاں
ای اوس ٹوں جویں صبر آ گیا ہووے۔ اوہ
کانڈاں نوں پٹھے سدھے کر کے دیکھدی رہی۔
فیر بولی۔ لے میں ایہ سر وچ مارتی۔ میں تاں
ایسے سال تیری امانت سانبھی رکھی۔ ہن توں
ای سنبھال۔ پر اک گل یاد رکھیں، میرے
جیوندے جیا کسے کولوں ادھار پیا نہ منگیں۔
سمجھیا۔ ایہ اپنے خاندان دی ریت اے۔ نہ

کدے غریب مار کریں۔ ہن تاں توں رادھا
سوامی بن گیا۔ گرو دا لڑ پھڑ لے۔ بس اک لہٹی
ووہی ٹوں وی سمجھا دئیں۔

جس پتی وچ ماں ہوراں دا گھری، اوہتاں
گھراں لئی ماں اک مثال بن گئی سی۔
رندیا کتنا ہووے تاں کوئی بنتی کولوں
کھے۔

باہروں اجڑ کے آئی تاں پلے ککھ نہیں
سی۔ ہن دیکھ لے کنال وچ ایس دا پکا گھر۔ منڈا
کھاؤ، چار بوریاں دا کول سلمان بیگا۔ چار پشو
گھریاں تے بچھے رہندے۔
کول واہوا پیا لگدا پر کدے دھو نہیں
کڈھدی۔

اکلی نے تن وار پت ویاہ لیا۔
کسے زنانی نال کوئی آون جان نہیں رکھیا۔
نوشہ ٹوں کسکن نہیں دیندی۔
اصولن زنانی ہے۔

نہ بھینو زنانی نہیں مرد ہے۔ توں دیکھیا
نہیں سی جدوں تیرے گواڈھیاں نال چوڑ لڑپیا
تاں ایس شیر دی دھی نے ہوا وچ لکوا گھما کے
کیا سی۔

”آڈ میں وی دیکھاں کھڑا سورما میرے پت
دی واء ول دیکھدا۔“

لے بھینے کوئی ڈردا باہر نہیں نکلیا سی۔
میرا بھاپا کنڈا۔ ”میں تاں کدے بڑھی
دے موٹہ دل دیکھیا ای نہیں؟ مینوں تاں
اوس کولوں ہمیشہ ڈر ای لگدا رہندا۔ اوس کول
کسے دا موٹہ لحاظ نہیں۔ جی گل موٹہ تے ٹھاہ
سوٹے وانگ ماروی۔ مینوں وڈی بخشے ٹوں
ٹانکے جان لئی کوئی کنڈا تاں اوہ کنال ٹوں ہتھ
لاوندی۔ نہ جی، میں نہیں جاندی۔ بڑھی کول،
پتا نہیں اوس دی ہڈی کاہدی جی اے، نہ آپ
سارا دن بہندی اے نہ اگلے ٹوں بیٹھن دیندی
اے۔ پتا نہیں کتھوں دی کتھوں کم کڈھ کے
لیاوندی اے۔ میرا تاں اوس پہلاں ای بہت لہو
پیتا۔

میرا تایا کنڈا، میں باہر جاندا تاں ماسٹر مینوں
کم لالیندا۔ میں کنڈا ہن مینوں جان دیو پر اوہ
نہ مندی۔ آون لگیاں اوہ ساری کسر پوری کر

دیندا۔ میری نہ ٹوں اوہ منڈا ای نہ۔ ٹرن لگیاں
بڑھی مینوں ہاک مار کے پچھلے اندر لے جاندی
تے ملو زوری پنجاہ رپے مٹھی وچ دے دیندی۔
کندی باہر جا کے نہ دسیں۔ رکھ لے۔ ایڈی
دور آوندیاں کدھرے کم آون گے۔ دھرم نال
ماسی دا جیرا بہت۔ نہیں تاں کئی بڑھیاں تاں
ایویں مروں مروں کری جان گیاں۔ لہٹی 90
سالوں دی زندگی وچ اوس آخری سواس نومبر
1970 وچ لیا۔ میں اوس دی ار تھی ٹوں
موڈھا دتی جا رہیا ساں۔ بازار وچوں لنگھدیاں
کے ہور نے مینوں سیڑھی دا ڈنڈا پھڑ لیا۔ میں
پچھے گھم کے دیکھیا، میری آس توں کدھرے
ودھ تیویاں مردار تھی مگر مگر آ رہے سن۔

اوہ لہٹی زندگی وچ سماج توں بلکل ٹٹی رہی
سی۔ گنویں چنویں گھراں دے دکھاں سکھاں
توں پتا اوہ کسے دے آئی گئی نہیں۔ فیر اوس دی
ار تھی نال ایسے جے؟ گل سوچن والی سی تے
مینوں جیران وی کر رہی سی۔ چھیتی ای مینوں
ایس اُلجھن وچوں میرے پچھے آ رہے کے
بندے دی ایس گل نے کڈھ دتا۔

جہڑے بندے اپنے اصولاں تے جیوندے
ہن، اوہ ای بندے ہوندے نیں۔ ایویں مروں
مروں کری جانا کتھوں دا جیونا ہوندا۔ چوڑ سیہاں
دی ماں نے ساڈی پتی ٹوں ایہ گل تاں سکھا ای
دتی کہ باہرلا دروازا بھاویں چوی گھننے کھلا
رہوے، اوپر مرد اندر جا لکھن دا ہیا نہیں کر
سکدا۔ فیر ایہ بڑھی تاں دھری بڑھی سی۔ ایس
دے متھے لگ کے کسے کم لئی ٹر پو، مجال اے
کہ کم نہ بنے۔ اُپروں بھاویں کئی کوڑی سی پر
اوس نے کسے دا منڈا نہیں سوچیا۔ ایہو تاں وڈا
دھرم اے۔

ناچھین جوگ لکھتاں دے مسودے ضائع کر
دے جاندے نیں۔ نویں لکھن والیاں ٹوں جتے
رکھتا چاہیدا اے کہ ~~مسودے~~ مسودے
کوئی وی مسودا گھلن توں پہلاں اوہدی کاپی
رکھتا تھادی لہٹی ذمے داری اے۔

بکبل

جمیل احمد پال

شینفرڈ سکول دا ماحول بڑا عجیب تے ڈراؤنا سی۔ گھٹو گھٹ کنیل ٹوں پہلے دن انجے دا جاپیا۔ سرکاری نوکری دا ملنا اوہ بڑی وڈی نعمت سمجھ رہیا سی تے اوہدی سوچ سی کہ بھادیں ایہ ستویں گریڈ دی نوکری اے، پر فالتے دے جیون توں تاں چھٹکارا ہویا۔ بھادیں اوہ کافی پڑھیا لکھیا اے تے ایہ نوکری اوہدی تعلیم دے معیار دی نہیں پر فیروں کجھ نہ ہون نالوں کجھ ہونا بہتر اے۔

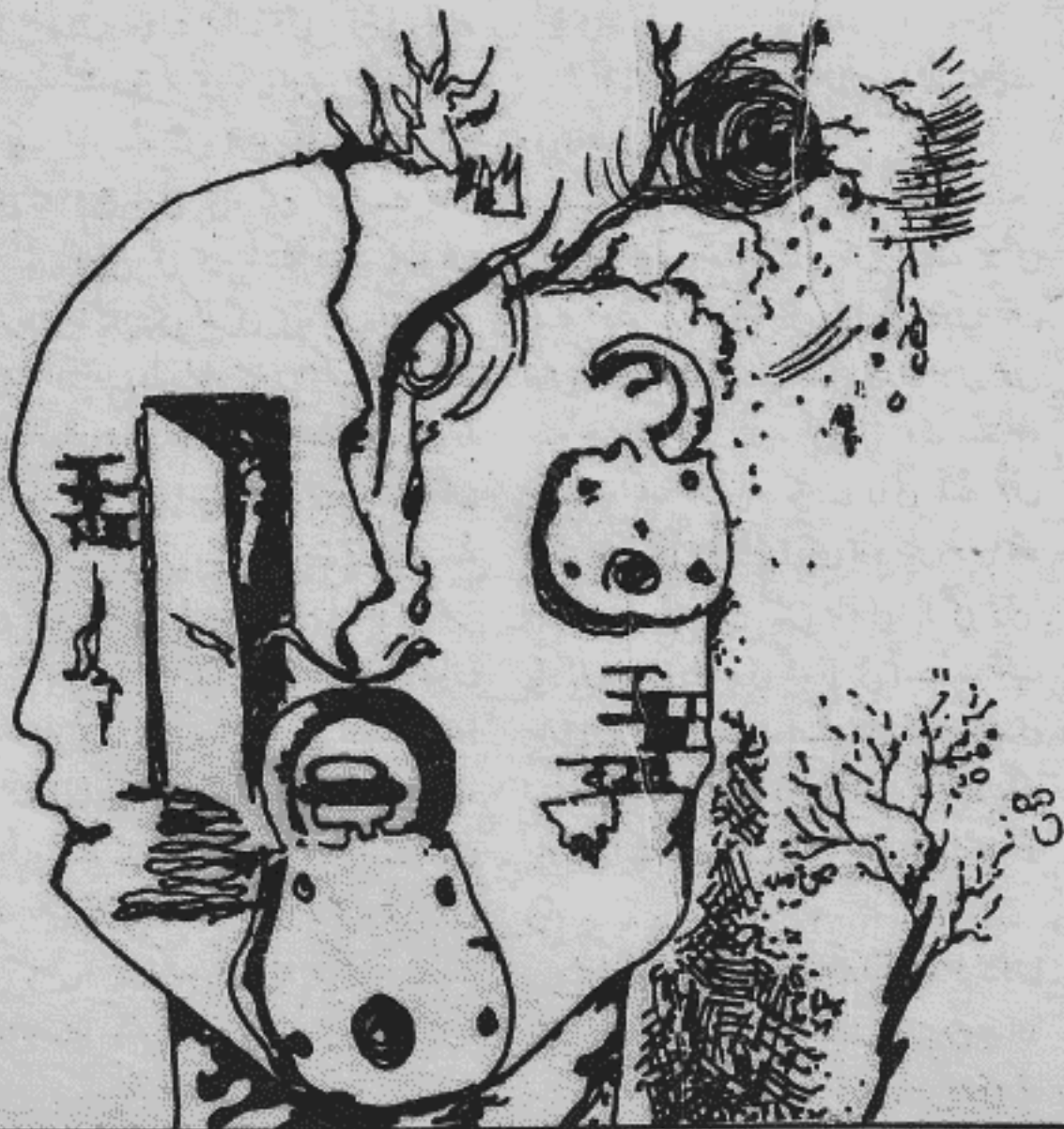
فالتے بھریا جیون ہنڈان دا کنیل ٹوں چنگا تجربا سی۔ کسے زمانے وچ اوہدا خیال ہوندا سی کہ کلم کئی جان ٹوں کوئی روگ نہیں ہوندا۔ ماں پو دا اوہ کلا کارا پتر سی تے ماں پو نالوں رابطا ٹھیاں اوہنوں کئی ورھے ہو گئے سن۔ خورے کھڑے حال وچ ہون گے اوہ۔ کدی کدی کنیل سوچدا۔ ایہ وی ہو سکدا اے کہ اوہ دوویں یاں اوہناں وچوں کوئی اک اوہنوں اڈیکدا اڈیکدا رت ٹوں پیارا ای ہو گیا ہووے پر انج دیاں گلاں سوچن دا کوئی فایدا نہیں سی۔ جہڑے حالاں وچ کنیل پچھلے دنیں رہندا رہیا سی، جے اوہدے ماپیاں ٹوں پتا لگ جاندا تے اوہناں نے انج ای دکھ تے غم نال جمان چھڈ جانا سی۔

اصلوں اوہ اپنا شر چھڈ کے ایس وڈے شر موقعے تے تعلیم دی تلاش وچ آیا سی۔ شروع شروع وچ، جویں کہ ہوندا اے، اوہدا خرچا پو ولوں آوندا رہیا۔ کنیل وی مہینے دوہتر مہینے پچھوں جا کے ماپیاں ٹوں مل آوندا۔ فیر ہولے ہولے اوہدا جانا گھٹ ہوندا گیا۔ اوکھے سوکھے

اوسہنے ایم اے کر لیا سی تے اوہر پو ولوں پیسے آونتا بند ہو گئے سن۔ ایم اے دی ڈگری لے کے جدوں کنیل واپس ماپیاں دل گیا تاں اوہنوں احساس ہویا کہ بڈھے پو ٹوں اپنا بھار ہور چکاتا کوئی انسانیت نہیں۔ ضدی اوہ شروع توں ہے سی۔ فیصلا کر کے واپس پریتا تے فیر کدی ماپیاں ٹوں ملن نہ گیا۔ اصلوں اوہنے ایہ سوچیا سی کہ جدوں تیکر اپنا کمان کھان جوگا نہ ہووے گا، ماپیاں ٹوں نہیں ملے گا۔ ایہ ضد اوہنوں مہنگی پئی۔ شروع شروع وچ اوہدے کول تھوڑے بٹ پیسے ہے سن۔ بڑی تنگی ترشی نال گزارا کر کے ویلا پاندا رہیا۔ جدوں پیسے ٹک گئے تاں اوہناں دو چار دوستاں دی واری آئی جہڑے پڑھائی کے ہاسٹل وچ اوہدے واقف بن گئے سن۔ کدی اک ٹوں ٹھگ کدی ڈوبے ٹوں۔ انجے زندگی چلن لگی۔ نال نال نوکری دی تلاش وی جاری رہی۔ یاراں بیلپاں نے اوہدے نال ہمدردی کردیاں ہویاں اک دو تھاں پرائیوٹ فرماں وچ نوکری لوایا دی تاں ایہ سلسلا مہینے دو مہینے توں ودھ نہ

چل سکیا۔ اوہدے، راہ دی سبھ توں وڈی رکاوٹ اوہدی ایمان داری سی۔ ایسے ایمان داری پاروں کئی وار اوہنوں فالتے کٹنے پنے تے اک ویلا اوہ وی آیا جدوں اوہدی بس ہو گئی۔ اوہنے سوچ لیا کہ اپنی زندگی ٹوں آپ مکا دینا ای بہتر اے۔ جس انداز دا جیون اوہ گزار رہیا اے، اوہدے نالوں موت ای چنگی۔ پر اوہ مر وی نہ سکیا کہ انسان ایس کائنات دی سبھ توں ڈیٹھ شے اے۔

پچھلے دو مہینے توں اوہ منصور کول رہ رہیا سی۔ منصور نال اوہدا سنگ پڑھائی کے بنیا سی۔ پڑھائی کے کنیل نے منصور نال بھائی کیتی سی تے اوہدا تھیس لکھن وچ اوہدی ایس انداز نال مدد کیتی سی جویں سارے دا سارا تھیس اپنے ہتھیں ای لکھیا ہووے۔ ایس پاروں منصور اوہدا کافی احسان مند سی پر پڑھائی ٹکتن گھروں دوویں کدی نہیں سن ملے۔ سبب نال اک دن، راہ جانڈیاں دوہاں دی ملاقات ہو گئی۔ منصور دا تعلق بھتے کھاندے پیندے پروار نال نہ سی، پر اجہیا ضرور سی کہ اوہدے گھر وچ

نوکر دے رہن واسطے اک دکھرا کمر بنیا ہویا سی۔ ایس کمرے دا بوہا باہر گلی وچ سی، نال ای نکا جھیا بیت الخلا سی تے انج ایہ کمر ہر لحاظ نال دکھرا سی۔ اوہیں دینیں منصور ہوراں دے گھر کوئی وی نوکر نہیں سی ایس لئی منصور نے کنیل توں ایس کمرے وچ ٹھہرن دی پیش کش کیتی جو کنیل نے ثرت منظور کر لئی۔ باقی کھان پن دا مسئلہ کنیل دا اپنا سی۔ اک وار اک رسالے وچ پروف ریڈنگ دا کم کر کے اوہنے کچھ کمائے۔ اک وار کچھ ترچے دا کم مل گیا۔ امتحان بیڑے آئے تاں دو مہینے لئی اک ٹیوشن دی ملی پر ایہ سبھ کچھ ایسا نہیں سی کہ دو ڈنگ دی روٹی کھا کے کنیل کول مایاں توں ملن جان دا کرایا ای وچ سکدا۔

اپنے ماڑے حالات وچ جدوں شیئرفرڈ سکول وچ نوکری ملی تاں اوہنوں لگا جو ایس اوہنوں جنت جان دا ٹکٹ مل گیا ہووے۔ منصور نے اپنے پیو دے اثر رسوخ نال کنیل توں ایہ ملازمت دوا کے اوہدے احسان دا بدلا لہ وتا سی۔ سکول ماسٹری، جو ایس وی سی، کنیل دے سفنیاں دی پورتی سی۔ مناسب تنخواہ ملن نال اوہ اپنے بہت سارے سفنے پورے کر سکے گا۔ ٹھیک اے کہ نوکری تعلیم دے لحاظ نال مناسب نہیں پر اک تحفظ تاں ہے۔ جیکھے مرن توں تاں بچا ہویا۔ اوہ ایہ نوکری کرن دے نال نال بہتر نوکری دی تلاش کروا رہوے گا۔ ہن اوہنوں جاپیا جو ایس زندگی دا رنگ رات وانگوں سیاہ نہیں سکوں امیدے وچ ڈھندلے ڈھندلے ہور رنگ وی ہے نہیں۔ ٹیلے، پیلے، لال، گلابی، ہرے تے کیسری رنگ.....

شیئرفرڈ سکول عجیب سکول سی۔ ہے تاں ایہ سرکاری سکول سی پر بنیادی طور ایہ انگ ہن تے اپانچ پڑھیاں واسطے بنایا گیا سی۔ امیدے وچ اوہ بال پڑھدے سن جہڑے جسمانی طور بچل سن۔ سکول دے ایس انداز بارے سکول دے ہیڈ ماسٹر ہوراں کنیل توں پہلے دن ای ایہ دس وتا سی کہ انگریزاں دے زمانے وچ عام سکولوں دے نال نال دو ہور انداز دے سکول

بنان دا فیصلہ وی کیتا گیا سی۔ اک ذہنی طور بچل بالوں لئی تے دو جا جسمانی بچل بالوں لئی۔ انگریز سمجھدے سن کہ جہڑے بال حادثے یاں کے پیدائشی کارن توں بچل یاں انگ ہن ہو جاندے نیں، اوہ نارمل بالوں وچ رہن نال کنیائی گنجھل تے احساس کمتری دا شکار ہو جاندے نیں۔ ایہے بالوں توں جوان ہون تیکر دکھرا رکھ کے ایہے ادارے وچ تعلیم دینی چاہیدی اے جتھے سارے ای بال بچل ہون۔ انج اپنے ورگیاں وچ رہ کے بالوں وچ کنیائی گنجھل پیدا ہون دی تھاں اک ڈوبے دے ڈکھ سکھ دا احساس کرن دا جذبا پروان چڑھے گاتے وڈے ہو کے اوہ نارمل زندگی گزارن دے قابل ہو جان گے۔

ایس صلاح اُتے عمل وی ہون لگا۔ شیئرفرڈ سکول ایسے سنگلی دا اک گھرا سی۔ ایہو جے سکول ہر شہر وچ قائم کیتے جاتے سن پر ہویا ایہ کہ جہڑا انگریز انفر ایس سلسلے وچ بنیادی کردار ادا کر رہیا سی، اوہ آپ چھت توں ڈگن پاروں بچل ہو گیا۔ اوہیاں دوویں لٹاں ٹٹ گنیاں سن جہدے سٹے وچ اوہ سرکاری نوکری کرن دے قابل نہ رہیا تے اوہنوں ریٹائر کر دتا گیا۔ فیراہیہ منصوبا وی مٹکا دتا گیا پر شیئرفرڈ سکول قائم رہ گیا۔ ایس ویلے ایس سکول توں بنیاں سو سال توں دودھ ہو گئے سن تے امید روایت سی کہ امیدے وچ صرف بچل بالوں توں ای داخلہ لدا سی۔ البتہ استاد کدی کوئی اجیا وی آجاندا سی جہڑا نارمل ہووے۔ ایہدا کارن وی ہیڈ ماسٹر ہوراں دے بقول ایہ سی کہ ایہ مجبوری پاروں سی، کیوں سپہ نشیاں لٹاں باہواں والے بہت گھٹ بندے تعلیم دین والے پاسے آوندے سن۔

ایہ ساریاں گٹاں کنیل توں بعدوں پتا لگیاں۔ سبھ توں پہلاں اوہدا ٹاکرا سکول دے جہڑا سی تے فیبر ہیڈ ماسٹر ہوراں نال ہویا۔ اوہ اپنا اپناٹمنٹ لیٹر جیب وچ پائی سکول بارے پچھدا پچھاندا اوس گلی وچ اپڑیا جہدے وچ ایہ سکول قائم سی۔

گلی انج دیران سی جو ایس اوتھے فریڈیاں دا

راج ہووے۔ سویر دے توں وجن والے سن پر کے طرحاں نہیں سی لگدا کہ اوس گلی وچ کوئی سکول وی سی۔ عام سکولوں دے اُلٹ ایس سکول دوالے کوئی جنگلا یاں گرل نہیں سی۔ جیل وانگ اُچی کندھ سی جہدے وچ اک نکا جھیا کالے رنگ دا اکرا بوہا سی جہدے اُتے انگریزی وچ ”شیئرفرڈ سکول“ دے لفظ لکھے ہوئے سن۔ بوہا تے اُتے لکھے ہوئے اکھر دوویں ای بری طرحاں زنگال کھادے ہوئے سن۔ بوہا بند سی جہڑا کئی وار کھڑکان گروں اک ڈراؤنی صورت والے بندے نے کھو لھیا۔ کنیل اوہدی شکل دیکھ کے اک وار تاں ڈرا ہی گیا۔

”کیہ گل اے؟“ ڈراؤنی شکل والے نے بڑی کھرھوی اواز نال پچھیا۔ اوہدے چہرے اُتے ہڈیاں انج اُبھریاں ہوئیاں سن کہ ماں دا نال نشان وی نہیں سی دسد۔ ہڈیاں دے اوس ڈھانچے وچ کوئی اجھی گل ضرور سی جہڑی بندے توں ڈرا دیندی سی۔

”میں ہیڈ ماسٹر ہوراں توں ملتا اے“ کنیل نے دل وڈا کر کے آکھیا۔

”کیوں ملتا اے؟“ اگوں اوسے کھرھوی اواز نال سوال ہویا۔

”میں ایس سکول وچ توں ماسٹر آیا آں“ کنیل نے جواب دتا۔

ڈراؤنے چہرے والے نے کنیل توں بر توں لے کے پیراں تیکر غور نال دیکھیا۔ فیراک لی ”اوووووہ.....“ اوہدے موہوں نکل تے اوہ بوہا بند کر کے اندر غائب ہو گیا۔ کنیل دوچہتی دا شکار ہو گیا۔ اندر جاوے یاں نہ جاوے؟ کیہ کرے؟

تھوڑی دیر بعد اوہ بوہا فیر کھلیا۔ ”آؤ“ وی اواز نال اوہی ڈراؤنے چہرے والا فیر ساہنے سی۔ کنیل اوہدے مگر مگر بوہے وچ داخل ہو گیا۔

بوہے دے اندر جانڈیاں ای کنیل توں لگیاں جو ایس اوہ کے دکھری دنیا وچ آ گیا ہووے۔ باہر گلی وچ مارچ مہینے دی چمکیلی تے ہواناں بھری ہوئی ڈھپ سی پر بوہے دے اندر آوندیاں ای اوہنوں لگا جو ایس ایہ ادھ سردیاں دا کوئی مہینا

سی۔ فضا وچ سلھ تے ٹھنڈک دے بھرویں
احساس دے نال نال عجیب جی اچھاہن وی
کھلری ہوئی سی۔ جویں مچھی دی ڈکان وچ
ہوندی اے۔ عجیب جی اُلی ورگی بو....

سکول دی عمارت وی بڑی تنگ جی سی۔
کندھاں اُتے ہرے رنگ دی اُلی لگی ویکھ
کے کنیل توں جاپیا کہ ہریا سے پسری بودا کارن
ایہو اُلی اے۔ ہیڈ ماسٹر دا کرا وی عجیب تنگ
تے انھیر کوٹھڑی ورگا کرا سی۔ کسے پاسے کوئی
بلب نظر نہیں سی آ رہیا۔ شاید بجلی گئی ہوئی
سی۔ کنیل توں کجھ وی نہیں سی دکھال دے
رہیا۔

”بیٹھو“ دی اواز نال اوہ ترہک گیا۔
اوہنوں احساس ہویا کہ اوہ اک میز دے اک
پاسے کھلوتا سی جتنے اوہے کمرے توں گھیریا ہویا
سی۔ میز دے دوجے پاسے ہیڈ ماسٹر صاحب بیٹھے
سن (ایہ کنیل دا اندازا ای سی) ہیڈ ماسٹر ہوراں
دے چرے اُتے دھپ والی کالی عینک سی۔
کنیل دیاں نظراں انھیرے دیاں کجھ کجھ عادی
ہو گئیاں سن تے اوہ حیران سی کہ ہیڈ ماسٹر
ہوری ایس انھیر کمرے وچ کلا عینک لا کے
اوہنوں کویں ویکھ سکدے نیں۔ اوہ چپ کر
کے بہ گیا۔

”تئیں نویں ماسٹر جی او؟“ اوہناں نے کنیل
توں پچھیا۔

”جی آ“ کنیل نے مختصر جواب دتا۔
”وکھاؤ اپنا اپائنٹمنٹ لیٹر“ ہیڈ ماسٹر ہوری وی
فورن ای مطلب گل اُتے آگے۔

کنیل نے لہتی جیب وچوں لیٹر کڈھیا تے
اوہدیاں تمواں کھولھ کے ہیڈ ماسٹر ہوراں توں
تھما دتا۔ ہیڈ ماسٹر ہوراں اوہ لیٹر پھڑپھڑاتے پڑھن
لگ پئے۔ کنیل خوفزدہ ہو گیا۔ اپنے انھیرے
وچ تاں اوہ آپ عینک توں بنا وی نہیں پڑھ
سکدا، ایہ بندا کویں پڑھ سکدا ہووے گا۔ شاید
ایہ پڑھن دا تاثر دے رہیا اے۔ کنیل نے
سوچیا۔

”تماڈا نال مسٹر کنیل اے؟“ ہیڈ ماسٹر
ہوراں پچھیا تاں کنیل دے خوف وچ وادھا ہو
گیا۔ ہیڈ ماسٹر پڑھن دا تاثر نہیں سی دے رہیا

سکول اوہ پڑھ سکدا سی۔ پر کویں؟ ایس
انھیرے کمرے وچ؟؟ تے اوہ وی کالی عینک لا
کے؟؟؟

”تئیں برسرکول چلے جاؤ۔ نال دے کمرے
نالوں اگلا کرا۔“ اوہناں نے کجھ ہتھ نال اشارا
کیتا تاں کنیل نے ویکھیا کہ اوہناں دے ہتھ
وچ انگلاں کوئی نہیں سن، صرف تلی ای سی۔
اوہ چپ چاپ اٹھیا تے ہیڈ ماسٹر ہوراں کولوں
اپنا لیٹر پھڑکے باہر نکل آیا۔

برسرہوری خورے انگ ہین سن کہ نہیں،
کنیل فیصلانہ کر سکیا۔ اصلوں اوہناں دے انگ
پیر سارے سلامت سن پر ایہدے باوجود
اوہناں توں ”نارمل“ نہیں سی سمجھیا جاسکدا۔
اوہناں دے چرے اُتے ٹھوڈی نال دی کوئی
شے مڈھوں نہیں سی، ہتھلے بلھے توں تھلے
ڈھلوان ورگی گردن شروع ہو جاندی سی۔
اوہناں دے کن وی اپنے وڈے وڈے سن
چنناں نوں ویکھ کے چاچھو دے کھلے
کھنجاں دا خیال آوندا سی۔ اُج اوہ وی ہیڈ ماسٹر
ہوراں وانگ ای گھٹ بولے نکلے۔ تعارف
مگروں اوہناں نے کنیل کولوں اپائنٹمنٹ لیٹر
پھڑپھا، فیراک رجسٹر تے کجھ فارم کڈھے۔ کئی
ای دیر اوہ فارم پڑھ کرے رہے، رجسٹر وچ وی
کجھ لکھیا تے فیر کنیل نال مخاطب ہوئے۔

”ایچھے سائن کر دیو“ اوہناں نے کانڈ اُتے
اک تھاں انگلی رکھ کے کانڈ اوہدے سامنے کر
دتا۔

کانڈ اُتے ”جائنگ رپورٹ“ دی سرخی
ویکھ کے کنیل نے ہور کے اندراج توں پڑھن
دی کوشش نہیں کیتی تے چپ چاپ سائن کر
وتے۔ چار کاپیاں اُتے سائن کران مگروں
اوہناں نے رجسٹری کنیل دے اگے کر دتے
رجسٹر دے صفحے اُتے اک تھاں انگلی رکھ دتی۔
کنیل نے اوتھے وی دستخط کر دتے۔ سارا کجھ
انج ہو رہیا سی جویں کنیل اُتے کسے نے پٹانزم
کر دتا ہووے۔

”بس ٹھیک اے، ہن تئیں ہیڈ ماسٹر
ہوراں کول واپس جاؤ“ برسرہوراں کنیل توں
ہدایت کیتی۔ کنیل اک وار فیر ہیڈ ماسٹر ہوراں

دے کمرے وچ سی۔

”بیٹھو“ ہیڈ ماسٹر ہوراں فیر آکھیا۔ لگدا سی
اوہ ہر بندے نال تے ہر وار پہلا لفظ ایہو
بولدے سن۔

پر ایس واری اوہ تھوڑا نہیں بولے۔
خورے اوہناں دے خیال وچ جائن کرن
مگروں کنیل اوہ نہیں سی رہیا سکوں اوہناں
دے سکول دا اک ممبر بن گیا سی تے سکول ممبر
نال اوہ ہر گل کر سکدے سن۔ سکول بارے
بنیادی گلن دن دے نال نال اوہناں نے
کنیل توں ایہ وی دسیا کہ سکول وچ پڑھیاں
دی کتنی ڈیڈھ سو توں کجھ اُتے سی۔ ایہ سکول
پچھویں تک سی تے انگریزاں دے ”لوئرڈل“
سکولوں دی یادگار سی۔ سکول وچ ہیڈ ماسٹر
ہوراں توں تے آپ کنیل توں رلا کے ایس
ویلے نکل ست ماسٹر سن چنناں توں دکھ ہاشل
دی انچارج مس سونیا وی سن۔ سکول وچ داخلا
لین والے سارے ای بال بچل ہوندے سکوں
داخلے واسطے بنیادی شرط وی ایہو ای سی۔
ماسٹراں واسطے وی بچل ہونا اک وادھو ”خوبی“
سمجھی جاندی سی۔

ہیڈ ماسٹر ہوری کوئی ادھا گھنٹا کنیل نال
گلاں کر دے رہے۔ ایس دوران اوہناں نے
اوتے ڈراؤنے چپڑا سی ہتھوں کنیل توں چاہ
وی پائی۔ سخت کالی تے زہر وانگ کوڑی چاہ
کنیل نے ایس پاروں اوکھے ہو کے پی لئی کہ
انج سکول وچ اوہ اپلا پہلا دن سی تے چاہ دانہ پینا
بد اخلاقی سمجھیا جاندا۔

”ہن تئیں جاؤ، کل سویرے اٹھ وجے آ
جانا، باقی کم کل کراں گے“ ہیڈ ماسٹر ہوراں بنا
کوئی اشارا دتے، لجن چیت کنیل توں آکھ دتا۔
حیران پریشان کنیل اٹھ کھلوتا۔ واپس آوندیاں
اوہ لہتی بزدلی پاروں اپنے آپ توں منددا آ رہیا
سی۔ ایڈے ڈر دی کیہ گل اے؟ ہے تے اوہ
سارے انسان ای نیں۔ جے بچل ہوئے تاں
کیہ اے، بندیاں کولوں ڈرنا کانڈا؟ مسان مر
کے نوکری ملی اے، ہن ہر نل اُتے گزارا کرنا
اے۔ ہو سکدا اے مبینا دو مبینے توں کوئی ہور
چنگی نوکری مل جاوے، اوہوں ایہ چھڈ دیاں گا۔

دو چار دنوں وچ ای کنیل سکول دا چنگا جاو
 ہو گیا۔ ہیڈ ماسٹر ہوریاں اوہنوں پیش کش کیتی
 سی کہ جے اوہ چاہوے تاں سکول دے اندر
 ای رہائش رکھ لوے۔ سکول دی نکی جہی
 عمارت دو منزلی سی۔ تھلڑی منزل وچ ہیڈ ماسٹر
 ہوریاں دا دفتر دو بے دفتر تے پہلی توں تہی
 تک دیاں کلاسوں لگدیاں سن۔ ایسے منزل دے
 اخیر اُتے ماسٹراں دے رہن واسطے کئی کئی
 کمرے وی سن۔ اُپرلی منزل وچ چوتھی توں
 چھویں جماعت دے نال نال سکول ہاسٹل تے
 باورچی خانہ وی سی۔ اُتلی منزل توں جان واسطے
 جے ہتھ تھک تے انھیریاں پوڑھیاں سن جد کہ
 کبے ہتھ ہسپتالاں وانگ لئی ڈھلانی راہ وی سی
 تاں جے ویل چمڑ درگیاں چیزاں وی سوکھیاں
 نال اُتے جاسکن۔

کنیل توں پتا لگ گیا سی کہ ہیڈ ماسٹر ہوری
 نظر ولوں لگ بھگ رہے ہوئے نہیں۔ اوہ اتھے
 تاں نہیں سن پر اتھے نالوں مسال ای گھٹ
 سن۔ اوہناں نے اندازے نال ہر کم کرن دی
 پریکٹس کر لئی ہوئی سی۔ عجیب گل ایہ کہ
 اوہناں دیاں اکھاں اُلو وانگ سن۔ روشنی وچ
 اوہناں توں کجھ وی نہیں سی دسد پر انھیرے
 وچ اوہ چنگا بھلا دیکھ لیندے سن۔ ایہو کارن
 اے کہ اوہناں توں اپنے کمرے وچ بلب بالن
 دی لوڑ نہیں سی ہوندی۔ ایس اکشاف اُتے
 کنیل دل ای دل وچ بہت ہسیا۔ اوہ ایویں ڈریا
 پایا سی۔ بلب نہ باننا تاں ہیڈ ماسٹر ہوریاں دی
 مجبوری سی۔

کنیل توں پہلے ای دن ایہ وی پتا لگ گیا کہ
 ایس سکول وچ آکے اوہ تک کے لوکاں وچ کھو
 بن گیا اے۔ اوہنوں چاہیا جوہں اوہ کے ہور
 دنیا دا واسی اے۔ پورے سکول وچ اوہ کلم کلا
 بندہ سی جہڑا نارمل سی۔ جدوں پہلے دن اوہ
 پوڑھیاں چڑھ کے چوتھی کلاس وچ گیا تاں
 اوہنے دیکھیا کہ بالوں وچ کوئی وی اجہیا نہیں
 جمدے پورے انگ پیر سلامت ہون۔ کلاس
 وچ اوہناں دے سامنے کھلو کے اوہنے محسوس

کیتا کہ ساری کلاس دے بال اوہنوں نفرت
 تے حسد نال دیکھ رہے نیں۔ اوہ جو اوہناں دا
 استاد سی، پورے انگ رکھدا سی۔ کیوں؟
 اوہنوں ایہ سوچ کے بہت زیادہ کوفت جاپی کہ
 ہن اوہنوں ہر روز ای لیہناں نفرت تے حسد
 بھریاں نظراں دا نشانہ بننا پیا کرے گا۔

شاف روم ہاسٹل دے نال ای سی۔ سکول
 دا ویلا سویر اٹھ توں شام چار بجے تک دا سی۔
 ڈپہر اک بجے ادھی چھٹی ہوندی تے
 سارے پڑھیاں تے استادوں توں لچ ملدا
 سی۔ استادوں دا لچ شاف روم وچ ای ہوندا۔
 شاف روم وچ ای کنیل دا اپنے نوین کارنگیاں
 نال تعارف ہويا پر ایہتے وی اوہنوں اوہناں ای
 نظراں دا ساہنا کرنا پیا جہڑیاں اوہ کجھ دیر پہلاں
 تک کلاس روم وچ دیکھدا آیا سی۔ کلاس روم
 دے بالوں توں تاں خیر اوہ کسے نہ کسے ڈھنگ
 پر چا سکدا سی پر ایہتے کئی عمر دے سنگیاں دے
 سامنے اوہ کیہ کردا۔

ماسٹراں وچوں دو ماسٹر ویل چمڑ اُتے لچ
 کرن آئے سن۔ ایہ سن تہی جماعت دے مسٹر
 لچ تے ڈوہی جماعت دے مسٹر لپ تے
 ماسٹر دجام۔ ہوریاں دی کھی بانہ ڈھوں غائب
 سی تے اوہدی تھاویں کوٹ دی استین لک رہی
 سی۔ دو ماسٹر ناش تے رسیک اجے سن
 جہناں دی اک اک نکی لٹ گڈے تھلوں
 کٹی ہوئی سی۔ اوہ لاشی دا سہارا لے کے آئے
 سن۔ پتا لگا کہ چھویں ماسٹر دیمان ہوری بیماری
 پاروں اج کل سکول نہیں آ رہے۔ کنیل دا
 اندازا سی کہ اوہ وی کسے نہ کسے پاسیوں بچل
 ہون گے، بعد وچ ایہدی تصدیق وی ہو گئی۔

ہاسٹل دے باورچی خانے وچ دو باورچی سن
 تے اوہ دوویں دی گونگے سن۔ مس سونیا توں
 جمدناں پہلے دن سن کے کنیل دا خیال سی کہ
 شاید اوہ ایس سکول دی اکو اک موٹہ چت
 لگدی سوانی ہووے گی، دیکھ کے کنیل توں
 بڑی مایوسی ہوئی۔ ایس ”مس“ دی عمر ٹھہ توں
 کوئی دو تین سال ای گھٹ ہووے گی۔ اوہدی
 تک دی بناوٹ انج سی کہ اوہنوں لچ مونی
 آکھیا جاسکدا سی۔ اوہدیاں اکھاں تک توں جے

کبے بہت دور دور سن تے جی اکھ مصنوعی سی
 جمدناں مصنوعی پن اکھڑ اکھڑ کے اپنا اظہار کردا
 سی۔

نال دے کمرے وچ ای سکولی بالوں توں دو
 شغلاں وچ لچ دتا جا رہیا سی۔ اتی دے لگ
 بھگ بال ایس ویلے وی اوتھے لچ کر رہے سن
 پر کمال ایہ کہ نال دے کمرے وچوں بھانڈیاں
 دے ذرا ماسا کھڑکار توں سوا اُچا بولن دی آواز
 تاں کیہ، چڑی دی چوں وی نہیں سی آ رہی۔
 ایہو جی چپ کنیل نے کجھ دیر پہلاں اپنی
 کلاس وچ وی خوفزدہ ہو کے محسوس کیتی سی۔
 بچے ہون پر رونق تے رولانہ ہووے، ایہ کنا
 غیر فطری ہوندا اے، کنیل نے ایہ گل پہلے دن
 دیکھی۔

”سراڈی منزل دا چھوواں کمرہ تھادی کی
 محسوس کردا اے“ اناش ہوریاں اپنی وڈھی
 ہوئی لٹ توں دوہی لٹ دے گوڈے اُتے
 رکھدیاں آکھیا۔ ”ایس سکول دے ماسٹر سکول
 وچ ای رہائش رکھدے نیں۔ تھیں کتے بندے
 اجے اوہ جڑے اچے باہروں آوندے او“

”اچے تاں لیہناں دا پہلا دن اے، چھیتی
 ای ایہتے لیہناں دا دل لگ جاوے گا“ رسیک
 ہوریاں گل وچ جھٹ لیندیاں آکھیا۔ ”تے فیر ایہ
 ایہتے رہائش واسطے درخواست دین گے“ رسیک
 ہوری کھڑ دی لٹ انج چب رہے سن جوہں
 اپنی لنگڑی لٹ دا انتقام لے رہے ہون
 کنیل کجھ نہ بولیا۔ اوہ وچوں ڈریا ہويا سی
 تے کجھ وی نہیں سی بولنا چاہندا۔

”کیہ خیال اے تھادی دل ایہتے لگ جائے گا
 تاں“ مس سونیا نے وی گل بات وچ اپنا جھٹا
 پایا۔

”کیوں نہیں لگن لگا، بھلا پہلاں کدی انج
 ہويا اے کہ جہڑا ساڈے سکول آوے، اوہدا
 دل ایہتے نہ لگ جائے۔ دجام۔ ہوریاں پورے
 یقین نال آکھیا۔

”آہو جی کیا باتاں نیں ساڈے سکول
 دیاں“ رسیک ہوریاں موٹہ چلانڈیاں فیر آکھیا۔
 کنیل اُتوں اُتوں مسکراندا ضرور رہیا پر
 اندروں سر توں لے کے پیراں تیک کتب گیا

سی۔ ڈرن والی گل اکا کوئی نہیں سی پر فیروی
 لاک ڈر جہیا اوہدے اندر بیہ گیا۔ اوہنوں لگ
 رہیا سی جویں کوئی اوہدے اندروں آکھ رہیا
 ہووے ”توں لیہناں ساریاں نالوں دکھرا ایں“
 توں لیہناں ورگا نہیں ایں، تینوں ایہتے نہیں
 رہنا چاہیدا۔“

مہینا مکدیاں مکدیاں کنیل نے فیصلا کر لیا
 سی کہ اوہ اک تخواہ لین مگروں ایہ ملازمت چھڈ
 دیوے گا پر جدوں پہلی تاریخ توں اوہدے ہتھ
 وچ نیلے ہرے نوٹ تھمائے گئے تان اوہنوں
 اپنا فیصلا بدلنا پیا۔ مگر جانیاں اوہ سوچ رہیا سی
 کہ ڈرن والی کھڑی گل اے؟ ٹھیک اے کہ
 ایہ سارے بچل لوک میرے آل دوالے نہیں
 جس پاروں مینوں اک عجیب جہیا احساس ہر
 ویلے رہندا اے پر ایہدے وچ ڈر دا عنصر
 کتھوں آگیا؟ ایہ وی ٹھیک اے کہ بچل ہون
 پاروں ایہ سارے دے سارے لوک کنیائی
 کھنجل دا شکار نہیں، کلاس دے بال وی مینوں
 ناپسند کردے نہیں پر بھکھے مرن نالوں تان ایہ
 حالت بہت چنگی اے۔ نفرت بھرا جیون بیت
 کرنا مرن نالوں تے چنگا ای اے۔ اج جہڑی
 تخواہ ملی اے، ایہ تان سمجھو اوہے نفرت توں
 سارن دا سنا اے۔ لگی لگائی نوکری توں لت
 مارنا بڑی بے وقوفی ہووے گی۔ مینوں تویں
 نوکری ملن تک ایہتے نوکری توں چالو رکھنا
 چاہیدا اے۔ ایہ میری مجبوری اے۔ اپنی مدت
 مگروں اپنے پیسے وکھنے نصیب ہوئے نہیں۔
 اک دو دنوں توں چھٹی لے کے ماہیاں دل
 جاواں گا۔ خورے وچارے کھڑے حال وچ
 ہون گے؟ نالے مینوں ماہوس ہون وی کیہ لوڑ
 اے، سرکاری نوکری اے، میں ٹرانسفر کروا کے
 کسے ڈوچے سکول وی تے جا سکنا آں۔ سکوں
 کل ای ٹرانسفر واسطے درخواست دے دیاں گا۔
 چنگا اے کہ اپنے آبائی شہر ای ٹرانسفر کراواں،
 بڑھے ماں پو دی سیدا وی مینوں کرنی چاہیدی
 اے۔ ماہیاں بارے سوچ کے اوہدیاں اکھاں
 وچ اتھرو آ گئے۔

اگلے دن چھٹی ویلے کلاس پڑھا کے

پوڑھیاں لتھدیاں وی اوہ ایہی سوچ رہیا سی کہ
 اچے نوکری چھڈنا حماقت ہووے گی۔ پوڑھیاں
 چڑھدیاں لتھدیاں اوہ سدا کلا ای ہوندا سی۔
 اوہدے اُتے نوکری دے شروع دے دنوں
 وچ ای ایہ ہولناک انکشاف وی ہو گیا سی کہ
 ایس سکول وچ کوئی بندا وی پوڑھیاں چڑھن
 دے قابل نہیں۔ جنہاں نے اُپرلی منزل جانا
 آوتا ہوندا سی، اوہ لمی ڈھلانی راہ ورتدے سن۔
 لتاں توں معذور تے ویل چڑاں اُتے بیٹھن
 والے بھلا پوڑھیاں چڑھ وی کیوں سکدے
 سن؟ ایس سکول وچ پوڑھیاں ورتن دے
 قابل صرف کنیل ای سی۔

معمول مطابق پوڑھیاں وچ اخیرا چھایا ہویا
 سی پر کنیل اج اگے نالوں ودھ کے ڈریا ہویا
 سی۔ اوہدی چھبویں حس چیک چیک کے اوہنوں
 پوڑھیاں ورتن توں روک رہی سی۔ اوہنے
 دل توں ڈاڈھ دتی تے اپنے خوف توں لہنی
 ودھی ہوئی حس دا سنا تھہ کے پوڑھیاں لہن
 لگ پیا۔ اچے دو پوڑھیاں ای لتھیاں سن کہ
 اوہنوں مگروں کوئی بڑک جہی سٹائی دتی۔ اوہ
 چوٹا، کے پچھتے پرت کے تکن لگیا پر ایس توں
 پہلاں کہ کجھ دیکھ سکدا، کے مضبوط ہتھ نے
 اوہنوں پورے زور نال دھکا دتا۔ انتہائی ڈر تے
 دہشت پاروں کنیل دے موہوں اواز وی نہ
 نکلی تے اوہ پوڑھیاں وچوں جویں اُڈا ہویا
 پوری قوت نال زمین دے کپے فرش اُتے جا
 ڈگا۔ بے ہوش ہون توں پہلاں اوہنے اپنے لک
 وچ زور دا کڑکاڑ سنیا۔ اوہدے موہوں صرف
 اک چیک نکلی.....

سکول دا چڑا سی چیک سن کے دوڑیا، برسر
 ہوری وی آ گئے۔ سکول دے اک دو
 پڑھیاراں نال، جہڑے لتاں ٹھیک ہون پاروں
 ٹر پھر سکدے سن، رل کے کنیل توں چکیا گیا،
 اک منجی اُتے پایا گیا تے فیروہنوں ہسپتال لے
 گئے۔ ہسپتال وچ ایکسے پاروں پتا لگا کہ کنیل
 دی ریڑھ دی ہڈی دو تین تھاں توں ٹٹ گئی سی
 تے ایس انداز نال ٹٹی سی جدا جڑنا ممکن نہیں
 سی۔ کنیل ڈھائی مہینے ہسپتال پیا رہیا، ہسپتال
 والیاں نے سینٹرفر سکول دے عملے دے علاج دا

ادھا خرچہ معاف کیتا ہویا سی۔ کنیل دے علاج
 دا باقی ادھا خرچہ سکول نے چکیا۔

ڈھائی مہینے مگروں کنیل واپس سکول آیا۔
 ہن اوہ ویل چڑ اُتے سی تے لہنی بجلتا توں
 ذہنی طور قبول کر چکیا سی۔ ایہو ویل چڑ ہن
 ساری عمر واسطے اوہدا مقدر سی۔

ہیڈ ماسٹر ہوری بڑے تپاک نال ملے۔
 ”آؤ جی کنیل صاحب! ہن تہاڈی صحت دا
 کیہ حال اے؟“ اوہناں دے لہجے توں لگدا سی
 جویں اوہ کنیل توں مڑ دیکھ کے بڑے خش
 ہوئے نہیں۔

”بڑی خش تے شکرگزاری والی گل اے
 کہ تہیں ٹھیک ہو آئے اوہ سکول دا سارا عملا
 تہاڈوں بڑا یاد کروا رہیا اے۔ سارے اُستاد تے
 پڑھیار تہاڈوں یاد کردے سن۔ اوہ تہاڈوں مل
 کے بڑے خش ہون گے“ ہیڈ ماسٹر ہوراں
 آکھیا۔

حساب وچ کنیل صرف اُداسی نال مسکرا
 کے رہ گیا۔

”یاد آیا“ ہیڈ ماسٹر ہوری فیر کمن لگے۔
 حادثے توں دو دن پہلاں تہیں ٹرانسفر دی جہڑی
 درخواست دتی سی، اوہ اچے میں اپنے کول ای
 رکھی ہوئی اے۔ سو کیہ اوہنوں اگے فارورڈ
 کردیاں؟“

”سر میرا خیال اے رہن ای دیوے لگدا اے
 میرا وی ایہتے دل لگ گیا اے۔ میں ایہتے سدا
 واسطے رہنا پسند کراں گا“ کنیل نے آکھیا تے فیر
 ویل چڑ توں چلاندا ہویا اپنے سنگیاں توں ملن
 چلا گیا۔ اوہ سوچ رہیا سی کہ کل سکول وچ
 رہائش واسطے وی درخواست دے دیوے گا۔

○○

لاہور وچ **مصیر انسٹیٹیوٹ**
 کتاب ترجمہ، میاں جمیبرز
 ٹیپل روڈ

ہمدے ہمدے رہن ہمیشہ ہنرے پاڑے پاون لوک
اوتھے ایچھے موجاں مانن بے شک راوی جاون لوک
پیار دی بیٹا وچ ہننا دے دھکے دھوڑے کھاندی اے
بیلیاں دے وچ پھوریاں کھاون اس دنیا دے راون لوک
صدق یقین دا ٹھوٹھا پھڑ کے عاشق پھروے گلیو گلی
مہر وفا توں وا بھئی دُنیا منگیاں خیر نہ پاون لوک
وچ چوراہے ڈیرا لایا، محبوباں دے دیکھن لئی
دیریاں راہ وچ پھاپیاں گڈیاں، نہ آون نہ جاون لوک
کتھے اچ منصور تے سرد، کتھے ٹوہر ملنگاں دے
جس دے گل وچ رسا پئے جائے، سولی پھڑ چڑھاون لوک
بہر وصال دے جھکڑے اندر دل دا جھکا ہویا چوڑ
ایدھر اگ نہ بہر دی بھڑکے اودھر لٹو لاون لوک

○ فدا بخاری

میرے شہزادے کردے پئے نہیں تیرھواں تال انھیرے
خبرے ایتموں کد کتے نہیں ایہ چنڈال انھیرے
مڈتاں ہویاں اچ اکیاں ٹوں ریکت سورج دی پئی اے
ہن تال مینوں، پل دی جلن صدیاں سال انھیرے
چانن خاطر اگ محارت نے گھر ٹوں اگ چا لائی
اچ چانن دا پا چھڈیا اے تھینہ وچ کال انھیرے
اوتھناں کالی رات بنیرے تے کیہ دیوا دھرتا
جھولی گھت کے پالے ہودن ہنرے بال انھیرے
کتھے گئے اود تیرے جذبے سورج سرجن والے
ہن کردے نہیں آ کے میتھے روز سوال انھیرے
رات مقدر والیو! کدھرے مڑ کے بھل نہ جانا
مڑ چانن دا اُمدے پئے نہیں سنگھنا جال انھیرے
میری ہر اک شام اے یارو اچ وی شام غریباں
سڑے خیمے، زلڈیاں لاشاں، تے بال، انھیرے
اک راول ٹوں ہتھ دکھا کے لیکھ فدا میں پچھیا
آکھن لگیا "لال انھیری یاں فر لال انھیرے"

دودھ عطا کر فیر تیری نامنا دی جاگ گے
سکدا رہنا واں من ٹوں یار تیری لاگ گے
زر زنی زن مال ڈنگر پت دھیاں تے بھین بھائی
اس ڈنی تے ہر کے ٹوں رب دے فضلوں بھاگ گے
من کو گندلاں توڑیاں تے تال ملی منٹھ کو ترائی
لک لغارہ کھا گیا اے، پکدا نہ ایہ ساگ گے
اچ کھاداں دی بیائی دا سما میں دیکھیا اے
ٹوٹیا کجھ چوپ آئے، کنیاں ہتھیں آگ گے
کاکھواں دے دور اندر سا بھنی چند وانگ پئے گی
تک حیا دی جٹی چادر تے نہ کالا داگ گے
پر کتر کے باغ اندر رکھ لواں ہنساں دی جوڑی
لائی سی ہنساں ٹوں پھاپی، بخت ہتھیں کاگ گے
اکھ بدیدی ہتھ نچلے لوبھ مارے لالچی دے
باوا جی سترے سجا ٹوں دوستی اودہ ناگ گے

○ عاشق

تیرا ساتھ جے ہویا نصیب سانوں بچے تھل وچ باغ بہار بن گئے
تیرے وچھڑیاں باغ بہشت سوہنے ساڈے واسطے چتاتے نار بن گئے
آخر کدی تے وصل نصیب ہوسی ایہو سوچ کے ڈکھ پئے جردے ساں
تیرے ملن دی آس جد ختم ہوئی، ڈکھ اک توں تر ت ہزار بن گئے
ہن آیا ایں دین دیدار ساٹوں جدوں اکھاں دا ٹور زوال ہویا
اک چاننا تے پیا بھجدا اے، نین نقش سمندروں پار بن گئے
جدوں نظر سولی سی یار والی، لوکی سراں تے چک کے پھردے سن
ایس عشق دے بھار ٹوں سٹ و تاہولے ہوئے تے لوکاں لئی عار بن گئے
تیرے پیراں دی خاک تے اکھ میری، واہ واہ جے ہون نصیب چنگے
مینوں ہور نہیں کسے دی لوڑ کوئی میرے لئی ایہ فخر دے کار بن گئے
تیرے اون دی آس وچ تیج جھڑی بڑی سدھراں نال وچھائی سی میں
اوپنے سولی توں دودھ کے ڈکھ دتے، امیدے پھل وی کل تے خار بن گئے
جدوں پھللاں دا زور سی باغ اندر، اودوں بلبللاں وانگ پئے چمکدے سن
آئی خزاں دی رُت تے یار عاشق، بھیس بدل کے یار توں مار بن گئے

نعت ○ ریاض احمد قادری

جس دی شان دیاں ڈھماں آسمان وچ
وسدا اوہدا عشق اساڈیاں جاناں وچ
اوہدا رُتبا ساریاں نالوں اُچا اے
کوئی شریک نہ ہویا اوہدیاں شاناں وچ
شعب ابی طالب وچ کئے تین ورے
اوہدا ذکر تسلی بندی واناں وچ
جو عرشاں دا راہی مالک فرشاں دا
اوہدی نعت دا چانن سبھ مکاں وچ
ایہو ساڈی وڈیائی اس دُنیا تے
گھلایا رب محبوب عربی انساناں وچ
جس دے بول خدا دے بول ای ہوندے نیں
اوہدی نعت دے نئے ساڈیاں تاناں وچ

○ ہاجرہ مشکور ناصری

میرے دکھ دی دوا نہیں ملدی
مرض ودھیا شفا نہیں ملدی
ساز دل دا خاموش ہویا اے
ہائے روح ٹوں غذا نہیں ملدی
بہت سالاں توں صحت منگنی آں
پر اوہ میرے خدا نہیں ملدی
چھڑی تقدیر ٹوں بدل دیوے
ایسی کوئی دُعا نہیں ملدی
کج دیوے جو اوہ گناہ تائیں
ایسی کوئی روا نہیں ملدی
وچ اُجاڑاں دے بھجدی جانی آں
سر گکاتے دی جاء نہیں ملدی
ہیر رانجھے ہزار پھوے نیں
پر اوہ پہلی وفا نہیں ملدی
میںوں قاتل نے آکھیا مشکور
تیری کوئی خطا نہیں ملدی

تین غزالاں

○ محمد کامران عاجز

جیون اک کتاب دے وانگوں
اُلجھے ہوئے حساب دے وانگوں
روتا پٹا ترے، متاں
اک مچھی بے آب دے وانگوں
دیکھو کنا سیک عشق دا
ہویا دل کباب دے وانگوں
پل دو پل لئی رولا پا کے
نچل جاؤ گے خاب دے وانگوں
بے جرموں بے دوشوں عاجز
مٹا نچل گلاب دے وانگوں

لیکاں واہیاں پاپ نہیں ڈھلے
انج بھلایاں یار نہیں بھلے
کچھ ناتے احساس دے ہوندے
اوہ نہیں عام ترکزی تلے
دس کیہہ بچتا بیتی راتیں
ستیاں تے انج وال نہیں کھلے
ہر اک دور وچ دیکھے عاشق
دھکے کھاندے، راہیں زلے
کیہ وڈا، کیہ چھوٹا عاجز
سارے جز نہیں اوسے گل دے

جو نہ کرتا سی اوہو کیتا میں
اپنے ہتھیں ایہ زہر پیتا میں
دیکھیا غیر نال، کیہ کردا؟
لنگھ گیا یار چپ چپیتا میں
اک نشانی تے کول رہ جاندی
سوچتا واں کیوں زخم سیتا میں
میں وی ہوندا کے دی اکھ دا ٹور
کاش لکھدا کوئی کویتا میں

دو نظماں ○ سلمان سعید

ہیر کہانی

ڈوڑے دے پھلاں دے پچھے
کوٹ قبول دے
وگدی واء دیاں بیٹیاں اندر
ہیر کہانی دے
انبر اُتے چھائی بدلی
پل پل رووے ہتے

اک شام دا سچا سودا

سچا سودا
دے وچ آکے
ٹانگ جی دے
ہتھیں لائے
ون دے تھلے یہ کے مینوں
کینا سکھ اے ملیا
دل دا ہر پھٹ سلیا

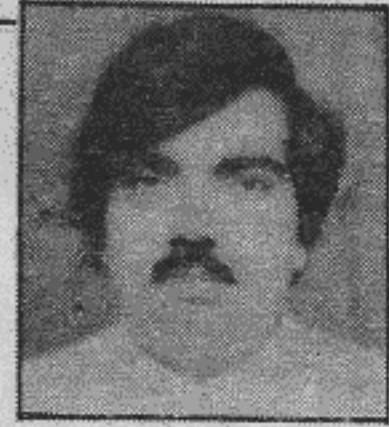

سچی گل / خالد جمیل عرشی

مٹی اڈدی اڈدی بیہ جاندی
بدلی وسدیاں وسدیاں گہ جاندی
گل رہندی رہندی رہ جاندی
پر اپنے کم تے مکدے نہیں
گل سچی کرنی پیندی اے
کدی آپوں موٹہ نہ رہندی اے
بیر چنگ کے چنناں ٹرتا اے
کدی مطلب لئی اوہ بھگدے نہیں
ایس دنیا توں سبھاں ٹرجانا
کجھ ایس بارے وچار وی کر
رکھاں ہریاں تے کدی مان نہ کر
کیوں سوچیا توں ایہ سکدے نہیں
کیوں سوکھا عرشی لایا اے
توں سارا کوڑ کمایا اے
کدی قبریں پھیرا پایا ای
اوہ ساہ وی تیرے حکم دے نہیں
پر اپنے کم تے مکدے نہیں
پر اپنے کم تے مکدے نہیں

گیت ○ فلک شیر تبسم

ہر ویلے ہو ہو کردی ونجلی ساہواں دی
دم یار بجن دا بھردی ونجلی ساہواں دی
ایس جیا نہیں دردی کوئی
کردی روز مری دل جوئی
میں آں عاشق اس دے سر دا
ایہ وی میری عاشق ہوئی
نہیں پل وی ڈوری جردی، ونجلی ساہواں دی
اس ونجلی دے راز نیارے
دل دے تار ہلاندی سارے
جوہن دے وچ جد ایہ وجدی
حق سچ دے فر اوں بلارے
پئی شوہ دریا وچ تروی، ونجلی ساہواں دی
روشن چودھاں طبق کراوے
وحدت دا ایہ سبق پڑھاوے
فلکا یار دے درشن ہوون
مولا اپنا کرم کماوے
بن ثوری لائال ورھدی، ونجلی ساہواں دی
دم یار بجن دا بھردی ونجلی ساہواں دی

○ حکیم محمد ارشد شہزاد

میرے نیلے ہو گئے ساہ وے ونجلی والٹریا
میرے اندروں زہر مکا وے ونجلی والٹریا
میںوں اکو گل دا چاء وے ونجلی والٹریا
کدے جھنگ گھیلے آوے ونجلی والٹریا
میں تھیا تھیا کر کے نچنا چاہنی آں
میںوں ساری رات جگا وے ونجلی والٹریا
جو ازل دھاڑے میرے نال توں کیتی سی
میںوں اوہو گل سمجھا وے ونجلی والٹریا
میرے نیناں دے وچ بیلا آگیا ہویا اے
میری رگ رگ وچ دریا وے ونجلی والٹریا
میرا نوں نوں بھکھا تیرے درس دیداراں دا
میںوں بھتا نہ ترسا وے ونجلی والٹریا
تک ارشد راہ کراہے ٹریا جاندا ای
ایہوں سدھے رستے پا وے ونجلی والٹریا

○ حافظ شاہد محمود نوری

پہلے عقل ترازو تول
فر کوئی بول زبانوں بول
ایویں کر نہ نال مٹول
عصا چھڈ دے، بیہ جا کول
تیرے ہنجو نہیں انمول
موتی مٹی وچ نہ رول
تیرے ہوٹھ گلابی پتیاں
کھنڈ توں مٹھے تیرے بول
کھیا چر نالے چور
چڑا بندہ سی انمول

اج کل اوہدا ناں سن کے
پڑھنی پیندی اے لاجول
اکو محرم راز دلاں دا
ہر اگے نہ ڈکھڑا پھول
یار توں لبھیں ڈور ڈراڈے
اپنے من ویاں گنڈھاں کھول
رات انھیری منزل ڈور
توں وی کول نہ میرے ڈھول
نوری اپنے دل دا حال
"اسبنول تے کجھ نہ پھول"

انج دا پنجاب

رنجیت سنگھ رانا دی کتاب
”سادے سمیاں دا پنجاب“
وچوں اک نظم

میرے سنے، بچ
اک ادبست پیچی آیا
ہنس وانگ پوتر
باز جیوں نڈر
کوئل ورگی آواز
کبوتر جیسا بھولا
تے مور توں وی سُندر
ڈھردی بانی دا ماجھ راگ
”ماگھ مجنوں سنگ سادھواں“
دھوڑی کرے سمنان
ہری کا نام دھیائے سنے
سمنان توں کرے دان۔“
اوس نے گایا:
مرزے دی ہیک وچ،
نالے ہیردی ہوک وچ۔
میرے سنے وچ،
اک ادبست پیچی آیا
تے فیر
خشی بچ کھوے ہوئے نے
کھنڈھ پھر پھرائے،
بھنگڑا پایا:

”تیرے کھنڈے نے چنناں دے موقعہ موڑے،
انج فیر ساٹوں لکار دے نیں
بازاں والیا باز توں بھیج مڑکے،
تتر فیر اڈاریاں مار دے نیں۔“
انج رنگ وچ رنگیا اوہ،
بے فکر بے پرواہ،
لٹ کے لے گیا
گدے دیاں بولیاں دی
ساری واہ واہ:
”نچن والے دی اڈی نہ رہندی“
گاؤن والے دا موقعہ،
بولی میں پاؤندا

بچ گدے وچ توں۔“
تے فیر
میرے ویکھدیاں ای ویکھدیاں،
اوس دے رنگ برنگے کھنڈھ
آپس بچ بھڑے
کچھ رنگ کھڑ گئے
کچھ رنگ نکھڑ گئے۔
اوہ ست رنگے توں
بچ رنگا ہویا
تے فیر بھڑوا بھڑوا
بچ رنگے توں
بدرنگا ہویا
ادھورا نا جیسا،
اجے وی سی
گائی جا رہیا:
”میرا رنگ دے بسنتی چولا
اساں لینا ہیر آزادی توں ویاہ“
تے فیر
کے اولھے چوں آئے
ویہولے تیرے
اوس توں لنگڑا کر دتا،
اک داورولا اٹھیا
تے اوہ لندا ہو گیا
پر دھن اوس دا جگرا
اوہ لنگڑا تے لندا
اجے وی سی،
گائی جا رہیا:
”ہکلی کلیر دی،
پگ میرے ویر دی۔“
تے ویر دی
پگ دا ترلا
اچار کھن لئی
اوس نے آپنا سر
ویر دی تلی تے دھر دتا
تے موقعہ بولے ویر دی
چھاتی ول آؤندا تیر،
جد اوس دا سینا گیا چیر
تاں اوس آکھیا:
”بھراوا!
میں بھرا آکھن دا
فرض ادا کر دتا۔“

میں وساد جے نے
اوس ادبست پیچی توں پچھیا:
”توں کون ایس؟“
میرا سوال سن کے
پہلاں تاں اوہ
ہکا ہکا ہویا
ہٹ ہٹ اوس
میرے دل تکیا
تے فیر
اک چھوٹی جہی
اڈاری اڈیا،
ساہنی کندھ دی
کلی تے بیٹھ کے
اچی اچی ہسیا
اوس دے ہاسے وچ
درد سی،
کراٹ سی،
قین سن،
بڑا ڈراؤنا ہاسا سی اوہ
میں ڈھراندر تک ہلیا،
تر بھکیا تے کنیا،
اُبزوا ہے میری جاگ کھلی
میں ڈور بھور ہوئے نے،
ساہنی کندھ دی
کلی ول ویکھیا
کلی تے لنگ رہیا سی
میرے اپنے وطن،
میرے پیارے وطن،
”انج دا پنجاب“
دا نقشا
تے میرے
ویکھدیاں ای ویکھدیاں
کلی نال سنگیا
اجو کے پنجاب دا نقشا
باری چوں آؤندے
جھکڑ دے
اک تیز بے نال
پھر پھرا کے
ادھا کو پھٹیا
میرے بسترے تے آڈگا.....

کھنڈے، تیرا میرا جنگل، شل لائف پینٹنگ،
خاص کر پڑھن نال تعلق رکھدیاں نیں۔ ایہناں
نظماں وچ اجوکا شعور وی اے تے احساس دا
مدھم مدھم سیک وی۔ البتہ اک گل دا احساس
لہندے پنجاب دے پڑھنار نوں ہو سکدا سی
تے اوہ سی اوپرے لفظاں دی ورتوں پر نظماں
دے اخیر اُتے اوکھے لفظاں دے معنے دے
کے ایہ سلاوی حل کردتا گیا اے۔
مجموعی طور اُتے ”گنڈھاں“ نویں شاعری
خاص کر نثری شاعری دے پڑھناراں واسطے
اک نملا تخفا اے۔

شبدوں پار

لکھاری: روندر روی

صفحے: 112+152 کل: 250 رپے

چھپنہار: ادارہ پنجابی زبان تے ثقافت

24 امیر روڈ، بلال گنج، لاہور

نو چھپتاں

”شبدوں پار“ روندر روی ہوراں دی
شاعری دا لہندے پنجاب وچ چھپن والا ڈوجا
سگریہ تے مجموعی طور اُتے شاعری دا
پندرہواں پراگا اے جہدے وچ اوہناں دی
1994 توں 1998 تک دی شاعری شامل
کیتی گئی اے۔ تعارف دے مطابق ایس پراگے
وچ ”آل دوال علم تے سائنس دی سکھرتے
وس رہے ایس کمپیوٹری تے خلائی جہازاں
دے دور وچ پورے آل دوال وچ ودھ رہی
گندیائی بارے وی اس پراگے وچ زوردار
نظماں شامل کر کے اوس نے اجوکے انسان
نوں آون والے خطریاں توں باخبر کیتا اے۔
اوہدیاں نظماں جتھے عمر دے دکھ دکھ پڑاواں دا
کھیڑا تے اوہناں دی عظمت نوں پیش کردیاں
نیں اوتھے عالمی پدھر اُتے ایس زمانے دی کثیر
جہتی تے کثیر سستی ودھاریاں نال وی دست پنجا
لیندیاں نیں۔“

”شبدوں پار“ وچ بہت ساریاں اجہیاں
نظماں ملدیاں نیں جہڑیاں پڑھن نال تعلق
رکھدیاں نیں جو کہ شبدوں پار، شبد، شبدوں

اے۔ کوئی جتی تیتی سال توں اوہ کنیا تے فیر
کینیڈا وس رہے نیں تے اوتھے پنجابی سیواتے
لکھت دا کم چھوہیا ہویا اے۔ اُج تال اوہناں
دیاں اکا ڈکا رچناواں لہندے پنجاب دے
رسالیاں وچ چھپدیاں رہندیاں نیں پر
”گنڈھاں“ راہیں اوہناں دا بطور شاعر بھرواں
تعارف ہویا اے۔ ایس کتاب نوں شاہ مکھی
تے گر مکھی دوہاں لپیاں وچ چھاپیا گیا اے تے
ایہدے وچ اوہ نظماں شامل نیں جو روی
ہوراں 1989 توں 1993 دے وچکارے
سے دوران لکھیاں۔

روندر روی ہوراں دنیا دیکھی ہوئی اے۔
اوہناں دی لکھت وچ وی اوہناں دے وژن
دی وشالتا دیکھی جا سکدی اے۔ اوہناں دیاں
نظماں کھلے اسمان، ٹاپو آپو اپنے، ”جکا“ پاتے
سورج، اک نویں جسم دی تلاش، دل اک
ٹایم بنب، اتواوی، ہوا دی دیوار، اک دی
بیڑی، لگاتار اُجڑ رہیا کھیت، پیاس توں پیاس
تک، اپنا سورج لہتی چھاں، پنجاب تے پربھاو،
ماں بوند توں پھیلیا دریا، دھرتی نال گھس دے

گنڈھاں

لکھاری: روندر روی

صفحے: 112+112 (224) کل: 225

رپے

چھپنہار: ادارہ پنجابی زبان تے ثقافت

24 امیر روڈ، بلال گنج، لاہور

کوئی پندرہواں سال پہلاں دی گل اے،
”وشو پنجابی ساہت“ دے نال اک کتاب
نے واہنے دے دوہاں پاسے ڈھماں پاتیاں
سن۔ ایس کتاب وچ دنیا بھر دے 13 دیاں
وچوں پنجابی لکھاریاں دیاں لکھتاں دی چون
شامل کیتی گئی سی۔ کتاب دے ترتیب کار
روندر روی سن جو آپ وی چنگے شاعر، کہنیکار
تے ڈراما لیکھک نیں تے اوہناں دیاں کتاباں
دی گنتی تین درجن دے لگ بھگ اے۔
روندر روی دا تعلق پچھوں سیالکوٹ نال

دیاں کرتاں، خلائی کیپول، پتا، سورج داکیا،
 پڑھا انسان، اک نواں آرنجھ، سر درد والا
 رشتا، کلوننگ، اتر ایشور کال، نویں قدرت،
 نگر، اپنے سر لہنی دنیا، قلمی متر و لاں اک پتر،
 آپے توں پار، دایرے تے سیما بدل دی نکل،
 اک دکھانت، ہوا دا بچ، اکے ہے، ڈپھاڑ
 سورج، ایتیا میں، سدھ پٹھ، ڈھنی وان، ٹوری
 سلسلا، شبد تے سورج، غبارا تے زندگی دا گیت
 آو، کتاب اسم بامسی اے تے اہدے وچ
 زیادا تر نظماں ”شبد“ یعنی لفظ دے روپ
 سوپ نال ای تعلق رکھدیاں نیں۔

اپروکت نظماں وچ شاعر دا تجربا وی بولدا
 اے تے وژن وی، لہندے پنجاب دے
 پڑھنار دی اسانی واسطے نظماں دے اخیر اُتے
 معانی دین دا چنگا کم وی کیتا گیا اے۔
 آغا ثار دے بنائے ٹائٹل نے ایس
 اندروں سوہنی کتاب ٹوں باہروں وی سوہنا بنا
 دتا اے۔

گوئی تریہ

لکھاری: امین ملک

صفحے: 224، نل: 200 روپے

چھاپنار: ادارا پنجابی زبان تے ثقافت،

24 امیر روڈ، بلال سٹیج، لاہور

امین ملک ہوری لندن وسدے نیں تے
 لہندے پنجاب دے پنجابی رسالیاں وچ خط
 لکھدے نیں۔ کہانیاں وی لکھدے نیں پر
 رسالیاں وچ اوہناں دے ودھیرے خط ای نظر
 آوندے رہے نیں جو کسے دلچسپ کہانی نالوں
 گھٹ نہیں ہوندے۔ ”گوئی تریہ“ راہیں
 اوہناں دا کہانیاں والا روپ سامنے آیا اے۔

کتاب وچ پندرہاں کہانیاں توں وکھ غشا
 یاد، اشرف مخلص تے آپ امین ملک دے
 دیباچے وی شامل نیں۔ ملک ہوری آپ
 لکھدے نیں:

”ٹی وی تے بلیک اینڈ وائٹ توں رنگین ہو
 سکدا اے پر انسان دا لہو کل وی لال ہی تے

اج وی لال۔ ایس لئی ”اج دی کہانی“ والی گل
 دا مینوں اج وی پتا نہیں۔ پتا نہیں میں باغی ہاں
 یاں بے عقل: کدی کدی کدھرے ایہ لکھیا
 ہویا وی دیکھیا اے کہ اج دی کہانی اُتے مغربی
 رنگ اے۔ میں مشرقی ہاں تے کہانی لکھن
 واسطے مشرق دی جتنی رنگن لئی مغرب کولوں
 رنگ وی ادھارے نہیں منگے“

اسیں ایہ عرض کراں گے کہ شارٹ
 سٹوری یاں نگی کہانی تاں ہے ای مغرب دی
 ایجاد، اوے صنف وچ لکھ کے ایہ کہنا بڑا
 عجیب گدا اے کہ میں مغرب کولوں رنگ
 ادھارے نہیں منگے۔ نالے جے کوئی چنگی چیز
 کدھروں لے لئی جاوے تاں اوہدے وچ منے
 والی کوئی گل وی نہیں ہوندی۔

جتنے تک ملک ہوراں دی کہانی دی انکل دا
 تعلق اے، اوہناں دی کہانی چنگی کہانی دے
 سارے عنصر اپنے اندر رکھدی اے۔ کدھرے
 کدھرے اوہ غیر ضروری طور کھلا پالیندے
 نیں، جے اوہدے توں بچ جایا کرن تاں اوہناں
 دی کہانی ہور تکھی ہو سکدی اے۔ لہنی پہلی
 کتاب، نال ای اوہناں نے چنگے کہانیاں دی
 صف وچ اپنا نال لکھوا لیا اے۔

ہیر دمودر دے کرداراں

دا نفسیاتی ویرا

لکھاری: شاہانا نوابی

صفحے: 160، نل: 100 روپے

چھاپنار: سچیت کتاب گھر، علی آرکیڈ،

مون مارکیٹ، لاہور

ہیر رانجھے دا قصا اوہ لکھت اے جہڑا پنجابی
 دے نال نال فارسی تے ہندی شاعراں دا وی
 من پسند موضوع رہیا اے۔ ایہ قصا انیک
 واری لکھیا گیا تے قدرتی طور اہدے بارے
 تنقید وی زیادا لکھی گئی پر ایہ گل وی من والی
 اے کہ اوہ ساری تنقید زیادا تر روایتی تے

نصابی انداز دی رہی اے تے اوہدا زیادا تر جصا

اجیا اے کہ ”بھیڑے رون نالوں چپ چنگی“
 والی مثال اوہدے اُتے پوری آوندی اے۔
 البتہ کدھرے کدھرے کوئی اجیا کم وی نظر
 ہویا اے جہڑا روایت توں ہٹ کے نظر آوندا
 اے۔ اہدی اک مثال ہتھلی کتاب اے۔

شاہانا نوابی نے ایم اے دی پڑھیا رتا دے
 زمانے وچ اپنا ایم اے دا مقالا ہیر دمودر دے
 کرداراں دے نفسیاتی ویرے بارے لکھیا
 سی، اوے مقالے نوں ہن کتابی روپ وچ
 چھاپیا گیا اے۔

”ہڈھلی گل“ توں وکھ کتاب نوں پنج باباں
 وچ وڈیا گیا اے جو ایہ نیں۔

1. دمودر دا سما، 2. دمودر دا جیون، 3. دمودر

دے سے تیکر ہیر ادب دی ریت، 4. ہیر دی

کہانی، دمودر دی زبانی، تے 5. ہیر دمودر دے

کرداراں دا نفسیاتی ویرا۔ ایس باب وچ ہیر،

رانجھا، لڈن، سہتی، چوچک، کندی، کیدو، کھیزا،

معظم، ہسی، نورا، رامو باہمن، پنج پیر، قاضی توں

وکھ دمودر دے اپنے کردار دا جائزا وی لیا گیا

اے۔ مجموعی طور کتاب اک طالب علمنا پر چنگی

کوشش اے۔ کتاب ویکھ کے احساس ہوندا

اے کہ لکھارن نے اپنے کم دے سلسلے وچ

نصابی کتاباں توں باہر وی کافی کجھ پڑھیا اے۔

اوہناں دے ایہ لفظ ٹھیک جا پدے نیں کہ ”ایہ

مقالا بڑی امتحانی لوڑ موجب ای نہیں لکھیا گیا

سگوں پنجابی وچ اک نویں حوالے نال کم کرن

دا آہر کیتا اے۔

اسیں کتاب دی لکھارن شاہانا نوابی نوں

شاہاش دیندے ہویاں ایہ مشورا وی دیاں گے

کہ پونیورسٹی توں نکلن گروں وی لکھن پڑھن

نال تعلق جوڑی رکھن کہ انسان ساری عمر

پڑھیا رہندا اے۔ اسیں ایہ آس وی کراں

گے کہ اوہ جیتی ای لہنی اگلی کتاب وی ساہنے

لیاؤں گے۔

کتاب دا ٹائٹل دو رنگا، کانڈ چٹا ورتیا گیا

اے، نل مناسب اے۔ لکھارن دا نال ٹائٹل

اُتے ”شاہانا“ جد کہ اندر ”شاہانہ“ لکھیا ہویا

اے۔

گولھال

لکھاری: محمد عباس مرزا

صفحہ: 256، نل: 256 روپے

چھاپنمار: ادارا پنجابی زبان تے ثقافت

24 امیر روڈ، بلال گنج، لاہور

لہنی پچھلی کتاب ”یتلا یتلا“ دے نال محمد عباس مرزا ہوراں پنجابی شاعری وچ اپنا تھال منوا لیا سی۔ اوہناں دی نویں کتاب ”گولھال“ (گولھال) نے ایس مقام اُتے پکی ثنوی لاوتی اے۔

”گولھال“ وچ وی ایات نیں۔ پنجابی وچ کئی نظم یاں شعر لکھن دا مڈھ حضرت بابا فرید ہوراں ”شلوک“ لکھ کے رکھیا سی۔ جے مزاج دا فرق نظر انداز کر دتا جاوے تاں بیت وی اک قسم دے شلوک ای نیں، یاں گل ٹوں پرتا کے انج اکھ لوو کہ شلوک وی بیت ای ہوندے نیں۔ ایس لحاظ نال عباس مرزا ہوراں ایہ فریات لکھ کے پنجابی دی ریت نال وی اپنا رشتا پکا کیتا اے تے ایہدے نال نال جدیدیت نوں وی ہتھوں نہیں جان دتا۔ ایس کتاب وچ کل 940 بیت شامل نیں تے حتی گل اے کہ ودھیرے بیت بہت ای سوہنے نیں جنہاں وچ شعریت دا عنصر بڑا اگھڑواں اے۔ عباس مرزا دی نظر معمولی گلاں وچوں وی اوہ زاویے تے خیال لہ لیندی اے جہڑے بہت سارے ”وڈے“ شاعراں دے وس دا روگ نہیں۔ مثال وچوں کجھ بیت پیش نیں۔

رو رو رب مناون والیا! ایہ دسیں ہدا بندا، رب ٹوں چنگا گدا نہیں؟
اسیں کے ٹوں بھینڑے لکھے تاں کیہ اے کدے تے اپنا آپ وی چنگا گدا نہیں
آب حیات وی اوئی شرت نہیں دیندا
جو سقراط ٹوں زہر پیالے وتی اے
اساں فصیل تے کینا چر ہن ڈٹتا اے
اندروں جن، پھانک کھولھن ٹر پئے نیں

پتھر چک کے سارے اوہدے ول نیں کسی جانڈے
اک بندے نے واہوا سبھ ٹوں پاگل کیتا ہویاے
سرتے آگ کے، اوہنے ثابت کر دتاے
چاندی، سونے توں مہنگی ہو سکدی اے
سدھے کم کرن دی فرصت، ملدی نہیں
لوکی خورے، پٹھے کسراں کردے نیں
پتر پیلے چولے، پاندیاں سار، عباس
نال ہواواں، کرن اُدھالے، چلے نیں
کتاب دی دکھ وی اندرون وانگ سوہنی
اے۔ چٹا کانڈ، گتے دی مضبوط جلد، راجا تیر
دے ہتھ دا سندر ٹائٹل۔ نل وی بڑتا نہیں
جاپدا۔ البتہ ہر صفحے اُتے کتاب دے نال نال
شاعر دا نال دین دی لوڑ نہیں سی کیوں جے
عباس مرزا ہوراں دے بیت اپنے رنگ روپ
تے خشبو پاروں انج ای پچھلے جانڈے نیں۔

اگلا بندا

لکھاری: الیاس گھمن

صفحہ: 128، نل: 125 روپے

چھاپنمار: ادارا پنجابی زبان تے ثقافت

24 امیر روڈ، بلال گنج، لاہور

الیاس گھمن دا نال پنجابی کہانی دے حوالے
نال داگے دے دوہاں پاسے جائیا پچھانیا اے۔
پچھلے دینیں اوہناں دیاں کہانیاں دے دو پراگے
سائے آئے نیں جنہاں وچوں اک ”اگلا بندا“
اے۔ ایہ اوہناں دیاں 11 کہانیاں دا پراگے اے
تے ایہدے وچ ایہ کہانیاں شامل نیں۔

اگلا بندا، آئیڈیل ٹاؤن، تریسایاں اکھاں،
اساں بچ جاناے، کالی ٹاٹھی، بند گلی والا مکان،
جانڈی بہار دیاں مائیاں، نہ مکا ماہو مینوں، انڈر
پاس، گڈ گورنس، تے ملینیم ایوارڈ۔

الیاس گھمن نوں کہانی لکھن دی انکل خوب
آوندی اے۔ بعض داری اوہ اپنے جیون وچ
واپرن والے کے معمولی یاں غیر معمولی واقعے
نوں وی مرچ مسالا لا کے چنگی کہانی بنا لیندے
نیں۔ ایس کتاب وچ شامل کہانیاں وچوں ”گڈ

گورنس“ تے ”انڈر پاس“ نال دیاں دو
کہانیاں ”سور“ دے پڑھنار پچھلے دینیں پڑھ
چکے نیں۔ باقی کہانیاں وی پڑھن نال تعلق
رکھدیاں نیں۔

کتاب دی دکھ بہت سوہنی اے۔ باقی
سارے رنگ تاں ہے ای نیں، امروز دے
بنائے سچھاں نے کتاب ٹوں ہور سوہنا بنا دتا
اے۔

پنجابی گلستان

لکھاری: اثر انصاری

صفحہ: 208، نل: 65 روپے

چھاپنمار: سیٹھ آدم جی عبداللہ، بمبئی

والے، نو لکھا بازار، لاہور

اثر انصاری ہوراں دے نال تے پنجابی
سیوا توں ایس سارے جانو آں۔ فیض پور
خورد دے علاقے وچ اوہناں نے لیرے چر
توں پنجابی سیوا دا کم ارنہیا ہویا اے، کتاب
ٹریاں تے کتاباں چھلین دے نال نال اوہ اپنے
ڈیرے اُتے باقاعدگی نال اکھ وی کروے
رہندے نیں جنہاں وچ پنجابی شاعراں،
لکھاریاں تے سیواک نوں سمنایا جاندا اے۔
اثر انصاری ہوری آپ وی پنجابی دے چنگے
شاعر تے لکھاری نیں۔

ہتھی کتاب ”پنجابی گلستان“ اصلوں شیخ
سعدی دیاں حکایتاں دا پنجابی ترجمہ اے جہدے
وچ دو سو توں اُتے حکایات دا ترجمہ دتا گیا
اے۔ اثر انصاری ہوراں ایہ ترجمہ بڑا دل لا
کے کیتا اے جس پاروں فارسی دی مٹھاس،
نصیحت آفرینی تے ہور سبھے خوبیاں ایس پنجابی
ترجمے وچ وی آگئیاں نیں جہدے لہنی
ترجمہ کار ساڈے ولوں ودھائی دے حقدار نیں۔

اک گل جہدے ول دھیان دوانا کتھاں
نہیں ہون لگا، اثر انصاری ہوراں دیاں کتاباں
دا ٹائٹل عام کر کے بڑا سادا تے اک رنگا وندا
اے، ایس پاسے توجا کرن دی لوڑ اے۔ رنگ
روپ دے ایس سے وچ کتاب جے اندر لی

سندر تا دے نال نال باہری سندر تا ولوں وی
بھرویں ہووے تاں ہور چنگی گل اے۔
کتاب ہلکے چتے کاغذ اُتے چھاپی گئی اے۔
ٹائٹل ایک رنگا تے آفسٹ کاغذ اُتے اے۔
نل پیئہہ رپے بہت مناسب اے۔

لکھاری (ہڈیتی نمبر)

ایڈیٹر: اقبال زخمی

صفحے: 144، نل: 20 رپے

چھاپنہار: ادارہ پنجابی لکھاریاں، جیاموسی
شاہدرا، لاہور

میںناوار "لکھاری" دا مارچ اپریل
2000 دا سانجھا نمبر "ہڈ ورتی نمبر" وجوں
ساہنے آیا اے جدے وچ اک درجن
لکھاریاں دیاں ہڈ ورتیاں شامل نیں۔

پنجابی زبان وچ لندے پنجاب اندر ہڈ ورتی
دے سلسلے وچ نہ ہون مآثر کم ہویا اے۔ کتاباں
دی گل کیتی جاوے تاں انور علی تے افضل
توصیف دیاں ہڈ ورتیاں ملدیاں نیں۔ کجھ ہور
لکھاریاں نے ایس سلسلے وچ جزوی طور اُتے
کم کیتا اے تے اکاڈکار سالیان وچ کجھ نہ کجھ
چھپدا رہیا اے پر ایس سارے کم نوں کے
طرحاں وی اطمینان جوگ نہیں کیا جاسکدا۔
میںناوار "لکھاری" نے آپ بیتی نمبر چھاپ کے
ایس سلسلے وچ سلاہن جوگ کم کیتا اے
جدے نال ایک وڈا خلاء پورن وچ بڑی مد
ملے گی۔

چنناں لکھاریاں دیاں لکھتاں ایس نمبر دا
شنگار نیں اوہناں وچ ڈاکٹر محسن گھیانا، پروفیسر
غلام رسول آزاد، پروفیسر عبدالرزاق شاہد،
پروفیسر غلام رسول شوق، ساقی گجراتی، امین
ملک، عثمان ملک، بہاؤ الحق عارف، شریف انجم،
اشرف گل، بشیر الماس بائی، تے اقبال زخمی
دے نال شامل نیں۔ ساریاں ای ہڈ ورتیاں
دلچسپ تے پڑھن جوگ نیں۔ ایس آس
کردے آں کہ جہڑے جہاں دیاں لکھتاں ایس
نمبر وچ شامل ہوئیاں نیں، اوہ اپنیاں لکھتاں

نوں چھیتی ای پوری طرحاں ودھا کے کتابی
روپ وی دے دین گے۔

"لکھاری" دا ہڈ ورتی نمبر نیوز پرنٹ اُتے
مناسب دکھ نال چھاپیا گیا اے۔ پروف دیاں اکا
ڈکا غلطیاں توں جان چھڑائی جاندی تاں ہور
چنگا ہوندا۔ ٹائٹل چار رنگا اے۔ 144 صفحے
دے ایس ہڈ ورتی نمبر دا نل 20 رپے بڑا
مناسب اے۔

تریہ

لکھاری: میر تنہا یوسفی

صفحے: 104، نل: 100 رپے

چھاپنہار: ادارہ پنجابی زبان تے ثقافت،

24 امیر روڈ، بلال گنج، لاہور

میر تنہا یوسفی پنجابی فکشن وچ جانا پچھانا
نال اے۔ کہانیاں دے پراگے گمروں اوہناں
دے دو ناول وی سالوار "ساہت" وچ چھپے
سن چنناں وچ "تریہ" تے "اک سمندر پار"
شامل نیں۔ ایہناں وچوں "تریہ" نوں کتابی
روپ وچ چھاپ دتا گیا اے جد کہ ڈوجا ناول
وی چھیتی ای کتابی بانا پالوے گا۔

تریہ دی کہانی تے اوہدے کردار ساڈے
عام جیون چوں لئے گئے نیں۔ یوسفی ہوراں
ٹوں کہانی لکھن دی جاچ وی اے جس پاروں
ناول دی دلچسپی وچ کوئی کلام نہیں رہندا۔
البتا ناول وچ املا دیاں غلطیاں نے کجھ بے
سوادا کیتا۔ کجھ فقرے دیکھو جو ناول دے صفحا
6، 7 اُتے نیں۔

○ گو نیں چونڈھی نال اپنا ڈپٹا.....
○ رفیق نیں گداں نال آکڑیاں اکھاں.....
○ اوووں رفیق نیں کدی سوچیاوی.....
○ گو نیں دا بڑے دا چکڑ پانی گھما کے.....
○ "لیا مینوں دے" رفیق نیں گو.....
○ گو نیں ترس کھاندیاں اکھاں نال.....
○ تون مکا کے گو نیں چنگیر وچ.....
○ گو نیں چھری دے شٹھے پاسے.....
دو صفحیاں اُتے اٹھ واری "نیں" دا لفظ

آیا اے۔ ایچتے ہر تھاں "نے" ہونا چاہیدا سی۔
خورے ایچتے اک واری "نے" دا لفظ کوں
غلطی نال ٹھیک لکھیا رہ گیا۔ ساڈے جن عام کر
کے پنجابی نوں بہت ہلکا لیندے نیں۔ نیں نے
وچکار لا فرق اوہناں بھلے کوئی فرق ای نہیں۔
کوئی معمولی لکھاری انج کرے تاں درگزر کیتا
جاسکدا اے پر چنگا لکھن والے لکھاری کولوں
ایہ توقع کرنی کتھاں نہیں کہ اوہناں املاء وی
آوٹی چاہیدی اے۔ فیر ایہ کتاب جہڑے
ادارے ولوں چھپی اے، اوہدے توں وی
اجیہاں بھلاں دی توقع نہیں کرنی چاہیدی۔
کتاب دی دکھ ودھیا، نل مناسب اے۔

مشرق ولوں

لکھاری: محراب خاور

صفحے: 384، نل: 200 رپے

ملن دا پتا: محراب خاور، مکان نمبر 422
وارڈ نمبر 7، حیات سر روڈ، گوجر خان

وڈیاں زباناں نرا اپنے انفرادی ادب تے
علم پاروں ای وڈیاں نہیں ہو جاندیاں سگوں
اوہناں دے وڈے ہون دا ایک ٹاپ ایہ وی
ہوندا اے کہ اوہناں وچ دو جیاں زباناں دا کنا
کو علمی تے ادبی ذخیرا ترچے دے روپ وچ
موجود اے۔ صدیاں پہلاں عربی زبان نوں یونانی
فلسفے تے ہور لکھتاں دے ترچے نے کھلار بخشیا
سی، آج دے دور وچ انگریزی وچ ایس دنیا
دے کونے کونے دا علم تے ادب پڑھ سکدے
آں۔

آج دی پنجابی ول جہات پائیے تاں
شرمندگی دا احساس ہوندا اے۔ اجھی صورت
وچ اوہ لوک بڑے آور جوگ نیں جہڑے
دو جیاں زباناں دے وڈے ادب نوں پنجابی
زبان وچ ترجمہ رہے نیں۔ ایہناں وچ ای اک
نال محراب خاور ہوراں دا وی اے۔ کئی جہے
قصبے وچ رہ کے اوہ چُپ چپیتے لکھن پڑھن دا کم
چھوہی بیٹھے نیں۔ نہ کسے ستائش دی چاہ تے نہ
کسے صلے دی پرواہ۔

جلد 'کانڈ چٹا ورتیا گیا اے۔ جے اعراب لان واسطے نب باریک ورتی جاندى تاں دکھ ہور سوہنی ہو سکدى سی۔

ابيات ○ نعیم شمر

میں پھلاں وچ رب دے درشن کیتے نیں
میں کیوں پھل ٹوں پیراں بیٹھ مدھولاں گا

میں کرپل دی ریت ٹوں ہن وی وہنا واں
میرے شمر یزیداں ڈیرے لائے نیں

میں بدلوئی ڈھے سڑدی دیکھی اے
فیر وی ٹھنڈاں پا جاندى اے سڑیاں ٹوں

مینوں اپنے یار دا چیتا آندا اے
جد وی ویہنگی بر دے اُتے آندی اے

میں کیہ جا کے رب ٹوں موٹھ وکھاواں گا
عملاں باجھوں پلڑا میرا خالی اے

اوہ تاں میری شہ رگ توں وی نیڑے اے
جس ٹوں سدہ توں میں پار سمجھدا ساں

اوپنے میرے ٹلھ ہیشا پیتے سن
جو مینوں بولن دا یارو کنڈا سی

وچ شامل نیں اوہناں وچ سردار غلام حیدر
آرائیں، منشی فائق، عرش صدیقی، تے فشا
سیلی دے ناں شامل نیں۔

کتاب پڑھ کے احساس ہوندا اے کہ نوید
شہزاد ہوراں بڑی محنت کیتی اے تے لکھاریاں
دے حالات تے کتاباں بارے ویروا دیندیاں
ایس گل دا خاص خیال رکھیا اے کہ کوئی گل
رہ نہ جائے۔ کتاب دے مڈھ وچ یونس احقر
ہوراں دا اک شعر دتا گیا اے۔

عزماں دانے رتھے رہے نت فن دا روپ سنوارن لئی
فرض دا لے آپس دے وچ لڑدے رہے دستاراں توں
ایہ گل ایس کتاب دے لکھاری اُتے وی
پوری آندی اے۔

کتاب دا ٹائٹل 'پربھات' گتے دی مضبوط

تمہائی "پنجابی" دا "بابائے پنجابی نمبر"

تمہائی "پنجابی" لاہور دا اگلا شمارا دو تمہاں دا سانجھا
پرچا ہووے گا جہڑا بابائے پنجابی ڈاکٹر فقیر محمد فقیر
ہوراں دی سوویں ورھے گنڈھ دے موقعے اُتے
اچھے نمبر وچوں چھاپیا جا رہیا اے۔

ایس شمارے وچ ڈاکٹر فقیر محمد فقیر ہوراں دیاں
ان چھپیاں شعری تے نثری لکھتاں توں دکھ اوہناں
دے پنجاہ دے نیڑے خط تے یادگار تصویراں وی
شامل ہون گیان۔ علاما اقبال توں لے کے اج تاں
ہون والے پنجابی دانشوراں، ادیبان، شاعران،
کھوجکاراں، پارکھاں تے پڑچولیاں دے شعری
اظہار محبت تے مضمون ایس خاص شمارے وچ پڑھو
گے۔

چنناں جٹاں کول بابائے پنجابی دی کوئی نادر تحریر،
تصویر یاں کوئی ہور یادگار محفوظ اے، یاں جہڑے
کھوجکار تے پارکھ دوست کوئی مضمون لکھنا
چاہندے نیں، اوہناں ٹوں گزارش اے کہ اپنے
مضمون یاں ہور تحریراں/تصویراں زیادا توں زیادا
10 جولائی 2000 تک ایڑا دین۔ ایس تہاڈے
شکرے نال شائع کراں گے۔ لکھتاں کھن لئی پتا انج
اے:

جنید اکرم، ایڈیٹر "پنجابی"
125/3, B-2 ٹاؤن شپ، لاہور
(فون: 5150271)

"مشرق ولوں" علاما اقبال دی کتاب "پیام
مشرق" دا پنجابی روپ اے۔ ترجمکار آپ
دسدے نیں کہ "جاوید ناما" توں بعد ایہ کتاب
بھ توں اوکھی تے ڈونگھی کتاب اے۔ ایہ
اوہناں دا کمال اے کہ اوہ ایس اوکھی گھائی
وچوں بڑی سوکھیاں نال پار لنگھ آئے نیں۔
جہڑے لوک فارسی تے پنجابی دوہاں زباناں
توں جاٹو نیں، اوہ اندازا لاسکدے نیں کہ ایہ
ترجمکارنا کامیاب تے بھرواں اے۔ بنیادی طور
ایہ کم اک وڈے ادارے دا کرن والا سی جہڑوں
محراب خاور ہوراں کلم کلم تے بغیر کے سہائت
دے سرانجام دتا اے۔ علاما اقبال دے مشہور
شعر "تو شب آفریدی چراغ آفریدم" والے
حصے دا ترجمہ دیکھو

قدرت نال توں رات بنا دتی، روشن رات میں نال چراغ کر لئی
پیدا کیتی توں خاکستے خاکد چوں محفل گرم میں نال یاغ کر لئی
قدرت نال پہاڑاں نوں کھڑا کیتائی، بیابان کیتے خارزار کیتے
حکمت نال میں ایس دیرانے اندر ایہ زمین تیری باغ باغ کر لئی
تیری دتی ہوئی عقل توں کم لے کے پھر وچوں اینا بنا لیا میں
تیرے علم تے ہندی نال برکت زہر وچوں تریاق نوں پالیا میں
کتاب چنے کانڈ تے گتے دی مضبوط جلد
نال چھاپی گئی اے۔ نل مناسب اے۔

پر بھات

لکھاری: نوید شہزاد

صفحے 248: نل: 170 روپے

چھپنمار: البرکت پبلشرز، ملتان

نوید شہزاد ہوری بڑے آہری تے آدمی
جوان نیں۔ لگدا اے اوہناں نے متا پکایا ہویا
اے کہ ہر ورھے گھٹو گھٹ اک کتاب ماں بولی
دی بھینت کرن گے۔ اہجے پڑھنمار اوہناں دیاں
پچھلیاں کتاباں پڑھ کے اندمان رہے سن کہ
اوہناں نے ڈھائی سو صفحے دی اک ہور کتاب
سائے لے آندی اے۔ "پربھات" نال دی
ایس کتاب وچ چار لکھاریاں دے حالات دے
بھرویں ویروے دے نال نال اوہناں دا کلام
شامل کیتا گیا اے۔ جہڑے لکھاری ایس کتاب

پنڈ دی لُج

بیٹے بیچ ست ورھیاں وچ جڑے لکھاری واگے دے دوہاں پاسے سبھ توں زیادا چھپے نیں، اوہ دو نیں۔ یعنی الیاس گھمن تے اشرف سہیل۔ لیہناں وچوں اشرف سہیل دا ناں بال ادب دے حوالے نال چھپدا رہیا جد کہ الیاس گھمن دیاں کہانیاں سبھ توں زیادا چھپیاں۔ کہانیاں دے نال نال روزوار ”اجیت“ وچ اوہناں دے فیچروی چھپدے رہے پر اوہ سلسلا ہن بند اے تے صرف کہانی ای مستقل مزاجی نال اچے وی چھپ رہی اے۔ الیاس نال میرا ساتھ کوئی پندرھاں ورھیاں دے لگ بھگ اے تے جے میرے کولوں اوہدے بارے اک فقرا آکھن دی منگ کیتی جاوے تاں اوہ فقرا ایہ ہووے گا ”الیاس گھمن چنگا کہانی کار اے“ اُنج تاں اوہنے شاعری نوں وی مونہ ماریا اے، لیکھ تے فیچروی لکھے نیں، ہور وی کافی کجھ لکھیا اے۔ اوہدی غیر کہانی لکھت وچ وی چنگیاں لکھتاں کافی ماترا وچ نیں پر امیدے باوجود بنیادی طور اُتے اوہ کہانی کار اے۔ باقی لکھتاں پڑھ کے میں اوہنوں ایہو مشورا دیندا ہوناں جڑا احسان دانش نے کسے نوجوان شاعر دے مسوے پڑھ کے دتا سی ”میاں شاعری تمہارے بس کا روگ نہیں، تم کچھ اور کیا کرو“ البتہ اوس نوجوان دے وار وار پچھن اُتے کہ ”اور کیا کیا کروں؟“ احسان دانش نے جو کجھ آکھیا سی، اوہ میں نہیں آکھاں گا۔

ایچھے ایہ نہ سمجھیا جاوے کہ میں الیاس دیاں ڈوجیاں لکھتاں دا منکر آں یاں اوہناں دی ردیا کر رہیاں، میری مراد نرا ایہو اے کہ الیاس نوں بنیادی توجا کمپکاری ول ای دینی چاہیدی اے۔ ایہ دکھری گل اے کہ پنجابی سیوکاں توں کسے اک پاسے ہو کے رہن دا مشورا دینا کافی اوکھا اے کیوں جے ایچھے تاں بندے نوں ورشائل ہونا پیندا اے۔ پھل آگان توں لے کے تالا بھنن تک، جے سبھو کجھ

نہ آوے تاں بندا کار کن کلہا ہویا؟

میں الیاس دی کتاب ”پنڈ دی لُج“ دی گل کرنی سی۔ ایس کتاب وچ شامل سبھ کہانیاں اوہ نیں جو اک لحاظ نال میرے سامنے لکھیاں گئیاں نیں۔ الیاس ”اگلا بندا“ نوں اپنی پہلی کہانی بٹھدا اے، میرا خیال اے کہ ”واء ویلیاں“ اوہدی پہلی باقاعدہ کہانی اے۔ ایہو کہانی، جے میرا حافظا جواب نہیں دے گیا تاں پہلاں 1986 وچ ”لہراں“ دے کسے شمارے وچ چھپی سی تے میرے مشورے اُتے ایسے کہانی نوں الیاس نے بعدوں ”ناگ منی“ وچ گھلایا تے اوتھے وی ایہ چھپ گئی۔ بس فیرتاڑی وچ گئی تے اک سو جھوان دے بقول تاڑی دی جھکھ بندے کولوں بڑا کجھ کروا لیندی اے۔ الیاس نے وی سنجیدگی نال کہانی لکھن ول دھیان دتا۔ اوس زمانے وچ اوہ مورتاں وی بناندا ہوندا سی۔ مہیناوار ”لہراں“ دے اوس سے دے کجھ ٹائٹل اچ وی اوہدی مورت کاری دے گواہ نیں۔ اوہدے کمرے وچ تیشیں اک تصویر دیکھی ہووے گی جہدے وچ اک ویت نامی منڈا تے کڑی اک دوہے دے لک ورت باہواں پا کے جا رہے نیں تے اوہناں دے بچھے بچھے امرکی جھنڈا سڑ رہیا اے۔ (امریکی جھنڈے نوں ساڑن دی سدھر خورے ہر زمانے دے انقلابی جواناں دے من وچ کیوں چنگروی رہی اے؟) الیاس گھمن جے مورت کاری ول سنجیدگی نال دھیان دیندا تاں شاید ایس ویلے ایس اوہدیاں مورتاں دی کوئی نمائش دیکھ رہے ہوندے پر اوہنے لفظی مورتاں ول توجا دتی۔ اوہدیاں کہانیاں وچ وی منظر نگاری تے ہور تفصیلاں کسے چنگی تصویر دیاں جزیات وانگری ہوندیاں نیں۔

کہانی لکھتاں الیاس گھمن واسطے لفظ جوڑن وانگ دا کوئی عمل اے۔ میں اوہنوں کہانی لکھدیاں دیکھیا اے، کہانی سوچدیاں نیں۔ کہانی پہلاں ای اوہدے دماغ وچ موجود ہوندی اے، بس اوہنوں ویلہ چاہیدی اے۔ روز دیہاڑی دو چار گھنٹے مل جان تاں اوہ بڑی سوہنی کہانی لکھ دیوے گا۔ کئی وار اُنج وی ہویا اے کہ میں اوہنوں کہانی جنن دی پیڑ وچ پھسلیا ہوندا اے۔ روز ٹیلی فون کر کے پچھا آں، روز دی

رپورٹ روز ملدی اے۔ اچ دو صفحے لکھے گئے نیں، اچ اک صفحا ہور لکھیا گیا اے۔ اچ چھے صفحے ہو گئے نیں، بس دو ڈھائی صفحے دا ہور کم باقی اے۔ اوہدا لکھیا ہویا مسودا دیکھو تاں لفظ ”افرا تفری“ دا مطلب ٹھیک طرحاں سمجھ آوندا اے۔ چنگیاں بھلیاں لایناں لکھدیاں لکھدیاں وچکار باریک لکھائی نال کدھرے ڈیڈھ سطر ودھی ہووے گی، کدھرے کوئی اک فقرا حاشیے وچ لکھیا ہووے گا، کدھرے کٹ وڈھ کر کے فقرا درست کیتا گیا ہووے گا۔ پورے صفحے اُتے گھنٹو گھٹ اٹھاسی وار کٹ وڈھ کرنا ضروری ہوندا اے۔ مینوں یقین اے، کوئی عام بندا ایہ مسودا دیکھ لوے تاں اوہدی چھپی ہوئی کہانی پڑھن توں وی انکار کر دیوے، میں اوہدے کئی مسودے اپنے نوں کمپیکار شاگرداں توں سوغات وجوں دتے نیں تے نال ایہ نصیحت وی کیتی اے کہ ”چنگی کہانی لکھن واسطے تیشیں وی اچ کرنا کرو“

گل میں ”پنڈ دی لُج“ دے حوالے نال کرنی سی پر اینا سارا لکھ کے احساس ہویا اے کہ صفحے وچ گنجائش نہیں رہی۔ ”پنڈ دی لُج“ اوہ کتاب اے جہڑی پہلاں چڑھدے پنجاب وچ چھپی سی، امیدیاں کہانیاں بارے آکھن دی کوئی بہتی لوڑ نہیں کیوں جے الیاس گھمن دے پڑھنار اوہدیاں کہانیاں توں چنگی طرحاں جاوے نیں۔ مینوں اوہدیاں لکھیاں ساریاں ای کہانیاں پڑھن دا اتفاق ہویا اے تے پڑھن توں پہلاں ای مینوں وساہ ہوندا اے کہ میں اک چنگی لکھت پڑھن جا رہیاں۔ سوائے اک ادھ وار دے، کدی وی میرا وساہ نہیں ڈولیا۔ ہور اعتبار بنان لئی ایہ وی دس دیناں کہ ایہ کہانیاں اوہی نیں جنہاں توں امرتا پریم ہوراں پسند کیتا، چھاپیا تے فیئر ”ناگ منی پرسکار“ وی دتا۔

”پنڈ دی لُج“ توں ادارا پنجابی زبان تے ثقافت، 24 امیر روڈ ولوں چھاپیا گیا اے۔ امروز دے بنائے ٹائٹل تے کجھ ایس کتاب دی رونق ودھارہے نیں۔

(جمیل احمد پال)

اک عام کتاب دا اندازی خرچا

بہت سارے لکھاری اپنی کتاب چھوٹا چاہندے نیں تے امیدے اُتے آون والی لاگت بارے وی جانتا چاہندے نیں۔
کجھ ضروری خرچیاں دا ویرا دیکھو:

- کمپوزنگ = -/12 توں -/18 روپے فی صفحا
- پروف ریڈنگ = -/2 فی صفحا
- کاپی جزوائی = -/30 فی کاپی (اک کاپی دا مطلب کتاب سائز دے 16 صفحے)
- کانغز = نیوز / آفسٹ / فلائنگ (400 روپے توں 2000 ہزار روپے فی برم، اک کاپی اپنی اک برم دی لوڑ ہوندی اے)
- چھپائی = (فی کاپی 150 روپے، کاپی = 16 صفحے)
- ٹائٹل ڈزائن = 500 توں لے کے 5000 روپے تک
- ٹائٹل پازینٹ = 500 توں 1000 روپے تک
- ٹائٹل کانغز / کارڈ = (کوالٹی مطابق)
- ٹائٹل چھپوائی = -/200 فی رنگ
- ٹائٹل لمبی نیشن (چمک واسطے)
- ہارڈنگ (جلد بندی) = معیار مطابق
- ہور گھانا / وادھا

☆ کل خرچا: سو صفحے دی درمیانے جے معیار دی 1000 کتاب اُتے 15 توں 20 ہزار خرچا آوندا اے۔ تے انج سمجھو کہ اپنے دی ای نس بھج دکھری کرنی پیندی اے۔ جے تئیں چاہو تاں ایہ سارا کم گھریٹھے ہو سکدا اے۔ اک خط لکھ کے سوال پتر منگوا لو جہدے چائن وچ تہاڈی کتاب دا اندازی خرچا دیا جاسکے

سویرا انٹرنیشنل، پوسٹ بکس نمبر 1131، لاہور

INTENSE IDEAS IN

- **Advertising**
- **Designing**
- **Printing**
- **Publishing**
- **T.V. Commercials**

SUMMIT
International

2nd Floor, Siddiqui Chambers,
63-C, Shahrah-e-Quaid-e-Azam, Lahore.
Tel: 042-732 1229,7238102 Fax: 92-42-7352917
E-mail: summit@brain.net.pk